

**SYNTAGMA DE
PONDERIBUS, ET
MENSURIS, IN
QUO VETERUM
NUMMORUM...**

Bartolomeo Beverini

5.11.531

52.11.

P.

Benjamin

XVIII

SYNTAGMA

DE

PONDERIBUS, ET MENSURIS,

IN QVO

Veterum Nummorum Pretium,
ac Mensurarum Quantitas
demonstratur:

In gratiam Studiosæ Juventutis

A BARTHOLOMÆO

BEVERINI LUCENSI

Congreg. Matris Dei

EX PROBATISSIMIS COLLECTUM.

Opus Posthumum.

NOVISSIME¹ ACCESSIT

DE ROMANORUM COMITIIS

TRACTATUS

*Ex nonnullis ejusdem Authoris
Elucubrationibus excerptus.*

LUCÆ, MDCCXI.

Typis Peregrini Frediani.
SUPERIORUM LICENTIA.

ILLUSTRISSIMO DOMINO
VINCENTIO
NIERIO
PATRICIO LUCENSI.

NON ægrè hucus-
que privata in Bibliotheca
delituisse crediderim
Beverinium; si tantæ mo-

† 2 ræ

ræ pretium erat Te in
fui Patronum adsciscere.
Magnæ res magno nego-
tio comparantur : nec in
tanta præclarissimorum
Hominum copia parvi
momenti erat unum de-
ligere, quem Virtus ipsa
præ ceteris commendaret.
In Te autem, & Parentum
gloria, & egregia, qua ex-
cellis liberalium artium
cognitio ita unanimiter
confluxere, ut, & ad tran-
facti temporis invidiam,
& ad futuri exemplar or-
tus videaris. Tibi ergo,
suo fat Autoris nomine
ce-

celebratum , Opusculum
fisto ; ut Tibi , cæterisque
omnibus in promptu sit ,
quidquid in salebrosis , la-
ciniosisque aliorum Scri-
ptorum voluminibus re-
peritur . Melioribus fanè
auspiciis mea erga Te ob-
servantia palàm fieri ne-
quibat ; utpote quæ nulla
alia re , nisi Tua venera-
tione , spectabilis , tanti
saltem Autoris præsidio
commendabitur . Vale .

Lucæ è nostro Colleg. S. Mariæ Cortisorland.
6. Decemb. 1711.

Addictiss. & Obseq. Famulus
Sebastianus Pauli .

CAN-

CANDIDO LECTORI

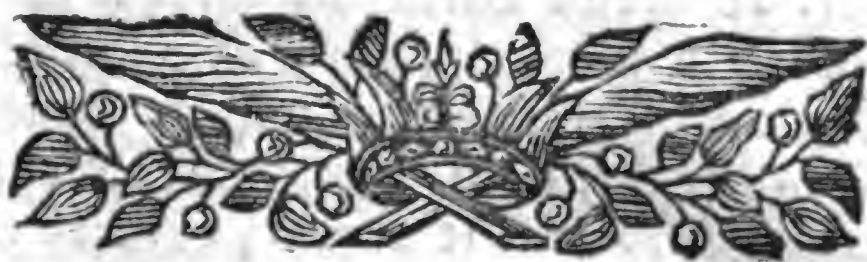
Sal.

QUæ de Ponderibus , & Mensuris à
plerisque doctissimorum Virorum
hactenus tradita sunt , ea subtili-
tate , ac implexarum Quæstionum morositate tractantur , ut præterquam à
cæteris vacuos , ac profundæ Literaturæ
Homines nimia difficultate à cognitione deterreant . Indè mihi consilium , dum
Professoris munus , me commodis studio-
sæ Juventutis addiceret , ut quidquid
laboris , ac tædii in re tam obscura ,
ac salebroso reperiretur ipse haurirem .
Juvenis autem , jam emollito clivo , fa-
ciliorem haberet ascensum : ac fractis ,
rei etisq; aliena manu putaminibus ,
pulum ipse nucleum eruditæ cognitionis exciperet . Fecimus igitur , ac non sine
maximo labore libris eorum , qui hac
de re scripserunt , diligentissimè pervolu-
tis , illud in tanta opinionum varietate
selegimus , quod majoribus rationum
momentis insistere judicavimus . Itaque
circumscriptis , detractisque disputatio-
num lacinis hic in angusto Clavo bre-
vis

vis Commentariolus, quem una manu
capiēs, excerptus. Nec tamen sic ad-
stricti fuimus, ac tam avarè peperci-
mus verbis, ut nobis, veluti ex Tripode
loquentibus, assentire voluerimus Lector-
em contumacioris ingenii, rem tantum
Pythagorea maiestate dixisse contenti,
sed subinde insertæ rationes, advoca-
tumque ad exsolvendam fidem veterum
Scriptorum Patrocinium. Siquidem vix
brevis hic Commentarius prælegi in
scholis cœpit, cum certatim omnes inde
sibi exempla flagitare: Viri etiam ma-
gnæ autoritatis, ut vulgaretur obnixè
hortari. Diu quidem Amicorum voces
aure surda transmisi, nec ita frangi
constantiam meam sum passus, ut cruda
adhuc studia, ac recens ab incude opus
properata editione urgerem in publicum;
cogitans cum magno illo Sapiente:
quam magnum sit venire in manus
Hominum: quamque periculosum spontè
subire Vulgi sententiam, plerumque sinè
cognitione, rarò sine malignitate, censen-
tis. Verum, cum præter spem nactus
aliquid otii limam rursus secundis curis
adhibuissē; oculis etiam doctorum Vi-
rorum usus, qui semper in alieno plùs
vident, adultum jam filium abire è pa-
tria potestate permisi. Tuum erit, Le-
ctor,

Etor, candida humanitate illum exci-
pere; & si quid, unde proficere possis,
secum feret, utilitatibus tuis natum à
calumniâ defendere. Nam, si quid tu
plùs, aut aliter sapias, hoc velim ne ne-
scias, tibi non scripsimus: nec manus
conferendi, aut otium habemus, aut
animum. Licet ex eo scombris tunicam,
aut piperi cucullum conficias nemo co-
get, ut venias ad interdictum, aut in-
tentabit malæ tractationis iudicium.
Unum impetrare liceat: quandò tibi
per nos fas est cum tua sapientiâ pacatè
vivere, nobis quoque permissum sit ar-
bitratu nostro, & sinè rixa desipere.

CAN-

CANDIDO LECTORI

PROLUSIO.

QUoniam frequens est apud Scriptores veteris ævi tam Latinos, quàm Græcos, præcipuè autem Historicos, rei Nummarie mentio, ne semper Juveni hærendum sit, & in materia, ut ait Pineda lib. 5. de reb. Salom. cap. 5. *incredibiliter controversa, & dubia*, non sine tædio, & mora, ex implexis quæstionibus summa exputanda, facturum me, si non pretium, saltem compendium operæ duxi, si diligenter eorum libris, qui accuratè, & egregiè hac de re scripserunt pervolutis, Budeo præsertim aureo de Asse commentario, Roberto Cenali tract. de mens. & ponder., Villalpando to. 2. Apparat. in Ezechiel. Alcasario vestigat. de sacris Ponder.

A

der. ac Mens. edita ad calcem Comment. in Apocalypsim, & Cornel. à Lapide in tract. de mens. & ponder. Commentariis in Pentateuchum annexo, brevi velut abaco, veteres omnes Nummos, eorumque pretia proponerem: ea facilitate, ut etiam rudissimis in expedito foret, summam quamlibet ad calculos revocare, & nostrorum temporum monetæ æstimationi componere. Quod ut minimo Juvenum labore fiat operæ, in studiis præcipuè, parcentium, meliori, fortassis, ordine omisso Nomenclaturæ seriem per capitales literas sequar, si non aliam, habiturus certè gratiam officiosæ voluntatis.

Verum antèquam id aggrediar, non ab re judicavi de Pecuniæ origine, nonnullisque ad eam spectantibus pauca præfari, quibus, sinè dubio, iis, quæ mox dicentur, non levis accedet commendatio. Primis igitur, ac aureis Mundi temporibus, cum nulla adhuc habendi cupiditas mentes hominum corrupisset, omnia erant in medio posita, ac publicis usibus naturæ lege in commune consulentis, patebant: idque ex communibus bonis tantum sibi quisque, quantum ad vitæ, cul-

cultusque rationem opus haberet, prohibente nullo, capiebat. Sed cum priscis moribus paulatim dilapsis, candida illa, & innoxia simplicitas simul obsolevisset, avaritia instigante, qui viribus præstabant, publicas utilitates in privata commoda vertere; & ea, quæ pertinebant ad genus hominum universum, ad sese trahere cœperunt, cæteros per injuriam arcentes: undè rixæ, discordiæque, publicam rem rapientium, ac vindicantium exortæ: donec Terrarum Orbem in partes dividere, ac singulis portionem quandam addicere, quam veluti propriam, ac suis commodis destinatam, quisque possideret, certis finibus, limitibusque conclusam, pacis interfuit. Atque, ita, communi nempe Gentium jure rerum proprietatem inductam, ac indè exortam Justitiæ commutativæ rationem censent Theologi. Lugo to. i. de Just. & Jur. disput. 6. sect. i. Molina to. i. de Just. & Jure tract. 2. disput. 20. & alii.

Cum autem brevioribus spatiis dominatione contracta, non omnia apud omnes, sed alia apud alios nascerentur ad usum vitæ necessaria, indè cœptum consilium, ut rerum qui-

A 2

bus

4
bus alii abundabant, carebant alii, facta invicem permutatione, vitam, ut antè commodè tolerarent: eaque ratione accepta per eam publicarum rerum divisione damna rependerent. Id autem per multa tempora mansit in populis institutum, nam & sacræ Litteræ testantur Gen. 33. emptum à Jacobo agrum *centum agnis*: Licèt quidam hunc locum ad nummos referant agnorum imagine signatos, ut ait Pellerius in cap. 33. Genes. n. 19., quemadmodum etiam apud Basileenses denarius appellatur Corvus, ut notat Lippomanus in catena in Job; & generatim Pecunia à Pecudibus dicta, quod eorum imagine signaretur, ut scribit Plin. lib. 33. c. 3. Sed indubitatum habemus hujus permutationis exemplum apud Homerum, qui ex Profanis ferè antiquissimus scripsit: nam lib. 6. Iliad. ait à Glauco permutata cum Diomede arma: *valentia centum boves, cum valentibus novem boves*: & lib. 7. ait Græcos vinum mercatos alios *ære*, alios *ferro*, virgis nempè æris, ac ferri, ut notat Alex. ab Alex. lib. 4. c. 4. alios *coriis*; alios *bobus*.

At fodinis inventis desitum est aliis

aliis mercibus merces permutare; sed
homines splendore metallorum capti,
illa in emptionibus adhibuerunt: pri-
mum quidem rudibus virgis ad libram
appensis, & nulla nota signatis, ut
apud Græcos Troiano bello factum, ex
Homero vidimus: & apud Romanos
partim testantur Historici, in quibus
æris gravis nomen, sic enim appella-
bant rudes illas, & informes metal-
lorum massas, sæpissimè occurrit. Sic
Livius lib. 4. *Quia argentum*, inquit,
nondum signatum erat, æs grave plau-
stris quidam ad ærarium contrabentes,
speciosam etiam collationem faciebant;
& ibidem ait Posthumium damnatum
decem millibus æris gravis: quæ quan-
quam acciderint post signaturam æris,
quam Servius Tullius jam antea insti-
tuerat, tamen ad antiquum morem
firmandum admodum faciunt, tan-
quam illius, etiam post monetæ per-
cussuram, manentia vestigia. Et vo-
ces pendendi, impendii, expensarum,
stipendiorum, hunc rerum pretia ap-
pendendi usum demonstrant. Quæ
autem sic comparata erant, empta per
æs & libram dicebantur unde Horatius:

Si proprium est quod quis libra merca-
tur, & ære

A 3

qui

qui mos etiam post signatam pecuniam duravit in iis emptionibus, quæ sunt Mancipii, hoc est rerum quas mobiles vulgò appellamus; in quibus, ut scribit Plinius lib. 33. cap. 3. *etiam* nunc libra interponitur; & ante ipsum Varro lib. 6. de ling. lat. & Sueton. in Aug. ait eum Principem ab Agrippa Cajum, & Lucium *per æs, & libram emisse.*

Successu autem temporis graves illæ, ac informes metallorum massæ, in plures partes, commodioris usus gratia, secari cœperunt, ponderibus tamen servatis, ut scilicet libra æris, vel argenti in tot frustra divideretur: & quo major esset probatio bonitatis eorum, atque ad avertendas fraudes, aliqua nota publico jure signari. Hæc autem metallorum segmina in rotundam figuram à plerisque gentibus conformata, & hujusmodi publica nota percussa, Nummi, & Pecunia dicta fuerunt: & Nummi quidem à Græca voce *Nomu* hoc est à lege, quod Pecunia legibus sit constituta, ut placet Aristoteli lib. 5. Ethic. cap. 5. Pecunia verò sive quia, ut ex Plinio retulimus, primò pecorum imagine fuerit signata: quem morem à
tem-

7
temporibus antiquissimis invaluisse
nonnulli arbitrantur, eò ducentes præ-
ter locum Genesis de Agnis jam ad-
ductum, id quod habetur Job cap.
ult. ubi dicitur allatam ab amicis Job
unam ovem, hoc est, nummum à si-
gnatura sic dictum, qua de re viden-
dus in eum locum Pineda: Sive, ut
Varroni placuit lib.2. c.1. de re ru-
stic. ideo pecunia dicta, quia omnes
divitiæ à pecoribus initium habuere:
seu, ut placet Donato in 1. Æneid.
quod antiquitus ex Boum coriis Num-
mi conficerentur. Et quidem Lace-
demonios ex coriis Nummos habuisse
Stobæus est autor cap. 42. ex Nico-
lao de Moribus; quod etiam tradit
Seneca lib.5. cap.14. de Benefic. qui
ait à Lacedemoniis *Corium* adhibitum
publica forma percussum, & ante æris
signaturam fuisse in usu, id etiam
apud Romanos argumentum est, quod
Numa congiarium populo dedit *scor-
teos asses*, ut Plutarchus est autor.

Quod autem attinet ad notas,
quibus Nummi signati, variæ secun-
dum diversas Nationes fuerunt. Nam
præter pecudum imagines, de quibus
jam dictum est, Athenienses Noctuam
Pecuniæ impresserunt, ut scribit Plu-

tarchus. Stater daricus, præter Darii regis imaginem, sagittas præferebat, ut idem Plutarchus in Ageſilao, & Artaxerxe teſtatur. Germani ſerras, Bigasque Nummis incuſſerunt, ut ſcribit Tacitus lib. de Morib. Germ. Quidam Gallos, alii Lepores, nonnulli Mulas pecuniæ ſignandæ adhibuerunt, de quibus legendus eſt Alexand. ab Alex. lib. 4. c. 15. Romani verò primò Navi, ac Jani effigie Nummos ſignarunt, quorum nonnullos ipſe vidi: unde Ovidius 1. Faſt.

..... *ſed cur navalis in ære
Altera ſignata eſt, altera forma biceps?*

Postmodum verò Bigarum, & Quadrigarum, & Victoriæ, adhibuerunt imagines, unde Bigatis, Quadrigatis, & Victoriatis nomen. Demum Principum Virorum effigie, & forma aliqua, ipſorum Virtutes, aut res geſtas referente, Nummos percuſſere.

Cæterum licet variæ fuerint ſignandis Nummis ſecundum diverſitatem Nationum imagines, in eo tamen omnes conſenſerunt, ut nulli pæcuniæ ſignandæ, niſi Principibus, Rebusque publicis jus eſſet: in eoque Gentes univerſæ maximè laborarunt,
ut

ut à privatorum manibus publicum hoc, ac regium munus, decusquè intactum servarent : gravissimis pœnis, etiam capitis, ac ignis adversus eos latis, qui non modò falsam, ac adulterinam pecuniam cudere, sed etiam contrà illos, qui forma, ac pondere servato, sinè publica autoritate nummos signassent. Qua de re videndi Jurisconsulti ad l. *Quoniam*, & l. *Si quis nummos* C. de *Falsa moneta*, & ad L. *Monetarios*, & l. *Quicumque* ff. de *Falsis*. Et Canonum Interpretes ad extravag. Joannis XXII. Prodiens. de Crimine falsi. Et apud Romanos quidem cudendæ pecuniæ præsidebat Magistratus peculiaris trium virorum, qui dicebantur Triumviri Monetales, ut scribit Pomponius de origine Juris lib. 2. §. *Deinde*. Qui etiam æris, argentique, aurique flatores dicebantur; ut etiam in priscis Nummis videre est, in quibus sic legitur. III. Viri A. A. A. F. F. hoc est: Triumviri, Auro, Argento, Ære, flando, feriundo.

Quandò verò signandæ pecuniæ usus incæperit, in obscuro est, aliis alia prodentibus. Illud sine controversia affirmari potest, eum morem ab antiquissimis temporibus invaluisse.

Si-

Siquidem in sacris literis Gen. 23. dicitur Abrahamum pro agro, quem in sepulturam uxoris emebat, *appendisse pecuniam, quadringentos siclos argenti, probatae monetæ publicæ*: quibus nihil clarius afferri potest ad usum pecuniæ vetustissimum ostendendum, ut notat Perer. ad eum locum; qui etiam observat illud verbum *appendisse* quasi non satis fuerit viro iusti, ac recti cultori pretium solvisse, nisi ad libram nummos appenderet, ut omnino ponderi responderent; quemadmodum fieri etiam hodiè cernimus: etenim monetæ, de quarum iusto pondere timetur, ad libræ examen vocantur. In Latio autem Saturnum, seu Janum potius, pecuniam primò signasse autor est Macrob. lib. 1. c. 7. Saturn. Apud Romanos verò id egit Ser. Tullius, ut scribit Plinius lib. 33. cap. 3. qui sextus regnavit.

Materies autem, undè confecta pecunia, plerumque metallina. Ex ferro nummos conficere Spartanis præscripsit Lycurgus, ut scribit Plutarchus in Lycurgum. Ex eadem materia confectos à Numa Pompilio Romanorum Rege scribit Suidas ex Tranquillo, & Byzantiorum nummum ferreum

reum fuisse, refert Cœlius lib. 10. c. 2. Antiq. Lect. Stanneam pecuniam Syraculis in usu fuisse autor est Aristoteles in Pec. Æreos nummos per longa tempora usque ad Pyrrhi victoriam tantummodò adhibuere Romani, ex quo tempore argentum cudi cœptum, ut Plinius testatur. Deindè Livius Drusus æs argento mistum in pecuniam adhibuit: ac denique aurum post sexagesimum secundum annum ab argenti signatura apud Romanos excusum, ut idem Plinius est autor.

Cæterùm, & ex rebus aliis confectos nummos legimus. Coriaceos fuisse Spartanis, Romanisque Numæ tempore jam traditum est: ante quem regem scribit Suidas (verbo *Assarias*) Nummos populo scorteos, testaceosque congiarium datos. Apud Gothos etiam, & Sueones per multa sæcula scorteam fuisse pecuniam argenteis stigmatibus compunctam scribit Olaus Magnus lib. 6. cap. 12., & papyraceos regio vultu signatos habuisse nummos, qui ad Catajum Tartari habitant, memoriæ prodit Sabellicus l. 6. Enn. 10. ex Haytono. Sed tandem cupiditatis ingenio discussa barbaries, & auri, atque argenti fulgor cunctarum gentium

tium oculos sui admiratione perstrinxit.

Ex pecuniarum usu, rationes, & numeri, ad earum summam colligendam magno studio addisci cœperunt: & bonarum artium cura seposita, Fœneratorum Jani hæc docentium, discipulorumque turba fervere: undè non sine felle scripsit Horatius in arte Poet.

*Romani pueri longis rationibus assem-
Discunt in partes centum dividere:
dicat*

*Filius Albini, si de quincunce remota
est*

*Uncia, quid superest? poteris dixisse
Triens, heus tu!*

*Rem poteris servare tuam: redit un-
cia quid fit?*

Semis.....

Et clarissimorum Scriptorum voluminibus, tineis, blattisque damnatis, libri tantum Rationibus perscribendis inter manus, oculosque versari. Nam & fuere *Adversaria*, in quibus absque ullo ordine rationes adnotabantur tumultuariè, & inconditè, ut quæ Ciceronis testimonio in orat. pro Rosc. Comædo, tantummodò *menstrua* erant, & statim *delebantur*, quem librum nos appellamus *Stracciafoglio*. Diaria & di-

diurna , quæ & Greca voce *Ephemerides* , in quibus rationes singulorum dierum adnotatæ , nobis nunc *Gior-nale* , qui liber idem cum Adversariis fuit . Asconius in 2. verrin. meminit *Diariorum* ; & Juvenalis Sat. 6.

..... *Longi relegens transacta diurni.*
Tabulæ accepti , & expensi , nobis *Libro de' debitori , e creditori* . Postremo *Codex* , nobis *Libro grosso , e Scrittura doppia* , in quo rationes ordine diligentissimè adnotabantur *mansuræ , & æternæ* , ut ait Tullius , qui omnes hujusmodi conficiendarum rationum , nominumque præscribendorum libros accuratè enumerat , quem vide , ejusque Interpretem Manutium . Demum ad hanc Pecuniariam rationem voces illæ pertinent *Colligere rationes* , quod nos Itali dicimus *Far conti* . Summam colligere , nos *sommare* . Rationes subducere , nos *sottrarre* . Tabulas conficere , nos *Tener la scrittura* . Acceptum & expensum ferre alicui , nos *dar credito , e debito* . Referre in codicem , nos *mettere al libro grosso* . Putare , & exputare , nos *tirare i conti al netto* . Aliaque vocabula pecuniis tractandis adinventæ , quæ ideo memorare voluimus , ut Latinorum scripta

SYNTAGMA

D E

PONDERIBUS ET MENSURIS.

Argenteus est Nummus Hebraicus, de quo sæpè in sacra Scriptura fit mentio. Sic Genes. 37. Josephus dicitur venditus *vinginti argenteis* : & Zachar. cap. 11. habetur : *Et acceperunt triginta argenteos* : sicut etiam in Evangeliiis Dominus narratur venditus *triginta argenteis*. Quod attinet ad ipsius valorem Ribera in 3. Osee ductus autoritate Budæi, & Alciati putat esse ejusdem pretii cum drachma Attica, quæ Julio moderno æquivalet. Alii, ut innuit Cornelius de mens., & pond. & in cap. 26. Matth. duas drachmas Atticas perpendisse contendunt. Cæterum ut ait Perer. in cap. 20. Genes. *Hæc tria, Siclus, Stater, & Argenteus ejusdem pretii, ac ponderis fuerunt, idest quatuor drachmarum*. Siclum fuisse talis valoris testatur Josephus lib. 3. Antiq. cap.

cap. 12. ubi ait tales esse Siclos apud Judæos, quales apud Græcos Tetradrachmi Attici. Et Philo item Judæus lib. de Decal. asserit triginta Siclos esse centum viginti Drachmas atticas: & pro quinquaginta Siclis Drachmas ducentas. Idem autem fuisse Siclum, ac Staterem disertè tradit S. Hieronymus in cap. 4. Ezechiel. his verbis: *Siclus autem, idest stater, habet drachmas quatuor.* Argenteum verò idem cum Siclo, & consequenter cum Statere fuisse, colligitur ex Josepho lib. 7. Antiqu. qui ubi 2. Reg. cap. 18. habetur *Argenteus*, ipse *Siclum* vertit. Præterà LXX. Interpretes eodem modo loquuntur de Siclo, ac Argenteo, siquidem utrumque vocant didrachmum, ut notat Perer. loc. citat. nec proindè sequitur Argenteum habuisse valorem duarum drachmarum, quia didrachmus à LXX. dicitur, nam loquuntur de didrachmo Hebraico, qui fuit Attico duplo major, ut ostendit Alcasar. in vestigat. de mens. & pond. proposit. 19. Unde utrumque verum est, & Argenteum fuisse Tetradrachmum, & Didrachmum respectu diversarum drachmarum, ut infra latiùs, ubi de Drachma agetur. Fuit ergo

ergo excommuni sententia *Argenteus* pretio quatuor drachmarum, hoc est, ut omnes, qui de hac re scripserunt, censent, quatuor Juliorum. Conciliari tamen poterunt omnes prædictæ sententiæ, si, ut ait Alcasar. loco citat. quemadmodum nunc cuditur moneta, quæ semissem Julii valet, alia quæ Julium integrum, alia quæ tres, sic etiam dicamus fuisse apud Hebræos Siclum unius drachmæ pondere, alium duarum, alium quatuor: cum ut ait Arias Montanus apud eundem Alcasar. loc. cit. inventæ fuerint antiquæ monetæ Hebraicæ, aliæ pondere duarum drachmarum, aliæ quatuor. Sed quomodò in scriptoribus deprehendi possit de quo Siclorum genere loquantur, hoc opus, hic labor est. Quare minor erit erratio, si cum communi opinione sentiamus.

AS quasi *Æs* ab *Ære* dictus, fuit genus monetæ Romanæ, primum pondere librali duodecim unciarum libræ nostrati respondentium, ut clarius patebit in V. *Mina*; unde pro eodem accipiebantur hæc nomina: *As*, *Libra*, *Pondo*, *Æs*, ut ex antiquorum scriptis colligit Budæus, & Cenalis. Fuisse autem *Assen* à prin-
B
ci-

cipio librali pondere tradit Dyonis. Halicarnas. lib. 9., ubi ait : Menenium mulctatum fuisse duobus millibus Assium, *quod est numisma libralis ponderis*. Idem tradit Plutarchus in Camillo, & Plin. lib. 33. cap. 3. ait, *denarium constitisse decem libris Æris*. Quod *Assis* pondus mansit usque ad tempora primi belli Punici, per annos quadringentos viginti: ante quam ætatem idem erant Decempondo, Decem asses, Æs denus, ac Denarius.

At, cum eo tempore ob sumptus bellicos Respublica alieno ære gravaretur, ad illud solvendum, ut idem Plinius tradit, *constitutum est*, ut asses ex libralibus *sextantario pondere ferirentur*, hoc est duarum unciarum; hæc enim est sexta pars libræ, qua ratione à Republica *quinque partes lucri factæ*. Nam quo ære prius *As* unicus, sex deinde cudebantur, manente eadem in assibus sextantariis libralis *Assis* æstimatione. Neque hic minuendi *Assis* modus stetit; nam secundo Punico bello Annibale urgente, cum Respublica in magnis pecuniæ difficultatibus versaretur, Q. Fabio Maximo dictatore *Asses* ex duumcialibus, unciales facti, *atque ita Respublica di-*
mi-

midium lucrata est : nempè unciam, cum ex duarum unciarum pondere altera esset detracta. Tamen, ut ait Plinius, placuit denarium, qui ab initio, habuerat decem *Asses* librales, deinde decem sextantarios, in posterum, sexdecim uncialibus permutari: atque ita Denarius ex *Decussi* factus est *decussissexis*, ut scribit Vitruv. lib. 2. cap. 1. In militari tamen stipendio, ut idem Plinius tradit, *denarius* semper pro decem *Assibus* datus est. Adeo severè militibus habitis, ut nihil utilitatis ex pecuniæ mutatione sentirent: sed cum aliis sex decim *Asses* Unciales in singulos denarios darentur, ipsi decem tantum perciperent, ut eum Plinii locum interpretatur Lipsius ad lib. 1. Annal. Taciti. Demum Papyria lege iterum *As* minutus, & ab Unciali, ad semuncialem redactus, manente tamen pretio prioris *Assis*; atque ita factum est, ut *Asses* ex libralibus sextantarii, ex sextantariis unciales, ex uncialibus semiunciales evaderent, tanto Reipublicæ lucro, ut ea portione æris, qua prius unus *Assis* cudebatur, deinde vigintiquatuor cuderentur. Quod etiam à Principibus hujus temporis fieri videmus, qui in

rei Nummariaë pēnuria , ponderibus stantibus, augment pretia monetarum , atque ità sese alieno ære dissolvunt.

Hunc *Assen* Papyrianum mansisse in Romana Republica usque ad Vespasiani tempora putat Manutius in Comment. ad 1. orat. Cic. cum Plinius, qui eo tempore vixit, alterius mutationis non meminerit. Illud certum est Augusti ævo aliud fuisse denarium, aliud decem *Asses*; quod est argumentum fuisse adhuc denarium decussissexim, qualis erat Fabianus; & deindè, licet *Assis* pondere immutato, Papyrianum fuisse credibile est: vel saltem denarium habuisse *Asses* duodecim, quod arbitratur Lipsius ad lib. 1. Annal. Taciti. Aliud autem, ut aiebam, Augusto regnante fuisse denarium, aliud *Asses* decem liquidò constat ex Tacito loc. cit. apud quem Milites post Augusti excessum in seditionem versi illud inter cætera quærebantur: *Denis in diem assibus animam, & corpus extimari*, proindè petere, ut *denarius diurnum stipendium foret*. Nam si pro eodem essent denarius, & *Asses* decem, ridicula sanè fuisset postulatio. Quia igitur à tempore secundi Punici belli denarius factus

ctus erat sexdecim *Assium*, & milites non nisi decem *Asses* stipendii loco acciperent, indè acciderat, ut plus tertia stipendii parte fraudarentur, quare per eum tumultum postulabant, ut non denos *Asses* tantum, sed ut denarium, hoc est sexdecim *Asses*, sive duodecim, ut putat Lipsius, reciperent. Cæterum etiam Augusti ævo denarium fuisse decussissexim ducor auctoritate Vitruvii, qui tunc scribebat, nec alterius denarii mentionem facit, quam denis *Assibus*, & Sexdenis constantis. Quamvis Lipsii conjectura non sit spernenda: nam cum milites soleant Augusti tempore Aureum menstruum accipere, hoc est denarios vigintiquinque, ipsi verò querantur *denis assibus* in dies animam, & corpus æstimari, sequitur eos, si mensis dies habeat triginta, trecentos *Asses* accepisse, ex quibus si vigintique denarii conficiantur, apparebit unicuique denario duodecim *Asses* respondere: nam duodecies vigintiquinque, trecentum efficiunt.

As igitur, ut perspicuitatis gratia dicta in arctum conferam, fuit primò pars decima denarii usque ad secundum bellum Punicum Fabii ma-

ximi Dictatura, quæ incidit in annum Urbis DXXXIII. primum unius libræ pondere, deindè sextantis. A Fabii dictatura usque ad legem Papyriam, *As* fuit denarii pars sextadecima pondere unciali. A Papyria lege usque ad Vespasianum, ultrà quem non invenitur ulla mutatæ pecuniæ ratio, *As* itidem fuit pars sextadecima, vel duodecima denarii, pondere tamen semiunciali. Cæterum secundum istam temporum diversitatem immutatis ponderibus mansit tamen idem pretium: & pro eodem fuere decem *Asses* sextantarii, ac decem librales: & sexdecim unciales, ac semiunciales eiusdem valoris fuerunt cum denis liberalibus, & sextantariis, præterquam in militari stipendio, in quo, ut ex Plinio diximus, pro eodem habiti sunt decem *Asses* unciales, & semiunciales, ac decem olim *Asses* librales, & sextantarii, & in *Ajje* Fabiano, ac Papyriano sexdecim unciales, vel semiunciales.

Itaque cum Juvenis inter legendum Romanas Historias, incidet in *Asses*, ac *Denarios*, vel alias monetas in quas, ut proximè dicetur, *Assem*, ac Denarium dividi placuit, solerti
ani-

animo animadvertendum erit, de quo ævo sit sermo. Nam si ante Fabium maximum, idem erunt decem *Asses*, ac *Denarius*: si verò post Fabium, & Papyrium, idem erit sexdecim *Asses*, ac *Denarius*. Quæ observatio necessaria est ad justam æstimationem inventæ summæ faciendam.

Quoniam verò *Denarius*, ut communi consensu omnium, qui hac de re scripserunt, constatque ex antiquis denariis argenteis ad libram appensis, Julio moderno æqualis est, & Regali Hispanico: indè colligitur *Asses* libralem, & sextantarium fuisse ejusdem valoris cum decima Julii parte, quæ appellatur *Bajocco*. *Asses* verò Fabianos, & Papyrianos fuisse ejusdem valoris cum sextadecima Julii parte, quæ minor est solido nostro Lucensi: *Asses* verò Augustales fuisse duodecimam Julii portionem. Et hoc est, quod in re perplexa, afferre potuimus certi, & enucleati.

Cum igitur, ut dictum est, ab initio *Asses* librali pondere cuderentur, ac proindè genus illud monetæ valdè esset incomodum ferentibus, placuit illum in alios minores nummos dividere, qui fuere, *Uncia*, quæ

B 4

unam

unam *Assis* partem , sive unciam , ut nomen ipsum præfert , habebat : *Dextans* , qui duas : *Quadrans* , qui tres : *Triens* , qui quatuor : *Quincunx* , qui quinque : *Semissis* , qui sex : *Septunx* , qui septem : *Bes* , qui octo : *Dodrans* , qui novem : *Dextans* , qui decem : *Deunx* qui undecim uncias continebat . Quas *Assis* partes , ut ait Manutius loc. cit. credibile est immutato *Asse* , etiam fuisse immutatas pro portione : exempli gratia , *Quadrans* cum *As* libralis esse desiit , non fuit amplius trium unciarum , licet fuerit quarta pars *Assis* eodem quo prius pretio : in sextantario *Assis* quidem fuit pondere quatuor drachmarum , siquidem drachmæ octo unciam constituunt . In unciali verò , & semiunciali pro portione , ità ut semper *Quadrans* fuerit quarta pars ejus *Assis* cujus erat quadrans ; & sic de cæteris aliis dicendum est .

Assis multiplicato plures nummi percussi ex Argento , vel æris argentine mistura . Nam *Duopondius* , qui & *Bes* , duos *Asse*s valebat : *Tressis* , tres : *Quadrussis* , quatuor : *Quindarius* , quinque , qui etiam dictus *Semissis* , quod erat dimidium denarii , & *Victoriatus* à victoriæ imagine : *Senarius* , sex :

sex : *Septuaginta*, septem : *Octuaginta*, octo :
Nonuaginta, novem : *Decuaginta*, decem :
indè etiam *Viginti*, *Triginti*, *Centuaginta*,
qui, ipsa nominis indicatura pretium
suum ostendunt. *Sextertius* verò duos
Asses cum *Semisse* valuit : eo tamen
tempore, quo denarius decem *Assibus*
constitit. Nam exindè, ut notat Plin.
lib. 33. cap. 3. *Sextertius* quaternos
Asses habuit : *Quinarium* verò, seu
Victoriatum octonis placuit æstimari.

Et, ne aliquid pretermisisse videamur, ultra pecuniariam significationem
As etiam dicitur quæcumque res integra, sive continuis, sive discretis
partibus conflata, quam deindè in
partes duodecim dividamus. Sic Veteres, exempli gratia, *Hæreditatem*
Assem appellaverunt, ejusque partes
uncias : ita ut ille *Hæres* ex *Assè* diceretur,
qui integram hæreditatem acciperet : ille verò ex *Quadrante*,
Besse, *Semisse*, &c. qui quartam partem,
vel duos Trientes, vel Sexuncias
reciperet. Sic Cicero in Oratione pro
Cecina : *Testamento facto mulier moritur : facit hæredem ex deunce, & Semunica Cecinam ; ex duabus Sextulis M. Fulcinium libertum superioris viri, Æbutio Sextulam adspersit. Quibus*
ver-

verbis significat Cicero, Cecinam institutum fuisse hæredem ex unciis undecim, id enim est deunx, & præterea ex semuncia. Aliam verò semunciam, quæ ad *Assis* complementum deest, in duas partes inæquales dissectam: datasque duas sextulas, hoc est duas sextas uncix partes, id enim est sextula, Fulcinio; unam verò sextulam Obutio: tres enim sextulæ semunciam constituunt: atque ita totus *As* conficitur, quem in tres hæredes Mulier illa divisit. Eodem spectat illud Juvenalis

*Unciolam Proculejus habet, sed Gillo
deuncem*

& Suetonius in Cæsare: Novissimo; inquit, Testamento tres instituit hæredes sororum Nepotes, C. Octavium ex Dodrante, L. Pinarium, & Q. Pedium ex Quadrante. Quæ partes totum *Assem* conficiunt: Dodranti enim, id est novem unciis additus Quadrans, tres vide licet uncix, tria enim quater ducta duodecim efficiunt, habentur uncix duodecim, nempe *As*. Et lib. 2. Instit. tit. de Hæredib. Instituen. *Hæreditas plerumque dividitur, in duodecim uncias, quæ Assis appellatione continentur. Habent autem, & hæ partes*

tes propria nomina, ab uncia usque ad Assem, ut puta hæc: Sexcunx, idest uncia, & dimidia: Sextans, idest duæ unciae, nempè sexta pars Assis: Quadrans, idest tres unciae, nempè, quarta pars Assis: Triens, idest quatuor unciae, nempè tertia pars Assis: Quincunx idest quinque unciae: Semis, idest sex unciae, nempè dimidium Assis: Septunx, idest septem unciae: Bes, idest octo unciae, seu Binus Triens: Dodrans, idest novem unciae, quasi demptus quadrans, hoc est portio Assis quadrante minor ad Assis integritatem. Dextans, idest decem unciae, quasi sexta parte Asse minor. Deunx, hoc est undecim unciae, nempè uncia de Asse dempta. Quibus ad Assis intelligentiam secundum hanc significationem nihil expeditius.

AUREUS, est moneta Romana. Meminit illius Suetonius c.4. in Othon. *Quoties, inquit, cæna acciperet Principem, aureos excubanti cohorti viritim dabat.* Et in Domitiano cap.7.: *Addidit, inquit, & quartum stipendium militi, aureis ternis.* Sic enim pro aureos ternos, legit Lips. l.1. cap. 2. elect.

2. elect. Valor hujus nummi fuit vigintiquinque Juliorum nostratium, quod apertissimè demonstratur, ex prædicto Suetonii loco in Othone, & in altero Taciti lib. 1. Histor. eandem largitionem Othonis memorantis his verbis: *Quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias argenti viritum centenos nummos divideret.* Idem ergo *Aureus*, & Nummi centum: sed centum Nummi nempè sextertii, ut infra suo loco, vigintiquinque denarios efficiunt, nam Nummus, sive sextertius est quarta pars denarii, ut jam dictum est, denarius autem Julio æquivalet, ex jam dictis; sequitur ergò idem prorsus esse Aureum Nummum, ac Julios vigintiquinque, hoc est Aureos modernos Romanos duos, & semis. Illud etiam certissimum est argumentum ad *Aurei* pretium ostendendum, quod cum stipendium mensuum militis tres *Aurei* essent, ut ex Suetonio vidimus, & disertissimè ostendit Lipsius loc. cit. & Domitianus quartum addiderit: hanc eandem illius Principis beneficentiam Zonaras narrans ait. *Cum singulis militibus quinque, & septuaginta drachmas solverentur, centum, dari jussisse.* Idem ergo cen-

centum drachmæ, ac *Aurei* quatuor. Sed drachmæ, ac denarii par cum Julio valor, ut dicetur iufrà. Viginti-quinque igitur Juliis *Aurei* Romani pretium fletit, fiquidem vigintiquinque quater ducta centum efficiunt. Quanquam non eft argumentis colligendus *Aurei* valor, cum Dio lib. 55. eum apertè tradat, ait enim : *Aureum* voco id numisma, quod vigintiquinque denarios continet, fic enim noſtrates *Aureum* accipiunt. Quando verò *Aurei* nomen in Hebraicis Hiftoriis reperitur, ſubintelligenda eſt vox *Siclus*, erat autem pretium *Aurei* Hebraici Juliorum 48., ut dicemus in v. *Siclus*.

BES Romanus Nummus, duos Afſes pendens, quaſi *Binus As*. Quando Afſes librales erant idem nobis eſt cum ſexta parte Julii : Quando verò denarius conſtabat Afſibus xvj. cum octava parte Julii : ſiquidem denarius ſexdecem conſtitit Afſibus. Denarius autem idem eſt cum Julio. Eſt item *Bes* nummus continens duos trientes Afſis, reſpondens pretio duarum tertiarum partium *Bajocchi*, ut conſtat. Ab eo forſan Veneti nomen *Pecuniolæ* habent *Beſſo*. BI.

BIGATI Pecuniæ Romanæ nomen à Bigarum sculptura ductum : quemadmodum dicimus *Sampetronios*, & *Sammartinos* : ab eorum Divorum effigie nummis impressa. Fuerunt hi nummi Argentei, ut Plinius tradit lib. 33. c. 3. : *Nota argenti fuere Bigæ, & Quadrigæ*, & nos apud Antiquitatis studiosos hujusmodi nummos argenteos cum Bigis, Quadrigisque vidimus. Meminit etiam hujus generis nummorum Liv. lib. 3. Belli Punici. *Bigatosque*, inquit, *quingentos Quadrastorem numerare iubet*. Valor horum nummorum incertus est, nam Plinio teste, tam Denarii, quam Quinarii, & Sextertii Bigarum, Quadrigarumque nota signati : quare nisi constet de quo *Bigatorum*, aut *Quadrigatorum* genere Scriptores loquantur, non poterit summa colligi. Illud certum est *Bigatos Quadrigatosque*, si Denarii fuerunt valuisse Julium : si Quinarii Julii semissem : si Sextertii quartam Julii partem : Sicuti apud Lucenses tam dicuntur *Sammartini* argentei illi quorum quinque Aureum efficiunt, quam illi, quorum tres eundem Aureum conflant.

CEN-

31

CENTUSSIS fuit nummus Romanos continens centum *Asses*. Meminit hujus nummi Persius sat.6.

Et centum Græcos curto Centusse licetur.

Et Lucilius Fanniam legem, quæ sumptum in victu faciendum centum *Assibus* taxabat, *Centussem* appellabat; ut Macrobius autor est lib.3. Saturn. c.17. Valor hujus monetæ, quo tempore denis Assibus denarii constabant, fuit denariorum decem, ac proindè Juliorum totidem. At denario per Fabiam legem ad sexdecim Asses redactio, valorem Centussis oportet fuisse sex Juliorum, & dodrantis: nam ad sex hujusmodi denarios conficiendos, & tres denarii quartas Centum asses requiruntur. At verò Augusti tempore, cum denarii essent ex xij. assibus Centussis valebat denarios octo, & tertiam ejus partem, ac proindè Julos totidem.

CISTOPHORUS genus Græcæ pecuniæ: sic dictus quod in eo Cistophori insculpti, hoc est sacras cistas ferentes, quales in sacris Cereris Eleusinae, in Orgiis Bacchi, & in Misteriis
Ci.

Cibeles , inclusa arcana continentes præferri solent , ut scribit Cælius lib. 10. c. 2. Meminit hujus nummi Cic. Orat. pro domo sua , & Livius lib. 36. ubi ait ex præda Asiatica illata in ærarium , *Cistophorum trecenta viginti unum millia & septuaginta* . Eodemque libro dicit pariter ab Acilio devictis Ætolis in Ærarium illata *Cistophorum ducenta quadraginta octo millia* . Valor *Cistophori* fuit paulò minus dimidio denario Romano , ac consequenter Julio nostrate . Colligitur id evidenter ex Festo , qui ait : *Talentum Euboicum constare Cistophoris septem millibus quingentis* , *Denariis verò Romanis quatuor millibus* ; ex quo apparet quatuor denarios valuisse septem *Cistophoros* , & semis : & consequenter *Cistophori* pretium fuisse paulò minus dimidio Julio , qui idem est cum denario .

DARICUS, qui & *Stater Daricus* , fuit Nummus Aureus sagittarum nota insculptus , ut testatur Plutarcus in Apophtegm. Laconic. à Dario Persarum Rege percussus , à quo & nomen accepit , teste Herodoto lib. 4. ubi ait :

ait : *Darius ex auro quàm potuît purgatissimo monetam percussit*. Meminit ejusdem Nummi Xenophon. lib. i. Expedit. Cyri, ubi ait, stipendium militare apud Persas fuisse *Daricum* in singulos menses, quod Cyrus auxit, ut deinceps pro *Darico* acciperet miles *Sesquidaricum menstruum*. Valor Darici, ut monet Lipsius lib. 7. milit. Rom. Dial. 16., & ad 1. lib. Annal. Tacit., fuit viginti Drachmarum Atticarum, quæ Romano Denario, & nostrati Julio sunt pares. Quare duorum Aureorum nostratum *Daricus* pretium habuit. Videatur Cœl. lib. 10. c. 2.

DECUSSIS moneta Romana decem Asium valore, quo tempore Asse librales erant : at immutato per Fabium Asse sexdecim Assibus stetit. Augusti verò tempore XII., ut jam dictum est, cum de Asse verba fierent. Valor *Decussis* est Julii moderni : Idem est *Decussis* cum *Denario* de quo jam.

DENARIUS moneta Romana celeberrima ex Argento : sic dicta ab initio, quod decem Assibus constaret :

C

UN-

undè & *Decussis* nomen habuit : rem sic Vitruvius testatur lib. 3. c. 1. *Noſtri primò decem fecerunt antiquum numerum, & in denario decem æreos Affes conſtituerunt : & ea re compositio Nummi ad hodiernum diem denarii nomen retinet.* Et Plinius l. 22. c. 3. *Placuit denarius pro decem libris æris.* Sub primum bellum Punicum ob inopiam Reip., ut dictum est, Affibus duarum unciarum percussis, *Denarius* non amplius decem Affes, sed sexdecim habuit. Undè Vitruv. loc. cit. *Postea quoniam animadverterunt utrosque numeros esse perfectos, & sex, & decem, utrosque in unum coniecerunt, & fecerunt perfectissimum Decussissexis,* & Plin. loc. cit. *placuitque Denarium sexdecim Affibus permutari.* Denique sub Augusto *Denarius* à sexdecim Affibus, ad duodecim redactus est, ut ex Lipsio jam dictum est. Verùm in his mutationibus mansit semper idem pretium, quod fuit Drachmæ Atticæ respondens, ut Budæus censet : & Plinius disertè tradit lib. 21. cap. 34. *Drachma Attica Argentei denarii habet pondus.* Idem etiam colligitur ex aliis Scriptoribus, qui hæc duo *Denarium*, & *Drachmam* pro eodem sumunt. Sic

Sic ubi Tacitus lib. 1. ait, milites tumultuantes postulasse *Denarium Diurnum*; Dio de re eadem loquens ponit *Drachmam Diurnam*: & Zonaras pro septuaginta quinque Denariis ponit *septuaginta quinque Drachmas*, ut jam retulimus. Cæterum, ut observat Cænalis Tract. de Mensuris, & Ponderibus, & Agricola item de Ponderibus, fuit discrimen aliquod inter *Denarium*, & *Drachmam*, quia argenti uncia octo Drachmis constaret, *Denariis* verò septem: & proindè *Denarius* septima parte major erat *Drachma*. Cæterum hæc diversitas, utpotè modica, non admodum curata est, atque ità pro eodem uterque Nummus usurpatur. Quin etiam, ut observat Alcasarius, *Drachma* à quibusdam pro septima uncix parte reputata, ac proindè omninò æqualis *Denario*. Cæterum Ricciolus lib. 2. Geograph. c. 1. ait, à se Parmæ in Museo D. Guidonis Torelli multos *Denarios* Romanos cum omnibus notis genuinæ antiquitatis ponderatos, eorumque singulos *Drachmam* unam appendisse, hoc est octavam partem uncix nostratæ, quam eandem omninò cum antiqua uncia fuisse demonstratur. V. Pondo. Valor Denarii,

ut communiter sentiunt Scriptores, & ex pondere cognitum est, appensis nempe antiquis *Denariis*, idem est cum Julio, ac Regali Hispanico. Cornel. in cap. 14. Matth., & in Tract. de Mens. & Pond.

DES idem quod *Bes*; nempe Nummus constans duobus Assibus, ut jam dictum est.

DIPONDIUM, & *Duepondium*, ut nomen ipsum sonat, & scribit Varro, fuit Nummus duorum Assium libralium, & idem cum Besse, & Desse. Meminit illius Cicer. pro Quint. *Si Dupondius tuus ageretur Sex. Næv.* & Petron. in Satyr. 2. *Sed præter unum Dipondium, quo destinaveramus Cicer, lupinosque mercari.* Et in Evangelio Lucæ 12. *Nonne duos passeres veneunt Dipondio?* Ponitur plerumque, ut visum est, pro pecuniola modici pretii: ejusque valor fuit quintæ partis Denarii, ac proindè Julii. Mutato tamen Denario, necesse fuit etiam mutari *Dipondium*, quare cum Denarius sexdecim Assibus constaret, oportuit

37

tuit *Dipondium* habuisse tres Asses, & quinctam ejus partem. At verò Denario ex duodenis assibus confecto, oportuit, ut *Dipondius* esset, quincta pars Denarii, fuisse duorum Assum, & tertiæ partis ejusdem, ac minimæ alterius portionis.

DRACHMA celeberrimus Atheniensium Argenteus nummus pondere Drachmali, hoc est octavæ partis uncix, ut nomen ipsum sonat. Nihil frequentius *Drachmæ* nomine apud Græcos, Latinosque. Meminit illius Xenophon. in 1. Hellenicon. ubi habet: *Drachmam Atticam*. Item Thucidid. lib. 3. Belli Pelopon. Plutarchus, Dio, Zonaras, & Terent. in Andr.

Vix Drachmīs obsonatus est decem.
Sic etiam in Evang. Matth. *Quæ mulier habens Drachmas decem.*

Drachmæ Atticæ valor idem habetur cum pretio Denarii, ac Julii, ut dictum est, traditque Bud. lib. 5. de Asse, alique communiter. Fuit etiam *Drachma Aurea Attica*: quæ decem argenteos continebat, ut colligit idem Bud., ac proinde Aureo

C 3

Ita-

Italico par erat. Fuerunt etiam aliæ *Drachmæ* præter Atticam, ut Hebraica, Alexandrina, Æginetica, de quibus agetur V. *Talentum*. A *Drachma* fit *Didrachma*, quæ erat moneta duarum *Drachmarum*, alio etiam nomine dicta *Siciliquus*, nam *Siciliquus* est duarum *Drachmarum* pondus, sive quarta pars uncix, ut ait Priscianus lib. de Pond., & Mensuris, iis versibus:

*Drachmam si gemines, aderit quem
dicier audis*

Siciliquus

Fit etiam *Tetracina*, & *Tetradrachmum*, Moneta Quatuor *Drachmarum*, ac eadem proinde cum Siclo, seu Statere Hebraico. *Didrachma* verò Hebraicum habuit quatuor *Drachmas* Atticas: *Tetradrachmum* verò octo, siquidem *Drachma* Hebraica fuit duplo major Attica: ut in confesso est apud omnes, qui scripserunt de Ponderibus, ac Mensuris.

MINA, & *Mna* per Syncopen, idem apud Græcos valet, quod apud Latinos libra, & Pondo. *Mina* Attica prius habebat *Drachmas* septuaginta tres. Verùm Solon constituit, referen-

rente Plutarco in Solone, ut deinceps
esset Drachmarum centum. Et Plinius
lib. 21. c. 34. *Mna*, inquit, *quam no-*
stri Minam vocant, pendet Drachmas
Atticas centum; qua propter oportuit
Minam Atticam fuisse Romana libra
majorem semiuncia; nam, cum Drach-
ma sit octava pars unciae, octies duo-
decim efficiunt nonaginta sex; ac su-
persunt quatuor Drachmæ, quæ semi-
unciam efficiunt. Verùm communiter
apud Authores utraque libra pro eo-
dem habita, & centum Drachmæ cen-
tum Denariis æquatæ, ut etiam vidi-
mus. *Mina* alia fuit argentea: cujus
meminit Plautus:

Probat argentei sexaginta Minæ.

Alia aurea, cujus idem etiam mentio-
nem facit in Mil. Glor.

Ergo Des Minam aurei nobis.

Verùm tam Aurea, quàm argentea
centum Drachmis constitit: illa Aureis,
hoc est centum Aureis nostratibus, si-
quidem Drachma aurea decem argen-
teas continebat, ut dictum est: hæc
verò Argenteis, ac proinde Juliis to-
tidem aureis nostratibus decem: ut
ex dictis constat.

Mina Hebraica fuit duplo major
Attica, ac præterea eam superavit

C 4

Drach-

Drachmis quadraginta . Nam cum sexaginta Sicli *Minam* constituerent, ut habetur Ezechiel. 45. : *viginti Sicli , & viginti quinque , & quindecim Sicli* (ipsi sunt 60. Sicli) *Mnam faciunt* . Ut Siclus autem esset Tetradrachmus , oportuit *Minam* Hebraicam habuisse Drachmas Atticas 240. Ex his *Minis* sexaginta Siclorum , quinquaginta constituebant Talentum Hebraicum , quæ Atticis 120. æqualebant , ut ait Cenalis : siquidem , ut probat Villalpandus , & ex eo refert Pineda lib. 5. de rebus Solon. : *Talentum Hebraicum habuit Siclos termille , Drachmas duodecim mille , Minas , de Atticis intellige , centum viginti quinque* . Quinquagies autem 240. efficiunt 12000. , quarum Drachmarum numerum 120. *Minas* Atticas efficiunt, adeòque Talentum Hebraicum fuit duplo majus Attico .

Notandum cum Villaprando , Maldonato , Cornelio à Lapide , & Rabbi David , ex hoc loco Ezechielis colligi , fuisse apud Hebræos quadruplicem *Minam* . Unam Siclorum 15. , aliam 20. , Tertiam 25. , Quartam verò , quæ has omnes comprehenderet , 60. ; Easque omnes sine ullo di-

di-

discrimine *Minas*, & *Mnas* appellatas in sacris literis : quæ observatio necessaria est ad justam æstimationem tenendam aliquorum ponderum Sacræ Scripturæ, quæ per *Minas* efferuntur, quæque si accipiantur secundum *Minam* sexaginta Siclorum, videntur omninò incredibilia. Sic 3. Regum 10. habetur, Salomonem fecisse stipatoribus suis peltas, quarum singulæ vestiebantur trecentis *Minis* auri : quem locum si de *Minis* sexaginta Siclorum intelligas, erit onus etiam valentissimis importabile. At si de minori 15. aut 20. Siclorum, vel etiam 25. accipias, robusti militis pondus habebitur. Cæterum eas peltas constituisse *Minis* trecentis, viginti Siclorum contendunt Villalp., & Cornel. Siquidem dicit Scriptura in eas peltas, quæ fuerunt trecentæ numero, insumpta sexcenta sexaginta sex talenta. Videatur Villalp. to. 2. lib. 5. disput. 3. c. 55., & Pineda lib. 5. c. 6. de rebus Salom. Qui etiam notat eo cap. 6. §. 8. n. 11., & 12. interdum *Minæ* nomine, Siclum in sacris Scripturis accipi ; siquidem peltæ istæ, quæ in Regum historia dicuntur conflatæ ex *Minis* auri 300. 2. Paralip. 9. dicuntur compactæ *Aureis*,
hoc

hoc est, Siclis trecentis. Quæ sententia erit etiam tolerabilior, atque ita singulæ peltæ habuerunt uncias auri 150.; siquidem Siclus semunciam auri pendat, cum quatuor Drachmis aureis constet, quarum octo unciam constituunt, ut dictum est.

Fuit etiam *Mina* Alexandrina, Babylonica, Æginetica, & aliæ, de quibus dicetur V. Talentum.

MINUTUM, ut nomen ipsum sonat, fuit Moneta minimi pretii: de eo dicitur Marc. 12. *duo minuta, quod est quadrans*, quibus ostenditur minuti valor; nam si duo minuta Quadrantem Assis efficiunt, ergo minutum habet valorem dimidii Quadrantis: quo non pertingit ad pretium integri quadrini Lucensis, ut consideranti patebit. Nam si As est decima, aut sexdecima, aut duodecima pars Julii, quid erit octava pars ejusdem Assis?

NUMUS, & *Nummus* generatim de omni pecuniarum genere dicitur, ducta voce vocabulo *Namo*, hoc est, *a Lege*, quod Pecunia legibus sit constituta.

stituta, ut ex Arist. jam diximus. Verum apud Latinos idem valet, ac Sestertium. Cicer. pro Rabir. *Quis est tanto populo, qui bona Rabirii Posthumi Nummo Sestertio, sibi addici velit?* Et Vitruvius lib. 1. cap. 4. *Nummo sestertio singulis Municipibus mancipio dedit.* De ejus valore vide V. Sestertius.

OBOLUS, fuit Nummus, tam Græcis, quàm Hebræis usitatus: ideo dictus hoc nomine, ut placet Photio apud Cœlium lib. 10. cap. 2., quod Obelisci imaginem præferret. *Obolus* Atticus fuit sexta pars Drachmæ, ut ait Eustatius apud eundem Cœlium loc. cit., nec non Vitruvius lib. 3. c. 1., ac proinde valore sextæ partis Julii. At vero *Obolus* Hebraicus fuit vigesima pars Sicli, ut habetur Exod. 20., ubi dicitur: *Siclus viginti obolos habet.* Atqui cum Siclus, ut dictum est, quatuor Drachmis constiterit, sequitur *Obolum* Hebraicum fuisse majorem Attico, utpotè quinta pars Drachmæ, cum ille sit sexta. *Obolus* Atticus dictus est etiam *Semiscrupulus*, siquidem duo *Oboli* scrupulum efficiunt, ac pro-

proinde Drachma tres habet scrupulos, ut scribit Budæus.

PHILIPPUS, seu *Philippæus*, qui, & *Stater Macedonicus*, fuit Aureus Nummus à Philippo Alexandri Magni Patre percussus, ab eoque dictus *Philippus*, seu *Philippæus*, ut Diodorus est author apud Coelium lib. 10. c. 2., & Jul. Pollux. lib. 9. 6. Meminit hujus nummi Livius lib. 34. ait enim de Quintii triumpho loquens: *Et Philippæi nummi aurei quatuordecim millia quingenti quatuordecim*, & Horat. lib. 2. Epist. 1.

Rettulit acceptos regale Numisma Philippi

& Plaut. in Bacchide

Mille ducentos Philippos attulimus aureos

ad quem locum ait Lambin.: *Valebat autem Nummus Philippæus aureus duos circiter aureos Gallicos, quod ego ex uno nuper cognovi, quod mihi ostendit Clemens Teveninus. Ex quibus Philippæi Nummi valor deprehenditur, quem fuisse eundem cum valore Darici Stateris, Scriptores consentiunt. Budæus lib. 4. de Asse, ac proinde Philippæus ha-*

45

habuit Drachmas viginti : qui sunt
duo aurei nostrates.

PONDO; idem sonat, ac As, & Libra. Est autem libra notissimum ponderis genus, partibus duodecim constans, quæ Unciæ appellantur. Magna est inter Authores circa pondus librarum controversia: nobis sufficiat Romanæ, ac Græcæ pondus statuere ad intellectum Scriptorum utriusque linguæ. Affero igitur Libram Romanam duodecim unciis constitisse, quæ Libram nostratem Romanam modernam conficiunt, omnino respondentibus. Cujus veritatis illud ineluctabile argumentum est, à Villapando, & Alcasario allatum, extare adhuc Romæ apud Farnesios Veteres Congios, in quibus inscriptum est: *Mensuræ exactæ in Capitolio pondo decem*: quorum uno pluviali aqua repleto, & ad Libram subtilissimè examinato coram Luca Pæto, inventum, eum fuisse ponderis Unciarum nostrarum centum viginti, quæ sunt Libræ nostrates decem. Libra autem Græca ferè par Romanæ fuit, una tantum semuncia major: siquidem octo Drachmæ Romanæ

manam Unciam conficiebant, Libram verò Drachmæ 96. At vero Mina Attica 100. Drachmis constabat, ac proindè quatuor Drachmis majorem fuisse oportuit. Verum tamen est pro eodem utramque Libram habitam: ac ejusdem momenti centum Drachmas, ac centum Denarios Consulares existimatos.

Fuit autem tanta apud Veteres servandi ponderum justa momenta Religio, ut Romani ea in Capitolio asservarint: Justinianus verò mensuras, & pondera in sacratissima cujusque Urbis Ecclesia custodiri mandaverit, qua de re legendi Lucas Pætus fol. 14., & Mariana c. 24., quem morem à Judæis haustum non dubitamus, cum 1. Paralip. c. 23. legamus *Sacerdotes præpositos super omne pondus, atque mensuram.* Quod intelligendum est, cum in scripturis dicitur aliquid examinatum pondere Sanctuarii. Non quia pondera sacra majore essent Laicis, ut quidam perperam voluerunt, sed quia in Templo justissima asservabantur pondera; atque adeò idem est pondere Sanctuarii, ac justo, & exacto pondere, ut observat Alcasar. Prop. 11. *Qua diligentia Avaritiæ fraudibus cautum*

VO-

voluerunt, ne scilicet in hominum cupidorum potestate esset rerum pondera, & mensuras invertere. Undè etiam hoc tempore pondera, mensuræque custodiuntur in publico adversus privatorum calumnias.

Quandò autem sermonem de Libra instituimus, non injucundum Juveni futurum putavi, si summatim rerum gravium inter se comparationem à Villapando t.3. p.2. lib.1. c.7. prop.16. subtilissimè, ac diligentissimè, ante oculos præponere; quòd etiam ex eodem Villap. præstiterunt Alcas., & Cornelius de Pond. & Mens. Sumatur igitur Vas, quod capiat decem uncias, aquæ, vini, & aceti, hæc enim tria æqualis ponderis æstimantur: idem vas capiet olei uncias novem: mellis quindecim: stanni septuagintaquinque: ferri octoginta $\frac{12}{87}$

Æris Cuprei nonaginta unam: argenti centumquatuor: plumbi centum sexdecim, & med.: argenti vivi centumquingenta: auri octoginta sex, & med. Quamquam hæc non ità exactè teneri possint, cum pro raritate, & densitate majori, vel minori ejusdem metalli, vel liquoris, dari possit pondus.

deris inæqualitas : nam ut ait Fan-
nius

*Nec mersi puteis latices , nec fonte
perenni.*

*Manantes par pondus habent , non de-
nique vina .*

licet Plin. l. 31. c. 3. asserat aquas :
nullo ferè ponderis momento inter se di-
stare : ac Villapandus loc. cit. dicat :
*discrimen aquarum in pondere à stoma-
cho discerni , non à trutina .* Quomodo
autem deprehendi possit excessus iste
liquorum ad invicem absque eo quod
in Statera penderentur , curiosè do-
cent ex Archimede Villalpandus in
Ezechielem , Marinus Ghetaldus in
Archimede promoto , Joseph Blanca-
nus in Sphæra lib. 7. c. 6. , & Riccio-
lius lib. 2. cap. 5. Almagesti Novi ,
hoc pacto . Cum enim gravia descen-
dant liquidis immersa magis , vel mi-
nus , secundum majorem , vel mino-
rem densitatem , gravitatemque liquo-
ris ; primum ad Libram expendatur
aliquod pondus , puta unciarum duo-
decim , hoc igitur primum in aere ap-
pensum , repertumque pondere uncia-
rum duodecim rursus ponderetur non
in aere , sed in aqua , deinde vino ,
mox in oleo , tum in melle , & quot
un-

unciis minus deprehendetur pondus illud diversis liquoribus immersum, tot unciis gravior erit altero liquor ille in pari quantitate. Nam si ex. gr. pondus illud vasi aquæ immersum erit unciarum 8., vini autem in eodem vase positum 7., vinum ponderabit uncia minus aqua : repleatur idem vas oleo, si pondus immersum erit unciarum 10., oleum erit aqua levius unciis duabus, & sic deinceps.

QUADRANS, ut jam prædictum erat, quarta pars Assis, pendens paulò amplius Quatrino Lucensi, ut diximus V. *Minutum*; & ex comparatione denarii Romani, cujus *Quadrans* erat pars vel Quadragesima, dum Asses librales erant; vel sexagesima quarta, dum Unciales; vel quadragesima octava, dum Denarius habebat asses duodecim, apertè colligitur. Hoc nummo persolvebatur pretium balneatoribus in Thermis publicis : undè Horatius

..... *Quadrante lavari:*
& Martialis

De nostro Matro centes lavetur.
Siquidem præcursoribus, & salutato-
D ri-

ribus, è quibus Matho ille, dabatur sportula centum Quadrantium: unde idem alibi

*Centum miselli jam valete Quadrantes,
Anteambulonis congiarium lassì.*

SCRUPULUS tertia pars Drachmæ, sive uncie pars vigesima quarta, ponitur pro minima pecuniæ portione; unde Valer. Maxim. lib. 4. *eadem gens nullum antè scrupulum habuit. Et Cicer. ad Attic. lib. 4. Epist. 86.: Neque argenti scrupulum esse ullum in illa Insula.*

SEXTERTIUS celeberrimus Romanorum Argenteus Nummus, quippe eo omnes pecuniariæ summæ taxatæ. Nihil eo apud Latinos Scriptores frequentius. Tacitus lib. 1. Annal. *Prætoriarum cohortium militibus singula nummum millia: Legionariis autem cohortibus Civium Rom. trecenos Nummos viritim dedit. Idem autem cum Sextertio Nummum fuisse supra ostendimus. Et lib. 1. Histo.: Bis, & vicies millies sextertium largitionibus Nero effu-*

51

effuderat . Ipsi sunt *quingenta*
quinque milliones , inquit ad eum lo-
 cum Lipsius : & ex pretio , quod mox
 dicemus supputanti liquebit . Mitto
 alia Authorum loca , Suetonii , Livii,
 Ciceronis , & aliorum , quæ vel pue-
 ris sexennibus in manu sunt . *Sexter-*
tius fuit quarta pars Denarii Roma-
 ni , dictusque est hoc nomine , quasi *Se-*
mistertius , quod nempè ab initio , cum
 Denarius decem Assibus constabat ,
 contineret duos Asses , & semissem
 tertii . Rem totam aperit Vitruvius
 lib. 5. cap. 1. *Etiamque quartam ejus*
(denarii scilicet) partem , quod effi-
ciebatur ex duobus Assibus , & tertio
semisse , sextertium vocitaverunt . Fui-
 se autem *Sextertium* quartam Denarii
 partem , indè etiam evidenter liquet ,
 quod apud Tacitum , ut suprà vidi-
 mus , idem sunt *centum Nummi* , ac
 apud Suetonium *Aureus* . Oportuit
 ergo Nummum fuisse partem quartam
 Denarii , cum Aureus constaret De-
 nariis vigintiquinque . Constabat etiam
 ex Plinio lib. 33. cap. 3. fuisse *Sexter-*
tium quartam partem Denarii : nam
 cum dixisset Denarium ex Decussi fa-
 ctum Decussissexim , addit : *placuitque*
Sextertium quatuor Assibus æstimari ,

D 2 ut

ut scilicet *Sextertium* valorem suum retineret, essetque, ut antea, quarta pars Denarii, quatuor enim est quarta pars sexdecim. Ex quibus habetur Sextertii pretium fuisse quartam Julii partem, nempe undecim quatrinos Lucenses : Duas Cratias Florentinas : duos Bajocchos Romanos, & Semissem. Signantur autem, ut patet apud Scriptores *Sextertii*, hac nota, H-S. Tacit. lib. 12. *Annal. Pallanti Prætorii insignia, & centies quinquagies H-S.* Quod etiam exprimitur in veteri Inscriptione, cujus etiam meminit Plinius lib. 8. Epist. 5., ubi legitur: ET CENTIES H-S QUINQUAGIES, & passim apud Scriptores hæ notæ occurrunt. Quoties autem huic voci *Sextertium* H-S, adscribitur numerale nomen, Decies, Centies, Millies, &c. subintelliguntur semper, ac supplenda sunt centena millia. Ut autem in promptu sit summa *Sextertiorum*, brevem Abacum appono.

Centum	H-S Aurei nostr. 2. $\frac{1}{2}$

Mille	H-S Aurei nostr. 25.

Decem millia	H-S Aurei nostr. 250.

C. millia	H-S Aurei nostr. 2500.

Decies	H-S Aurei nostr. 25000.

Cen-

Centies
Millies

H-S Aurei nostr. 250000.
H-S Aurei nostr. 2500000.

53

SEXTERTIUM neutro numero habuit sestertios parvos mille, denarios centos vigintiquinque: dictumque est hoc nomine, quod duas libras argenti, & Semissem valeret. Colligitur evidenter pretium hujus monetæ, siquidem Authores indiscriminatum ponunt, exempli causa, Dena Sestertia pro decem millibus sestertium. Suetonius in Cæsare: *Ludis Laberius equus Romanus mimum suum egit, donatusque quingentis sestertiis, & anulo, sessum in quatuordecim ex Scæna per Orchestram transiit.* Atqui eandem rem sic narrat Macrobius lib. 2. Saturn. *Laberium asperæ libertatis equitem Romanum, Cæsar quingentis millibus invitavit, &c.* Ergo idem erant quingenta H-S, & Quingenta millia H-S. Licet etiam eandem veritatem ex Juvenali adnotare Sat. 14.

..... Mullum sex millibus emit,
Æquantem sanè paribus sestertia libris.

Neque enim mullus potuit esse pondere sex millium librarum. Fuit

D 3

igi-

igitur librarum sex, æquavitque libris *Sestertia*, quia idem *Sestertia* sex quod sex mille *Sestertii*; qua de re videntur est Covarruv. cap. 4. de Numismatis.

Cum autem mille Nummi, five *Sestertii*, ducentos quinquaginta denarios efficerent, siquidem sunt quarta pars denarii, consequenter *Sestertium*, utpote constans mille *Sestertis*, valebat denarios CCL.; ac proinde Julios totidem, nostrates verò aureos XXV. Ad summas ergo recte colligendas solerter Juvenis animadvertat: & cum legerit centum *Sestertia*, *Decena Sestertia*, *Vicena Sestertia*, & alia hujusmodi, sciat intelligenda esse Centum millia, Decem millia, Viginti millia *Sestertium*. Bud. de Assc. Quare cum apud nonnullos leget Senatorium Censum fuisse *Octingenta millia H-S*, quem tamèn Augustus postea *ad duodecies H-S taxavit*, ut Suet. in Aug. c. 41. apud alios verò reperiet eundem Censum fuisse *Octingenta sestertia*: quemadmodum etiam de Equestri censu continget, quem aliqui per quadringenta *Sestertia* efferunt, ut Plin. l. 33. c. 2., qui de Equestri dignitate loquens, *Hac de causa*, inquit,

con-

55

constitutum , ne cui jus id esset , nisi
cui ingenuo ipsi , patri , avoque paterno
Sestertia quadringenta Censui fuisset :
alii verò per quadringenta millia , ut
alter Plin. lib. i. Epistolarum ait enim
amicum alloquens : *Esse autem tibi*
centum millium censum satis indicat ,
quod apud nos Decurio es . Igitur ut
te non Decurione solum , verum etiam
Equite Romano perfruamur , offero tibi
ad implendas Equitis facultates trecenta
millia nummum : pro eodem sum-
mas illas accipiat , & utrobique Sena-
toris Romani Censum computet vi-
ginti aureorum nostratium millia ; se-
cundum verò Augusti taxatione tri-
ginta millia : Censum verò equitum
aureorum nostratium decem millia .

SICILICUS , sive *Sicilicus* ,
idem cum Didrachma : vide V. *Di-*
drachma .

SICLUS , qui & *Sicel* , & *Stater* ,
Nummus Hebraicus quatuor Drachma-
rum Atticarum valore , idem est cum
Argenteo , ut jam copiosè dictum est .
Fuit etiam *Siclus* aureus duodecim-

D 4

Si-

Siclorum argenteorum pretio : quod manifestè colligitur ex historia emptio-
 nis *Areæ Ornan* per *David* factæ, quæ
 2. Reg. cap. 24. sic exprimitur ; *emit*
ergo David Aream, & boves argenti
Siclis quinquaginta : at verò eadem
 1. Paralipom. cap. 21. sic effertur :
Dedit ergo David Ornan pro loco Si-
clos auri justissimi ponderis sexcentos.
 Ubi monent *Villalp. Alcasar., & Cor-*
nel., ut infra latiùs, primos illos *quin-*
quaginta Siclos de aureis intelligen-
 dos : *sexcentos* verò de argenteis : undè
 cum quinquaginta *Sicli* aurei, sex-
 centis argenteis æquivalerent, oportuit singulos *Siclos* aureos duodecim
 argenteorum *Siclorum* pretium ha-
 buisse. Ex quo etiam illud liquet, eo
 tempore aurum habuisse duodeclupam
 proportionem ad valorem argenti :
 quem excessum tradit etiam de sua æta-
 te *Plato* in *Hipparco* propè finem. Qua-
 re pretium unius aurei *Sicli* fuit Ju-
 liorum 48. ; cum singuli *Sicli* argentei
 essent *Tetradrachmis Atticis* pares.
 Memorantur *Sicli* aurei *Jud. 8. 25.*
mille septingenti aurei Sicli. Et 3. Reg.
 10. *Sexcentos auri Siclos dedit in la-*
minas Scuti unius. Illud etiam notan-
 dum est quoties in scripturis *Aureus*
 di-

57

dicatur , ut 2. Paralip. 4. *De summa sexcentorum Aureorum, qui in singulis hastis expendebantur*, subintelligendum esse *Siclum*, ut de Argentei appellatione monuimus.

Excogitarunt nonnulli sacrarum literarum Interpretes duplicem *Siclum*, Sacrum, & Communem. Sacro Rabbini tribuunt pretium viginti obolorum, Communi Quadraginta: E contra verò Pagninus noster arbitratus est sacrum valere Obolos Quadraginta, Communem viginti. Verùm hæc distinctio nec à Philone, nec à Josepho, aut Hieronymo cognita est, proindè passim rejicitur; revinciturque ex Scriptura, quæ tam Sacro, quàm Communi *Siclo* viginti Obolos tribuit. Nam Ezech. 15. ubi agitur de *Siclo* Vulgari dicitur: *Siclus viginti obolos habet*: & Exod. 30. ubi de Sacro: *Dabit dimidium Sicli juxta mensuram Templi*: *Siclus autem viginti obolos habet*. Ubi Nota, sermonem hic esse de Obolis Hebraicis: Nam *Siclus* habebat obolos Atticos vigintiquatuor: siquidè Obolus est sexta pars Drachmæ, *Siclus* autem habet Drachmas Atticas quatuor.

SO-

SOLIDUS fuit aurea moneta, sextam unciae Auri partem pendens, unde & *Sextula* dictus, Isidoro teste. De aliis *Solidorum* generibus, quæ multa, ac varia fuerunt, videantur Budæus, & Cenalis. Illud ex Cassiodoro adverto, *Solidum* Gothicis temporibus *Sex millia Denariorum habuisse* lib. i. ep. io. Variorum. Quare videtur, quod veteribus Talentum, id posterioribus sæculis *Solidum* fuisse.

STATER, sic à Statera dictus, fuit Nummus Hebraicus, tum aureus, tum argenteus. Meminit illius Sacra Scriptura pluribus in locis 1. Reg. : *Inventa est in manu mea quarta pars Stateris Argenti* : et : *Invenies in ore ejus Staterem*. Fuit autem idem cum Siclo, ut jam dictum, ac proinde ejusdem valoris tam in auro, quàm in argento.

Stateris etiam nomen habuere Aurei Persici, & Macedonici : illi appellati *Stateres Darici*, hi *Philippæi*, & *Alexandræi*, ab eorum Regum imagine : de quorum pretio jam dictum, quod fuit Drachmarum Atticarum viginti ; Juliorum totidem.

TA-

TALENTUM, maximum, ac celeberrimum in re Nummaria, tam sacris, quàm Prophanis Scriptoribus memoratum, non tam Moneta dicendum est, quàm ingens pecuniarum acervus. Fuit autem, ut magnum, ita, & varium; tamen in hac varietate illud commune habuerunt omnia *Talanta*, ut observat Alcasar. ex Africano, & Polluce, quod constiterunt sex millibus Drachmarum sui generis: nempe Atticum Atticis, Hebraicum Hebraicis, &c. Memorantur autem *Talanta Attica*, *Hebraica*, *Alexandrina*, *Æginetica*, *Ægyptia*, *Babylonica*, *Euboica*, *Syracusana*, *Rhodia*, de quibus breviter dicendum est.

Talentum Atticum, sic dictum, quod eo Athenienses utebantur. Meminit illius Cic. 5. Tuscul. Cum Legati ab Alexandro quinquaginta ei *Talanta* attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima. Valor ipsius fuit Minarum Atticarum sexaginta, siquidem constabat Drachmis Atticis sex mille; singulæ autem Minæ centum Drachmas habent, ut jam dictum. Quibus addo auctoritatem Diodori apud Suidam V. Talentum, ubi ait: *Talentum sexaginta-*

ginta minas, Mina centum Drachmas, Drachma sex Obolos, Obolus sex Æreos, æreus, septem minuta continet.

Idem *Talentı Attici* valor colligitur ex Plin. lib. 35. cap. 11. *Talentum*

Atticum XVI. taxat Marcus Varro hoc est, ut interpretatur Bud. l. 4. de Asse, Denariis (id enim significat numeralis nota \overline{X} . quæ etiam in Denariis vetustis, qui adhuc supersunt, ad eorum valorem indicandum, cernitur) sex mille ; idem enim Drachma, & Denarius. Valor ergo *Talentı Attici* Juliorum nostrorum sex mille, Aureorum vero sexcentum.

Fuit etiam secundum quosdam, aliud *Atticum Talentum*, quod à Scriptoribus appellatur Magnum, undè Plaut. in Mostell.

Sex Talenta magna argenti.
Et Virg. 5.

.... *Argenti magnum dat ferre Talentum.*

Quod dicunt, ut Cerda in hunc Virgilii locum, fuisse minarum Atticarum octoginta ; Drachmarum octo millium. Verum hoc *magnum Talentum* non fuisse majus sexaginta minis Atticis, evidenter colligitur ex Plauto
l. C.

l. c. ut benè notat Lambinus. Nam cum dicatur ibi domum quandam emptam duobus *Talentis magnis*: & Venditori jam datas *quadraginta minas*: subjungitur, ut tota pretii summa conficiatur restare, *octoginta minas*, quæ si cum quadraginta jam solutis componantur, centum viginti minas conficiunt; hoc est *Talenta Attica* duorum idem ergo *Talentum Atticum*, & *Talentum Magnum*. Quamquam, & his minimè obstantibus, adhuc affirmari possit *Talentum Magnum* habuisse Minas quidem sexaginta, verùm Minas magnas, nempe duplo majores comuni: quale enim *Talentum* tales, & Minæ, ex quibus illud componebatur: sed hoc *Alexandrinum* potius, & *Hebraicum*, quàm *Atticum* fuit. Idèò quotiescumque in libris Græcorum, aut Latinorum reperitur *Talentum* sine alia additione, nisi quid aliud ex rerum serie occurrat, pro *Attico* intelligendum est, Minarum argenti sexaginta, Drachmarum Atticarum sex mille.

Talentum Atticum aureum, quale fuerit, licet ex dictis colligere: nam si quodlibet *Talentum* sexaginta Minis constabat, oportuit habuisse sexaginta Mi-

Minas aureas, Drachmas aureas sex mille, ac proinde totidem nostrates aureos. Quod idem de aliis *Talentis* proportionem dicendum erit, Minis argenteis in aureas commutatis; Drachmisque similiter, ex argenteis in aureas conversis.

Talentum Hebraicum tam aureum, quam argenteum, duplo majus Attico fuit. Et quidem unum hujusmodi dari *Talentum*, quod *Atticum* pondere duplicaret, authores sunt Vitruvius, Dionys. Halicarn., Suidas, & Hesychius, apud Marianam cap. 7. de Mens. & Ponder. Hujus autem generis fuisse *Talentum*, quo utuntur Sacrae Scripturae, testatur Josephus, qui affirmat *Talentum* Scripturae pendere Minas centum viginti, ut emendat Alcasar. Atticas scilicet, nam Hebraicas habuit 50., ut dictum est in V. Mina: deinde universi sacri Interpretes ad cap. 18. Exodi colligunt *Talentum* fuisse Siclorum trium millium: atqui Siclus Tetradrachmus fuit, ac proinde *Talentum* oportuit fuisse Drachmarum duodecim millium, Attico videlicet duplum. sic Villalp. tom. 3. in Exechiel. Stanisl. opusc. de Siclo. Cornel. in cap. 18. Exod. Alca-

casar. de Mens. & Pond. Proposit. 21.
Talentum ergo *Hebraicum argenteum*,
 siquidem habuit Drachmas duodecim
 mille, fuit valoris Aureorum nostra-
 tium mille ducentorum. *Aureum* verò,
 cum totidem Drachmis aureis consti-
 terit, Aureos nostrates valuiffe opor-
 tebit duodecim mille.

Pro colligendis summis pecunia-
 riis Sacræ Scripturæ, notandum est
 cum Alcasario l. c. Proposit. 22.: Sæpè
 in sacris Literis Auream pecuniam
 pro argentea poni: ita ut idem sit,
 Exempli causa, decem Auri *Talenta*,
 ac decem *Talenta* argenti auro ap-
 pensa: hoc est tanta auri summa,
 quanta conficiat Argenti *Talenta* de-
 cem, ut si quis dicat se habere tre-
 centos Asses aureos, significet se ha-
 bere Aureum Italicum, vulgo *Doppia*
d'Italia, cujus pretium est triginta
 Juliorum, qui conficiant trecentos
 Asses, seu *Bajocchos*: habet igitur hic
 trecentos Asses aureos in æstimatione,
 & pretio, non in materia. Colligitur
 apertissimè hæc Sacræ Scripturæ phra-
 sis ex duobus Sacræ Scripturæ locis
 rem eandem narrantibus: nam ubi
 2. Reg. cap. 24. dicitur: *Emit ergo*
David aream, & boves argenti Siclis
 quin-

quingenta, idem factum sic exprimitur 1. Paralipom. 21. *dedit ergo David Ornan pro loco, Siclos aurei justissimi ponderis sexcentos*; nam, ut hæc duo Scripturæ loca sibi consentiant, oportet fateri Sacram Scripturam valori sexcentorum argentorum Siclorum in auro tribuisse appellationem sexcentorum auri Siclorum: & illos Siclos quingenta, qui in sacra Regum Historia memorantur, in libris Paralipomenon elata esse per Siclos sexcentos: siquidem quingenta aurei Sicli, valent sexcentos Siclos argenteos: Ut Alcazar. loc. cit. & Villalp. tom. 3. in Ezech. Quod cum ita sit, valdè minuuntur summæ quædam incredibiles, quas nonnulli ex sacris Literis, præcipuè computando divitias Salomonis collegerunt: si illa tot *Aureorum Talentorum* millia moderata supputatione leniamus, ea ad totidem *Talenta argenti* in auro revocando: undè opes à Davide relictæ Salomoni ad Templum ædificandam à maxima illa, & incredibili summa millionum bismille quadrigentorum, revocarentur ad summam ingentem quidem, sed tamen longè minorem centum viginti-quatuor millionum. Videatur Alcazar.

63

zar. loc. cit. & Cornel. de Mens. & Pond., qui tamen dicit aliquid plus à Sacra Scriptura requiri.

Talentum Alexandrinum fuit duplo majus Attico, ac proinde habuit Minas Atticas centum viginti, Drachmas duodecim mille: fuitque par Hebraico. Fuisse autem hujusmodi colligitur manifestè: nam Septuaginta Interpretes, qui in urbe Alexandrina Sacram Scripturam in Græcam linguam transtulerunt, ut etiam supra observavimus, Siclo qui fuit quatuor Drachmarum Atticarum, nomen didrachmi tribuunt, in quo verisimile est, eos sequutos usum Regionis, in qua scribebant: ubi oportuit viguisse Drachmas magnas, nempe Attica duplas, ac proinde Minam itidem magnam, & *Talentum* Minæ par: siquidem si Drachma Alexandrina fuit Siclo par; Drachma verò est pars centesima, Mina autem pars *Talentì* sexagesima, oportuit, & *Talentum* Alexandrinum fuisse Minarum Atticarum centum viginti, Drachmarum Atticarum duodecim mille: & Aureorum nostratium mille ducentorum. Quin Festus apertè tradit *Talentum Alexandrinum* constitisse Denariis duodecim mil-

E mil-

millibus, ipsæ sunt Drachmæ Atticæ totidem. Videatur Alcazar. Proposit. 19. qui refert ad *Talentum Alexandrinum* ea, quæ de Talento magno scribuntur à Vitruvio, Dionysio Halicar., Hesychio, & Suida.

Talentum Ægineticum, ab incolis Æginæ Jonii maris Insulæ dictum, habuit, secundum *Talenti* legem, Drachmas Ægineticas, quas Athenienses crassas appellabant, ut scribit Bud. lib. 4. de Asse, sex mille, Atticas decem mille: siquidem Drachma Æginetica, ut omnes consentiunt apud Mariana c. 7. de Pond., & Men., pendebat decem obolos Atticos, cum Attica sex obolis constaret; ac proinde erat Attica major $\frac{2}{3}$; undè sequitur fuisse valoris nostratium Aureorum mille.

Talentum Ægyptium, ut Plin. lib. 33. cap. 3. ex Varrone tradit, pendebat octoginta pondo: igitur fuit valoris octoginta Minarum Atticarum; illæ enim Romanæ libræ pares habitæ, Drachmarum Atticarum octomillium, Aureorum nostratium octingentorum. Meminit *Ægyptii Talenti* Appian. in Proem. Hist. Libycæ, ubi summam
Ro-

Romanæ potentiaë, ut erat illa ætate, nempe Hadriano Principe, recensens ait: illos habuisse pecunias in usus bellicos comparatas *ad septuagintaquinque millia Talentorum Ægyptiorum*, qui sunt Aureorum nostratum milliones centumviginti, si hæc *Talenta* erant Argentea; si verò Aurea, milliones sexcentos, ut computat Perer. lib. 8. comment. in Daniel. Siquidem cum *Talentum* quodlibet Drachmas Aureas haberet octomille, totidem Aureos nostrates pendebat. Septuagies autem quinquies octies millies efficiunt sexcentos Aureorum milliones, ut computanti patebit. Verosimilius autem est Romanam potentiam non ignorantibus de Aureis *Talentis* dici: nam & ità magis cæteris aliis, quæ Appianus ibi narrat, nempe tunc temporis habuisse Romanos ducenta millia peditum, quadraginta millia equitum, trecentos Elephantos, tria millia curruum, armorum in supplementum trecenta millia, Navium duo millia, Triremes mille, & quingentas, magnas verò Naves proris, puppibusque aureis in ostentationem Romanæ Majestatis, & usum Imperatorum octoginta, cum navali-

bus instrumentis ad armandum Navium numerum duplo majorem, his inquam magis numerus ille sexcentorum millionum consentit : quæ parergi loco sint dicta.

Talentum Babylonicum, ut scribit Herodotus lib.3., constitit Minis Euboicis septuaginta. Cum autem Mina Euboica sit minor Attica : nam *Talentum Euboicum*, ut inquit Festus, valet *Denarios Romanos quater mille*, ac proinde Minas Atticas quadraginta ; sequitur septuaginta Minas Euboicas idem fuisse cum Minis Atticis

quadraginta sex, & $\frac{1}{6}$, hoc est unciiis duabus, seu Drachmis sexdecim per regulam auream trium. Undè *Talentum Babylonicum* fuisse convincitur valoris Drachmarum Atticarum quatuor millium sexcentarum sexdecim : Aureorum verò nostratum quadrigentorum sexaginta unius, ac $\frac{6}{10}$. Hujus

Talenti pondere statuisse Darium Hytaspis Regem Persarum, ut à populis qui argentum pendere regio debebant Ærario, tributa solverentur, tradit idem Herodotus loc. cit., qui etiam ait, eum Regem illo nomine malè audisse,

disse , appellatumque Capelum , hoc est Institorem , sive Mercatorem .

Talentum Euboicum , ut jam dictum est , valebat Denarios quater mille : proinde Aureos nostrates quadrigentos . Meminit præter Herodotum lib. 3. *Talenti Euboici* etiam Livius lib. 37. , ubi ait multam à Romanis Antiocho dictam *quindecim millia Talentum Euboicorum* .

Talentum Syracusanum , quo Syracusani videlicet utebantur , secundum nonnullos habuit uncias Romanas trecentas septuaginta quinque . Suidas verò V. *Talentum* , ait : *Talentum* quo olim Siculi utebantur habuisse Minas Atticas vigintiquatuor ; illud verò quo suo tempore utebantur habuisse duodecim . Undè primum valebat Drachmis Atticis duabus mille , & quadrigentis : secundum mille ducentis .

Talentum Rhodium sic appellatum , quod in usu esset apud Rhodios , quod etiam Cistophorum dictum est , quod nummis Cistophoris computaretur , habuit Minas Rhodias sexaginta , Atticas verò secundum Cenalem Minas quadraginta quinque , Drachmas quater milla quingenta , Denarios Romanos totidem .

E 3 . Quod

Quod autem de *Talentis Argenteis* dictum est, idem de *Aureis* dicendum: singula nempe constituisse sexaginta Minis aureis sui generis, Attica videlicet Atticis, Æginetica Ægineticis, & sic de cæteris; Drachmis verò sex millibus, cum singulæ Minæ Drachmas centum contineant: quod, & superius præfati sumus.

TERUNCIIUS Nummus Romanus, sic dictus, quod eo tempore, quo Assis libralis erat, tres uncias contineret, ac proinde quarta pars illius esset: undè & *Quadrans* etiam appellatus. Immutato tamen pondere Assis, & ipsum diminutum oportuit: retinuit tamen, ut quarta esset Assis portio. Ponitur pro pecunia minimi pretii. Cic. lib. 3. de Finib., *ut in pecuniis*, inquit, *Crassi Teruntii accessio*: & Plaut. in Captiv.

Neque ridiculos jam Teruntii faciunt. Pretium ipsius est quartæ partis *Bajocchi* Romani, nempe unius quatrini, & quartæ partis ejusdem.

TETRACINA idem cum *Tetradrachmo*. TE-

TETRADRACHMUS Monetæ Atticæ, atque Hebraicæ nomen, sic dictum, quod quatuor Drachmas penderet, *Atticus* quatuor Atticas, *Hebraicus* quatuor Hebraicas duplò Atticis majores. *Atticus* valebat quatuor Denarios Romanos. Variat tamen Livius lib. 34., qui ait *Tetradrachmi* pretium esse trium ferè Denariorum : *signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum, Tetradrachmum vocant; trium ferè Denariorum in singulis argenti est pondus.* Fortè mendum irrepsit, & nota una numeralis detracta, cum priùs diceret *III. ferè Denariorum* : hoc enim verum est, nam, ut supra vidimus, Denarius major fuit Drachma parte septima : undè quatuor Drachmas oportuit excessisse tres Denarios, & fere ad quatuor accessisse. Verùm, ut jam notavimus, pro eodem habiti Denarius, & Drachma.

VICTORIATUS Nummus Romanus, de quo sic Plinius lib. 33. c. 3. *Qui nunc Victoriatus appellatur, Lege Clodia percussus est. Antea enim hic Nummus ex Illyrico advectus mercis*

loco habebatur. Est autem signatus Victoria, & inde nomen. Ubi notandum est, obiter posse Nummos loco mercis distrahi, quemadmodum his temporibus fieri videmus in Argenteis Denariis Gallicis, qui ob Regis Ludovici imaginem appellantur Luigini, quos magno compendio apud Turcas vendunt Mercatores: cum barbara illa gens ex eis torques foeminis intexere, equorumque phaleris, loco bullarum infigere gaudeat. Meminit Nummi Victoriati Quintilian. lib. 6. c. 4. dicente, inquit, quodam Victoriato se uno in Sicilia quinque pedes longam murenam emisse. Tullius quoque in oratione pro Fontejo, & Livius lib. 41. de C. Claudii triumpho loquens, Tulit, inquit, in eo triumpho Denarium CCCVII millia, & Victoriatum LXXXV millia DCCII: ex quibus patet Victoriatos fuisse diversos à Denariis. Quis autem fuerit eorum valor; Cenalis ait fuisse Assium quinque: idemque proinde Victoriatum extitisse cum Quinario; ac propterea dimidium Denarium valuisse, nostrique Julii dimidium.

Hæc breviter dixisse sufficiat de
Re Nummaria, quam initio præfati
su-

73
fumus incredibiliter controversam, ac
proinde perplexam admodum, & ob-
scuram. Nos expeditam rationem se-
quuti sumus omissis disputationibus;
ita tamen ut subindè argumenta in-
serta sint, nec quicquam sinè magno-
rum Virorum autoritate definitum.
Quorum libros, ut eos, quibus à sum-
mo perlegere otium erit operæ non
pigebit: ita apud occupatos, & stu-
diorum compendia, certa tamen, &
tuta quærentes, laboris nostri gratiam
non dubito valituram.

DE

EC

DE MENSURIS.

PARS SECUNDA.

QUoniam Ponderibus valdè sunt affines Mensuræ, idèò usus obtinuit, ut eorum Tractatio conjungatur. Fecerunt hoc ex Antiquis quam plures, ut Galenus, Priscianus, Julius Pollux, Fannius, & alii: ex Nuperis verò non minus multi eximia subtilitate, ut Villalpandus, Alcasarius, Cornelius, Mariana, Lucas Petus, Cenalis, & his omnibus antiquior Budæus in libris de Asse: quare ne ab eorum vestigiis aberremus, pauca etiam de Mensuris delibare visum est, tam de iis, quæ arida, & liquida; quàm quæ longitudines, latitudinesque metiuntur, eodem ordine, quem agendo de Ponderibus servavimus.

De

Illud in primis sciendum est , cum rerum pondus in pari quantitate molis pro ratione materiæ sit inæquale , mensuras omnes estimandas esse secundum capacitatem aquæ , quam continere possunt ; quod idem de vino , & aceto dicendum est , quos liquores ejusdem ferè esse ponderis experientia docuit : quare si amphoram aqua impleam, si frumento, si farina , si auro , quoad ambitum , & capacitatem tantundem capiet , nempe pedem romanum cubicum , hoc est secundum omnes dimensiones , latitudinis , longitudinis , & profunditatis , aquæ , frumenti , farinæ , auri : sed inæqualis erit in pondere , secundum inæqualitatem ponderis materiæ , quæ secundum majorem , vel minorem raritatem , aut densitatem major est , vel minor. Undè vas , quod capiet libram aquæ , idem si auro impleatur continebat libras auri $18 \frac{1}{4}$, hæc enim est proportio auri ad aquam , nempe $18 \frac{1}{4}$ ad unum , & sic de cæte-

77

teris pro portione . His generatim
præmissis , jam singulares mensuras ex-
plicemus .

ACETABULUM mensuræ genus,
de qua Cato c. 108. de Rust. : *Dimi-
dium Acetabuli in caliculum novum in-
dito* ; & Plinius l. 21. c. 34. *Cum Ace-
tabuli mensura dicitur , significat He-
minæ quartam partem* : erat autem He-
mina , quæ & Cotyla , dimidium Sex-
tarii , qui continet uncias aquæ vigin-
ti ; consequenter Hemina continet de-
cem , *Acetabulum* verò cum sit quarta
pars Heminæ , habebit aquæ uncias 2.
& med.

AMPHORA sic appellata , quod
duas ansas haberet , quo ferri facilius
posset , celeberrima est tam Romano-
rum , quàm Græcorum Mensura . Me-
minit Amphoræ Sacra Scriptura 1.
Reg. 1. *Tribus modis farinæ , & Am-
phora vini* , & Zach. 5. *Hæc est Am-
phora egrediens* , & Lucæ 22. *Ampho-
ram aquæ portans* . Apud prophanos
autem tam Græcos , quàm Latinos
passim Amphora nominatur. Diosco-
rid.

rid. lib.7. cap.63. Plinius lib.35. c.12.

Q. Coponium invenimus damnatum, quia vini Amphoram dedisset dono ei, cujus suffragii latio erat: & Cicero pro Fontejo ait, Titurium Tholosæ quaternos Denarios in singulas Amphoras portorii nomine exegisse: & Martialis:

Amphora vigessis, modius datur ære quaterno.

Amphora Romana fuit, ut Budæus lib.5. de Aſſe, Cenalis, & cæteri omnes, qui de Mensuris scripserant, vas per omnes sui partes longitudinem Pedis Romani habens. Fiat enim area quadrata per omnes partes habens Romanum pedem; atque huic areæ in altitudinem pedis item Romani superponatur à quatuor lateribus quadrata alia superficies, fiet Cubus ex omni sui parte Romanum pedem quadratum habens, qui si vacuus erit, ipsa est Amphora Romana, quam describimus. Hanc Amphoræ figuram expressit Fannius his versibus:

Pes longo spatio, latoque notetur in anglo:

Angulus ut par sit, quem claudit linea triplex,

Quatuor ex quadris medium cingatur inane, *Am-*

*Amphora fit cubus, quem ne violare
liceret,*

*Sacravere Jovi Tarpejo in monte
Quirites.*

Quid autem in secundo carmine sit *linea triplex* exponit Bud. lib. 5. de Asse, nempe ait esse longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Ab hac autem Romani pedis quadratura, appellata est *Amphora Quadrantal*: undè Festus: *Quadrantal antiqui vocabant Amphoram, quod vas pedis quadrati octo & quadraginta Sextarios capit.* Per quæ planum fit, quid per illa significetur, quibus vinosam anum carpit quidam apud Plautum in Curcul.

..... *modica est*

Capit Quadrantal,

Hoc est vini *Amphoram*. Itemque cujus capacitatis sit vas illud, quod parari jubet Cato c. 10. de Re Rustic.: *Aberum aliud, quod capiat Quadrantalia decem, nempe decem Amphoras.* Pedis autem Romani, ex cujus cubica quadratura constabit Amphora, hanc ex Luca Pæto lib. de Vet. Mensuris, ex Villalpando tom. 3. in Ezechiel, & Ricciolio tom. 1. lib. 2. cap. 7. Almag. Novi, mensuram accepimus, quæ

quæ in duobus Æneis Congiis Romæ in ædibus Farnesiorum impressa cernitur: ut longitudo A B hic descripta, sit ejus pars sexta, hoc est Romani pedis unciaë duæ. Vid. fig. 1.

Hoc igitur vas ex Romano pede quaquaversus quadrato in morem Cubi, seu lusoriæ tesseraë excavatæ, continebat libras Romanas aquæ octoginta; frumenti verò sexaginta, ut omnes conveniunt. Colligitur ex Festo, qui Plebiscitum antiquum in hæc verba refert: *Uti Quadrantal ad vini octoginta pondo fiet. Congius vini decem pondo is fiet. Sex Sextarii Congius fiet, vini duodequingenta Sextarii Quadrantal fiet vini.* Et re experta cognitum est. Qua mensura constituta, facile cæterarum quoque Romanarum mensurarum capacitas deprehenditur: siquidem *Amphora* duabus Urnis constabat: Urna quatuor Congiis: Congius Sextariis sex: Sextarius duabus Heminis, vel Cotylis; Quartariis quatuor, Acetabulis octo; Cyathis duodecim. Item Culeus continebat Amphoras viginti; Medimnus duas; Modius tertia parte *Amphoræ* constabat: undè satis expeditè habetur omnium Romanarum Mensurarum ratio: quam
ta-

tamen perspicuitatis gratia explicatiùs exequemur.

Illud etiam scitu dignum est, quod evidenti ex Mathematica patet demonstratione : cum Pes Romanus Cubicus *Amphoram* capiat, nempe libras aquæ 80., si conficiatur Cubus, cujus latus duos habeat Pedes Romanos continebit octo *Amphoras*, libras verò aquæ 340. Si autem latus habeat tres Pedes, Vas continebit *Amphoras* 27. si quatuor, 64.; si quinque, 125. Si sex, *Amphoras* 216. Si verò decem Pedes, capiet Cubus *Amphoras* mille. Videatur Alcazar. de Mens., & Pond. propos. 3. & 4.

Sic etiam per diminutionem retrocedendo; si ut *Amphora* conficitur ex Pede Cubico, ita etiam conficiatur vas Cubicum, cujus latus sit Semipedis Romani, vas illud non continebit, nisi octavam *Amphoræ* partem, nempe Congium, & sic de cæteris proportionem dicendum.

Et quoniam de *Amphora Romana* loquimur, illud ad cognitionem antiquitatis Nobili Juveni in mentem revoco, quod tradit Livius lib. 1. Belli Punicì : nempe suasore C. Flaminio Q. Claudium Tribunum legem tulisse

F

(quo-

(quoniam Senatores Mercaturam agere, ac negotiari instituerant) ne quis Senator, quive Senatoris pater fuisset, maritimam Navem, quæ plusquam trecentarum Amphorarum esset, haberet : id satis visum ad fructus ex agris vectandos, quæstus omnis Patribus indecorum visus : magna tamen Nobilitatis contentione, & in Flaminium invidia, ut notat Livius.

Amphora Græca communis, quam & Metretam appellabant, fuit tertia parte major *Amphora Romana* : nam Galenus lib. de Pond., & Mensur. Cleopatra item de Pond., & Mens., asserunt *Amphoram*, seu *Metretam* habere sextarios septuaginta duos. Atqui *Amphora Romana* constabat Sextariis quadraginta octo, ut dictum est, nam habebat Congios octo, singuli autem Congii Sextarios sex : si autem ad quadraginta octo adjicias 24., habetur 72. Ergo *Metreta*, sive *Amphora Attica* erat tertia parte amplior *Romana* : nam 24. est tertia pars 72. Fannius quoque affirmat, *Atticam Amphoram* habuisse tres Urnas, cum *Romana* duas tantum haberet.

AR-

ARTABA Mensuræ genus : fuit autem triplex *Persica*, *Ægyptia*, *Medica*, ut observat Pererius in c. 14. Danielis . De Prima sic Herodotus lib. 1. *Est autem Artaba Mensura Persica capacior, quam Atticus Medimnus tribus Choenicis Atticis* : quibus verbis ejus capacitasprehenditur fuisse Modiorum Romanorum $6 \frac{3}{4}$. Nam cum Medimnus Atticus constet sex Modiis, Choenix autem sit quarta Modii pars, necesse est *Artabam Persicam* constare Modiis Romanis $6 \frac{3}{4}$; ac proinde continere libras aquæ, vinique $166 \frac{2}{3}$; frumenti $126 \frac{2}{3}$.

Artaba Ægyptia, continebat Modios Romanos quinque . De qua sermo est Danielis 14. , & impendebantur in eo per dies singulos similæ *Artabæ duodecim* : Item Isai. 5. ubi dicitur : & *triginta Modii sementis facient Modios tres* . Septuaginta, ut notat Hieronymus lib. 2. in Isai. verterunt *Artabas sex*, quæ Mensura est *Ægyptia Modiorum triginta*, corruptè viginti . Ex quibus liquet *Artabam Ægyptianam*

F 2 æqua-

æqualem fuisse quinque Modiis Romanis, uno Modio minorem Attico Medimno; ac proinde habuisse libras

aquæ, vinique 133 $\frac{1}{3}$ frumenti 100.

farinæ 60. Quare pro cibo Beli cum duodecim Artabæ similæ impenderentur quotidie, ea summa erat sexaginta Modiorum Romanorum, ac proinde librarum similæ 720. Siquidem Sextarius continet farinæ uncias 4. Modius continet Sextarios 16. Artaba Modios 5. Videatur Perer. in Daniel. , & Cornelius ibidem.

Artabæ Medorum meminit Polybius lib.5., ut refert Perer. loc. cit., eamque idem Pererius cum Suida, & Hesichio tradit fuisse capacitatis ejusdem cum Medimno Attico; quapropter continebat illa Modios Romanos sex, ac proinde aquæ, vinique libras 160., frumenti 120.

BATUS Mensuræ Hebraicæ genus, cujus sæpè in Scriptura Sacra fit mentio. Sic 3. Reg. 7. *Duo millia Batos capiebat*: & Ezechiel. 45. *Et Batus justus erit vobis*. Notandum est autem, ut subtiliter Alcasarius observat

vat Tract. de Mens., & Pond. Batum
fuisse Quincuplicem.

Primus, qui dicebatur major,
ejusdem capacitatis cum *Ephi*, de quo
dicitur Ezechiel. 45. *Ephi*, & *Batus*
equalia: hic autem par erat Romanæ
Amphoræ, ac proinde continebat li-
bras aquæ, vinique 80.

Batus secundus capiebat uncias
aquæ centum: de quo *Bato* contendit
Alcazar. loqui Sacram Scripturam,
cum 3. Reg. 7. describit amplitudi-
nem Maris Ænei à Salomone constru-
cti: *ideo millia batos capiebat*: undè
valde minuitur de immensa illa capa-
citate, quam Villalpandus, & alii tri-
buunt Mari Æneo. Fuit ergo hic se-
cundus *Batus* minor primo unciis octin-
gentis sexaginta, siquidem primus con-
stabat Libris 80. Unciis proinde 960.

Batus tertius capiebat uncias aquæ
 $66 \frac{2}{3}$ ex quibus Mare Æneum tria
millia capiebat: Hujusque capacita-
tis *Batum* putat Alcazar fuisse in usu
quo tempore scriptus est liber Paralipomenon.

Batus quartus erat quarta pars
Bati secundi, ac proinde capiebat
Uncias aquæ 25.

F 3

Ba.

Batus quintus continebat Uncias
aquæ $6 \frac{2}{3}$.

Cabus, qui & *Kabus* est Mensura Hebraica cujus fit mentio 4. Reg. 6., ubi dicitur tantum in Samaria famem invaluisse, ut *venumdaretur caput Asini octoginta argenteis*, & quarta pars *Cabi stercoris Columbarum quinque argenteis*. Capacitatem illius, ait Alcasar, fuisse decimam octavam partem Bati majoris, sive Ephi, ac proinde habuisse pondus Unciarum aquæ $53 \frac{1}{3}$ quæ sunt pars decima octava Unciarum 960., quibus constat Batus major, sive Ephi.

Cadus genus vasis vinarii, sæpissimè à Scriptoribus memoratum. Virgil. 1. *Æneid*.

Vina bonus, quæ deinde Cadis onerarat Acestes,

& Martial. lib. 11. Epig. 36.

.... *senem poscunt talia vata Cadum*. Fit etiam illius in Evangelii mentio Lucæ 16. *Centum Cados olei*; ad quem locum ait Cornel. Cadum habuisse Sextarios 60. comuniter tamen pro eodem accipi *Cadum*, & *Batum*. Undè S. Hieronymus in cap. 45. *Ezechiel*. :
De-

Decima pars Cori in liquidis vocatur Batus, sive Cadus. Corus triginta habet modios. Unde colligitur Cadum habuisse capacitatem trium Modiorum, siquidem fuit decima pars Cori: ac proinde cepisse Libras aquæ, vini- que 80. Paremque omnino fuisse Romanæ Amphoræ, itemque continuisse frumenti Libras 60. Cadi formam fuisse turbinatam colligitur ex Plinio lib. 27. c. 4., ubi loquens de Aloë: ob id, inquit, in turbinibus cadorum eam servant. Fuisse autem ejus, quam diximus Mensuræ Cadum asserit etiam Columella lib. 22. cap. 28. Si vetustatem, inquit, servare voles, in Cado duarum Urnarum, &c. atqui Amphora duabus Urnis constat.

Choenix Græcæ Mensuræ nomen. Varia hæc fuit. Nam communis Choenix, quam & Minam etiam appellatam reperimus, continebat Uncias aquæ 25., ut observat Alcazar Proposit. 18. At Cenalis ait Choenicem Atticam habuisse capacitatem Sesquifextarii, nempe Unciarum triginta. Cæterum Choenix in vulgari acceptione diurnum hominis cibum significat, eratque, ut notat Cornel. Quarta pars Modii; ac proinde con-

tinebat Sextarios quatuor, Hemitias octo, ut ait Galenus lib. de Pond., & Mensur. *Choenix Cotylas, idest Heminas, habet octo*; Libras aquæ, vinique $6 \frac{2}{3}$. Undè illud Pythagoræum *Choenici non insidendum*, hoc est ad laborandum esse, nec sedendo cibum expectando.

Congius notissima Romanorum Mensura. Nil ea frequentius apud Authores. Plinius lib. 14. cap. 9. *Cum quinque Congiis austeri musti*. Fuit *Congius* communi sententia quarta pars Urnæ, proinde octava Amphoræ; continebatque Sextarios sex, Uncias verò vini, & aquæ 120., frumenti verò 90. Hanc autem fuisse *Congii* capacitatem extra controversiam est, siquidem adhuc extant *Ænei Congii* veteres Romæ apud Farnesios, quorum meminere Villalpandus Alcazar, Ricciolius, & alii, ut suprâ retulimus; in quorum uno sic legitur inscriptum: *Mensuræ exactæ in Capitolio pondo X.* Quod vas, pluviali aqua repletum, repletum est continere Libras 10. hoc est Uncias 120. A *Congio* Tricongii nomen traxit Torquatus Mediolanensis, ut refert Plinius lib. 14. cap. 22. : uno
im

impetu tribus Congiis epotis. Marcusque Ciceronis Magni Ciceronis filius, ut idem refert, *binos congios simul haurire solitus.* A Congio dictum Congiarium, quod erat donum publicè Populo ab Imperatoribus distribui solitum, quod fortè ab initio in Congiis daretur.

Corus Mensura Hebraïca, & cæterarum Principum, sicut apud Romanos Amphora. Cori Capacitas apertè colligitur Ezechiel. 45., ubi dicitur: *Batus olei decima pars Cori est: & decem Bati Corum faciunt, quia decem Bati implent Corum.* Cum enim Batus idem sit, quod Amphora, ergo Corus habuit Amphoras 10. De eo sic Hieronymus in eundem locum: *Corus triginta habet Modios, & in utraque mensura, hoc est, tam aridarum, quam liquentium tenet principium. Decima pars Cori in his, quæ modio mensurantur appellantur Ephæ, idest tres Modii: & decima pars Cori in speciebus liquidis vocatur Batus, sive Vadus: ut ejusdem mensuræ sit Ephæ, & Batus, & in comment. cap. 5. Isaïæ ait: Et pro triginta Modis, quos nos pro Coro posuimus. Cori ergo capacitatis erat triginta Modiorum, Sextariorum 480.*
Ne.

Heminarum 960. Librarum aquæ vini-
que 800., frumenti 600. Undè ille,
qui Lucæ debebat *centum coros tri-*
tici, erat debitor Modiorum 3300. hoc
est, Librarum frumenti 66000. Sic etiam
3. Reg. 4. dicitur Salomonis mensæ,
omnes scilicet, qui in Palatio Regis
sumptibus vivebant, computando,
ministratos fuisse in dies singulos 30.
Coros similæ, & 60. farinæ, nempe
in totum panis Libras 57000.

COTYLA, & *Cotula* idem quod
Hemina, nempe dimidium Sextarii,
quatuor constans Acetabulis. Idem
autem esse *Cotylam*, atque *Heminam*,
testatur Galenus lib. de Pond., &
Mensur. *Choenix Cotylas, id est He-*
minas, habet octo; ac proinde aquæ,
ac vini Uncias decem, olei novem.
Meminit *Cotulæ* Martial. lib. 8. epist.

71.

Post hunc in Cotula rasa selibra data
est:

hoc est, dedisti *Cotylam* argenteam sex
Unciarum ponderis.

CULEUS Mensura Romana ma-
xima.

xima. Meminit illius Varro lib. 1. de Re Rustica : *In singula iugera dona Culea vini fiunt*. Et Plinius lib. 7. c. 24. Junius Valens meruit in Prætorio, Augusti Centurio, *vehicula cum Culeis onusta, donec exinanirentur, sustinere* : & lib. 14. cap. 4., quæ sit Culei capacitas exponit : *Digna, inquit, opera, quæ in Cæcubis, Setinisque agris proficeret, quando & postea sæpè numero septenos Culeos singula iugera, hoc est, Amphoras centenas quadragenas musti dedere*. Si enim septem Culei 140. Amphoras continent, ergo singuli viginti Amphoras capiunt; nam septies viginti efficiunt 140., nempe Libras aquæ, vinique 1600., frumenti 1200. Culeo insuebantur Parricidæ apud Romanos, ac in Mare projiciebantur, ut liquet ex Cic. pro Sext. Roscio, undè jocus ille in Neronem matris interfectorem : *deligata enim ascopera, bulga nempe coriacea ad collum ipsius statuae quidam subscripsit : Ego quod potui, sed tu Culeum meruisti*.

CYATHUS fuit duodecima pars Sextarii, ut ibi latiùs : Habuitque aquæ, vinique Unciam $4\frac{4}{6}$

E-

EPHA, & *Ephi* idem, quod Batus major, ut dictum est auctoritate Ezechiel., & Hieronymi in eundem locum. Vide. V. *Batus*.

GOMOR Mensura Hebraica, sepe in Scriptura memorata. *Exod. 16., & Mensi sunt ad Mensuram Gomor.* Et infra: *In die autem sexta collegerunt cibos duplices, idest, duo Gomor per singulos homines:* ex quibus facile arguitur Gomor fuisse apud Hebræos, quod Græcis Choenix, nempe diurni cibi pondus. Sed manifestam habemus Gomor capacitatem ex Sacra Script. *ibid.* in fine capitis, ubi habetur: *Gomor autem decima pars est Ephi:* cum autem *Ephi* idem sit quod Batus major, cum ille caperet libras aquæ: vinique 80., oportet capacitatem Gomor fuisse Librarum octo aquæ, vinique. Dictus est etiam Gomor *Affarion*, & sic eum vocat Josephus lib. 3. Antiquit. cap. 7., quod idem est, ac *Decima*. Alii aliam tribuunt Gomor capacitatem; ego Alcazario adhæsi.

HEMINA vide *Cotyla*.

HIN

93

HIN Mensura Hebraica. Fit ejus mentio Levitici 19. n. 36. secundum Hebraicam lectionem, ut observat Cornel. ibi, & Alcazar. de Mens. & Pond., ubi Vulgatus Interpres pro *Hin* reposuit *Sextarium*: sive quia, ut notat Cornel., cum non sit Mensura Romana, vel Græca respondens ex æquo Mensuræ Hebraicæ, Interpres posuit nomen Mensuræ notissimæ, cum alioquin, ut idem Corn. ait, *Hin* contineat Sextarios Romanos 12.: sive, ut melius censet Alcazar., quia *Hin* est sexta pars Bati majoris; ideo ab Interprete loco *Hin* repositus est Sextarius: ac proinde *Hin* capiebat Libras aquæ, aut vini 10., uncias $3 \frac{1}{3}$, cum Batus sit Librarum 80.

LETHEC Mensura Hebraica aridorum. Ejus capacitas est dimidii Cori, nempe Modiorum quindecim, Librarum aquæ, vinique 400., frumenti 300. Dicitur *Lethec* ab elevatione, quod est sarcina, quæ à vegeto adolescente potest imponi jumento sinè alterius auxilio. Ita Alcazarius.

LOG

LOG Mensura Hebraica liquidorum. Ejus capacitas fuit ferè Sextarii Attici, qui, ut tradit Galenus l. de Ponder. & Mensur., capiebat Uncias aquæ 15.

MEDIMNUS Græcæ Mensuræ nomen. Meminit illius sæpè Tullius in Verrinis. Ejus capacitas, ut scribit Budæus lib. 5. de Asse, fuit Modiorum sex. Tradit id apertè Suidas: *Medimnus, inquit, mensura est aridorum, ut tritici, vel hordei: Medimnum igitur est mensura sex Modium.* Colligiturque apertè ex Tullio loc. cit., ubi ait, Verrem auxisse pretium frumenti, Medimnumque, qui priùs ex lege 12. Sestertiis vænibat, vendidisse 15. H.S., & deinde subjungit: *est enim Modius lege Sestertiis duobus.* Si ergo Modius Sextertiis duobus estimabatur, *Medimnus* verò eadem lege æstimabatur 12., oportuit *Medimnum* habuisse Modios sex: ac proinde fuisse capacitatis duarum Amphorarum, habuisseque Libras aquæ 160., frumenti 120. Idem apertius constat ex eodem Tullio Act. 2., ubi sic ait: *Agre Leontini Decumæ anno tertio væn-*
nie-

95

nierunt Tritici Medimnum XXXVI. millia, hoc est tritici Modium ducentum sexdecim millium: ergo Modius sexta pars Medimni, nam triginta sex millia est pars sexta ducentorum sexdecim millium.

METRETA Mensura Græca. .
Meminit illius Evangel: Joan.2. *Erant ibi lapideæ Hydriæ sex, capientes singulæ binas Metretas, vel ternas. Erat autem Metreta, ut jam dictum est, idem cum Amphora Attica; capiebatque Sextarios septuaginta duos, ac proinde major erat Amphora Romana tertia parte; quapropter continebat aquæ, vinique Libras 120.*

MODIUS, Mensura Romana, erat tertia pars Amphoræ, Sexta Medimni: continebat Sextarios 16. Heminas 32., aquæ, ac vini Libras 26 $\frac{2}{3}$ frumenti 20.

QUADRANTAL. Vide Amphora.

QUAR.

QUARTARIUS fuit Quarta pars Sextarii , ac proinde Uncias aquæ , vinique 5.

SATUM Mensura Hebraica , de qua in Evang. *abscondit in farinae satis tribus* . Ejus capacitas fuit tertiæ partis Ephi : undè , ut notat Alcazar. , à Vulgatæ Interprete pro Sato ponitur Modius . Modius siquidem erat tertia pars Amphoræ , quæ Bato Majori , & Ephi æqualis . Continebat igitur *Satum* Libras aquæ , vinique $26 \frac{2}{3}$, frumenti 20.

SEXTARIUS Mensuræ Romanæ nomen, sic dictus, quod esset Sexta pars Congii . Passim reperitur Sextarii mentio apud Scriptores . Columella lib. 2. cap. 9. : *quippe Sextarius ferè quatuor iugerum implent* . Et apud Livium lib. 7. memoratur *Sextarius vini* , & apud Tullium 2. offic. *Sextarius aquæ* . Fuit ergo *Sextarii* capacitas Unciarum aquæ , vinique 20. , olei 18. , frumenti 15. , farinae 9. , mellis 30. , plumbi 233. , stanni 150. , cupri 182. ,
ar-

97

Argenti 207., ferri 101., auri 375. secundum proportionem harum rerum, quam in tractatu de Ponderibus retulimus.

SEXTARIUM, sicuti de Asse dictum est, in partes duodecim, velut Uncias, divisum reperio: quarum singulæ dicebantur Cyathi, capiebatque Cyathus vini, & aquæ Unciam, & $\frac{4}{6}$. *Sextans* capiebat duos Cyathos: *Quadrans*, & *Quartarius* tres, nempe quartam partem Sextarii. *Triens* quatuor Cyathos: *Quincunx* quinque Cyathos: *Hemina*, vel *Cotyla*, sex Cyathos: *Septunx* septem Cyathos: *Bes* octo Cyathos: *Dodrans* novem Cyathos: *Dextans* decem Cyathos: *Deunx* undecim Cyathos. Erat igitur Cyathus vulgaris in mensa apud veteres unius potionis mensura. Hinc lux affulget illis Martialis lib.8. Epigr.51.

Det numerum Cyathis instantis litera

Rufi:

*Auctor enim tanti muneris ille mihi.
Si Theletusa venit, promissaque gaudia portat,
Servabor Dominae, Rufe, Triente
tuo. G Si*

*Si dubia est, Septunce trahar te, &c.
& illis*

*Quincunces, & Sex Cyathos, Bas-
semque bibamus:*

& lib. 12. Epigr. 28.

*Poto ego Sextantes, tu potas Cinna
Deunces.*

Illud etiam observandum est cum Vil-
lalpando, quem sequuti sumus, ean-
dem fuisse capacitatem *Sextarii Ro-
mani, Attici, & Hebraici*: quam-
quam Alcazarius diversam fuisse con-
tendat: ita ut *Romanus* habuerit Un-
cias aquæ viginti, *Atticus* quindecim,
Hebraicus $13 \frac{1}{3}$.

URNA Mensura Romana notis-
sima. Ea duplex Amphoram consti-
tuebat, ut ex Columella lib. 13. col-
ligit Bud. lib. 5. de Asse, proinde
Congiis quatuor constabat; Sextariis
24.; Heminis 48.; Cyathis 288.; Libris
aquæ, ac vini 40. *Urna* fictili, cujus
forma in fine turbinata, ac desinens
in acumen, ut facilius terræ infigere-
tur, cineres defunctorum Antiqui con-
debant, undè idem *Urna*, ac Sepul-
chrum. Indè Lucan.

Calo

Cælo tegitur qui non habet Urnam.

Quarum Urnarum plurimas sæpè Romæ spectavi, ex antiquis Monumentis plurimas erutas : earumque speciem exhibet Grutherius de jure Manium. Lib. 2. cap. 24.

Hæc habui, quæ breviter, & expeditè de Liquidorum, Aridorumque Mensuris ex molestissimis Commentationibus expressa Juventuti proponerem, non sinè multo labore ; cum in hac materia verissimum sit, tot esse sententias, quot capita : undè Hieronymus in Præfat. lib. 14. in Ezechiel. illam partem expositurus, in qua de Ponderibus, & Mensuris agitur, Virgilianum illud usurpat :

Hic labor, ille domus, & inextricabilis error.

Quarè facilis erit erroris venia ex errandi facilitate, & quod non nisi cum magnis, ac doctis Viris erravimus.

DE MENSURIS

LONGITUDINIS.

PARS POSTERIOR.

INtervallorum Mensuras, ut observat Vitruvius lib. 3. cap. 1. *ex corporis membris* antiqui homines collegerunt, ut etiam repugnanti apertissimè demonstrant nomina Pedis, Cubiti, Digiti, & Palmi. Tantam enim symmetriam, ac tam admirabilem partium inter se coaptationem in humano corpore formando Divinus ille Artifex servavit, ut ex illo, tanquam à prima regula, cæterarum omnium rerum proportionem, atque Mensuræ desumerentur. Undè idem Vitruvius loc. cit. affirmat: *non posse Ædem ullam sine symmetria, & proportionem, rationem habere compositionis, nisi ut ad hominis bene figurati membrorum habuerit exactam rationem.* Quapropter etiam Plato ille divinus in Theæteto non dubitavit asserere *Hominem rerum omnium*

G 3 esse

esse Mensuram. Undè Mensurarum quantitas major, minorve secundum staturam illius hominis, quam singulæ Nationes pro prima Mensurarum regula constituerunt; nam qui procerum aliquem virum pro prima Mensura elegerunt, ii consequenter majores Digitos, Pedes, Palmos, Cubitos, Passus habuerunt illis, quibus fuit Mensuræ primæ loco vir submissioris staturæ; & indè orta inæqualitas in Mensuris Græcis, Romanis, Hebraicisque, ut operis processu videbimus. In his autem Mensuris exponendis brevem operam impendemus, iis duobus, qui de hac re subtiliter, & exactè scripserunt, quales sunt Budæus, Cenalis, Clavius in Sphæra, Villalpandus, & Alcazarius; & novissimè Joannes Baptista Ricciolius, qui omnium labores in suum opus Geographicum derivavit lib. 2.

Quoniam verò *Pes* omnium Mensurarum est princeps, & ad eam cæteræ referuntur, visum est hîc ordinem Nomenclaturæ ejus cognitionem Lectori proponere, quo faciliùs ea, quæ mox dicentur, Juvenis percipiat: nec semper illi in suspenso hærendum sit, donec prope ad extremum

mum operis perveniat .

Cum ergo dictum sit , omnes Mensuras ab humani corporis figuræ originem habuisse , omnium Architectorum consensu à *Pede* metiendi factum initium , quem humani corporis Sextam partem computarunt : undè Vitruvius lib. 3. c. 1. : *Pes hominis altitudinis sextam habet partem , ita etiam ex eo quod perficitur pedum numero , corpus his sex altitudinibus terminando eum perfectum constituerunt* : quod etiam Hesychius , Suidas , Pollux , alique complures tradunt , quamquam , ut notat Alcazar. Tract. de Ponder. & Mensur. prop. 8. , *Pes communiter sit sexta pars humani corporis , & ferè dimidia* : nihilominus Architecti , ut rotundam aliquam , & expeditam Mensuram haberent , in eo convenerunt , ut humanæ staturæ sextam partem *Pedé* tribuerent , ad quem deinde cæteras omnes Mensuras referrent ; nam & *Palmum* dixerunt , quæ est quarta pars *Pedis* ; & *Cubitum* qui *Pedem* continet cum dimidio ; & *Pollicem* qui est *Pedis* pars duodecima ; & *Passum* qui *Pedes* habet quinque ; & *Milliare* qui *Pedes* habet 1000. , atque ita *Pes* tanquam Mensurarum

omnium regula cæteris dimetiendis adhibita .

Quoniam verò non eadem staturæ altitudine, ut prædictum est, Nationes universæ utebantur, idcirco *Pedes* quoque pro magnitudine corporum, quorum sexta pars erant, inæquales fuere. Quare alia fuit Romani *Pedis* magnitudo, alia Græci communis, alia Olympici, alia Hebraici, de quibus singillatim agetur.

Pedis magnitudo, qua Romani per Augusti, & Vespasiani tempora utebantur, illa est, quæ adhuc impressa cernitur in duobus Æreis Congiis, qui Romæ visuntur in Ædibus Farnesiorum, ut jam dictum est, cum de Amphora ageremus; eamque primus publici juris fecit Villalpandus tom. 3. in Ezechiel., quem cæteri secuti sunt, nempe Lucas Pætus de Mens., & Ponder., Marin. Ghetald. in Archimede redivivo, Ricciol. tom. 1. lib. 2. cap. 7., Almag. novi, & lib. 2. Geograph. cap. 2., & Alcazar. de Pond., & Mens. propos. 1. Hujus ergo *Pedis* par quarta est, quæ inter A B continetur. Vide figur. 2.

Hanc *Pedis* magnitudinem, cuius hic partem quartam spectas, quem-
ad-

admodum Affem, diviserunt Romani in partes duodecim, quas Uncias appellarunt: undè legitur apud Scriptores *uncialis altitudo*, ut apud Plinium lib. 18. cap. 16., & *unciales literæ*, ut apud Hieronymum in Præfat. in Job, quod nempe constarent magnitudine Unciæ *Pedis* Romani, seu duodecimæ partis ejusdem. Sic etiam in fontibus Uncia Aquæ appellatur, quæ, ut ait Cenalis, fluit per siphonem, seu epistomium, cujus diameter est magnitudine Unciæ *Pedis*, illudque implet, qua de re consulendus est Julius Frontinus lib. 1. de Aquæ ductibus. Partes ergo *Romani Pedis* fuere.

Uncia, quarum duodecim *Pedem* constituebant.

Pollex, seu crassior digitus per latum, qui Unciæ æqualis est: undè quam Plinius lib. 15. cap. 24. *Pollicarem* appellat *crassitudinem*, idem significat, ac latitudinem Romani Pollicis, ac proinde Unciæ æqualem.

Sextans, sexta pars *Pedis*, sive Unciæ duæ *Palmus* minor quatuor ordinariis digitis in latum constans, sive Unciis tribus, ac proinde quadrans dictus, quod esset *Pedis* pars quarta.

Triens. Tertia pars *Pedis*, sive Unciæ quatuor. *Quin-*

Quincunx habet *Uncias* quinque.
Sexcunx, ut *Semissis*, *Unciæ*, seu
Pedis dimidium.

Septunx septem *Unciæ*.

Bes, seu maxima extensio manus
ab extremo *Pollicis* ad extremum *In-*
dicis, habet *Uncias* octo, sive duos
Quadrantes.

Dodrans, seu *Palmus* major, quem
Græci *Spithamam*, nos dicimus *Span-*
na, nempe maxima extensio manus
ab extremo *Pollicis* ad extremum *Au-*
ricularis, habet *Uncias* novem.

Dextans habet *Uncias* decem.

Deunx habet *Uncias* undecim.
Sic enim dicitur, quod illi ad *Assen-*
tegrum una desit *Uncia*. Et hæ
quidem *Mensuræ Pedem* constituunt.
Ex *Pede* autem fiunt *Passus*, & *Cubi-*
ti: ex *Passibus* *Stadia*: ex *Stadiis* *Mil-*
liaria, de quibus infra dicetur.

Pes Græcorum duplex fuit, alter
Mediocris, qui ferè *Par Romano* ex-
titit; alius *Magnus*, qui & *Hercu-*
leus, & *Olympicus*, eo quod essent ad
mensuram Pedis, quo *Hercules* taxa-
vit *Stadium Olympicum*, quod ut
scribit *Gellius lib. i. cap. i*, *sexcen-*
tis pedibus metatus est ipse *Hercules*.
Hic ergo *Pes* fuit major *Romano Pede*
una

una tantum Semiuncia , unde portio inter A B erat quarta illius pars . Vide figur. 3.

Singuli autem horum *Pedum* erant sexta pars staturæ sui generis : constabantque singuli Palmis quatuor , seu Digitis sexdecim : ex uno , & semisse eorum fiebat Cubitus : sex constituebant Orgyam , seu Passum : Sexcenti verò Stadium : singuli tamen sui generis, aut Mediocre, aut Olympicum.

Pes Hebraicus , prima Mensurarum Hebraicarum , erat , ut & Græcus , & Romanus , sexta pars Hebraicæ staturæ : illum conficiebant Palmi quatuor , Digiti sexdecim : ex eo , & Semisse constabat Cubitus Hebraicus ; Calamus verò ex Cubitis sex , & Palmo . Erat autem *Pes Hebraicus* major

Romano Unciis tribus , & $\frac{75\frac{1}{2}}{100}$; quare portio inter A B fuit quarta Pedis Hebraici portio . Vide figur. 4.

Fuit etiam *Pes Alexandrinus* , cui par Samius , & Byzantinus ; qui erat magnitudine *Pedis* Romani , & duarum Unciarum , ac $\frac{40}{100}$

Item *Pes Babylonius* , qui fuit ma-

magnitudine Romani *Pedis*, & unius *Unciæ*, & med.

Pes autem *Antiochenus* constitit Romano *Pede* *Unciis* quatuor, & $\frac{32}{100}$ ex computatione Ricciolii.

Ex quibus maxima lux dicendis affulgebit : ac facilè admodum erit ex notitia *Pedis*, cæteras *Mensuras* percipere, quæ ex illo vel illam formant : tum etiam comparatione *Pedis* Romani, cujus notio exactè tenetur, cætera omnia intervalla, ac spatia dimetiri.

ACTUS, ut Varro lib.1. cap.10. de Re Rust. Colum. lib.5. cap.5. item de Re Rustica, Plinius lib.8. cap.9. est spatium terræ quadratum habens quaquaversum CXX. Pedes Romanos, ita ut omnis ambitus sit Pedum CCCCLXXX. Constat autem Romanis Pedibus quadratis 14400.; centies enim vicies centeni viceni hanc summam efficiunt. Erat autem *Actus* dimidium Jugeri, ut dicemus V. Jugerum.

ARURA, genus *Mensuræ Terræ* dimentientiendæ instituta. Meminit hujus *Mensuræ* Herodotus lib.2. *Habet*, inquit,

quit, *Arura centum Cubitos Ægyptios quaquaversum*. Reperitur quoque illius mentio apud Josephum lib. cont. Appionem. Cubitus autem Alexandrinus fuit par Pedi Romano, & duabus Unciis ejusdem, ac $\frac{60}{100}$. Quod

Mensuræ genus fuit admodum simile Romano Jugero, quod etiam per quadratum mensurabatur, ut suo loco dicemus. Fuit ergo *Arura* spatium terræ quadratum, cujus singula latera Romanos Pedes continebant $166 \frac{2}{3}$

universa autem $666 \frac{2}{3}$, quare ambitus *Aruræ* erat Milliaris antiqui Romani, & præterea Pedum 166. Quid autem interesset inter Pedem Romanum Antiquum, & Pedem Modernum, dicemus in V. Pes, & V. Milliare.

ASCENA, Mensura Græca, cujus meminit Hero in Isagoge. *Diaulon*, inquit, *babet stadia duo: Plethra duodecim: Ascena centum viginti*. Ex quibus patet *Ascenam* fuisse sexagesimam partem Stadii Alexandrini, de quo ibi loquitur Hero, ut rectè col-

colligit Ricciol. lib. 2. Geograph. c.4.
Habuit autem *Ascena* duodecim Pedes
Romanos Antiquos.

CALAMUS, Mensura Hebraica
Chene ab eis dicta : nobis autem *Can-*
na : Romanis antiquis Decempeda.
Ejus quantitas describitur ab Ezechiel.
cap.40. *In manu viri Calamus mensuræ*
sex Cubitorum, & palmæ. Cum autem
Cubitus Hebraicus, ut mox dicetur,
containeret Romanum Pedem, ac præ-

terea Uncias undecim, & $\frac{62\frac{1}{2}}{100}$, oportuit Calamum habuisse Pedes Roma-

nos 12. Uncias, & $\frac{56\frac{1}{4}}{100}$ Unciæ. Hujus
magnitudinis fuit Goliath Gethæus,
qui 1. Reg. 17. dicitur *fuisse sex Cu-*
bitorum, & Palmi, nempe magnitu-
dine Calami.

CHIBRATH TERRÆ Mensura
est Hebraica mille Cubitorum. *Iter*
autem *Sabathi*, de quo in Scripturis
fit mentio Act. 1., quia illud Saba-
thi

thi die excedere non licebat, constabat duobus *Chibrath*, seu duobus Cubitorum millibus, ut tradit Origenes apud Oecumenicum; referuntque Lorinus, & Cornelius in 1. Act., nempe duobus milliariis parvis Hebraicis, quorum singula constabant Hebraicis Cubitis mille, ut scribit Bonfrerius Exodi 20. n.8.; Stadiis verò Romanis duobus, & med. Quare *Chibrath* constabat mille Cubitis Hebraicis; Romanis Pedibus 1468., Unciis 6.; Stadiis verò Romani 2. & med.

CUBITUS, seu *Cubitum*, ut nomen ipsum ostendit, à brachii humani flexura, quæ Cubitus appellatur, nomen habet. Est autem Cubitus, ut indicat Julius Pollux, *Mensura quantum à flexura Cubiti usque ad medium digitum patet*. Quod ipsum tradit Suidas v. Cubitum, ubi ait: *Cubitum est extensio à Cubito ad digitos manus*. Magnitudo Cubiti in universum fuit Sesquipedalis, ut idem Suidas tradit. *Cubitum verò habet Pedem unum, & dimidium*. Et Hesychi.: *Cubitum est Pes unus cum dimidio*: secundum autem varietatem Pedum, ex quibus com-

po-

ponebatur major, vel minor. *Cubitus* enim *Romanus* constabat Romano Sesquipedale: *Olympicus*, sive *Herculeus* Pede Herculeo, & dimidio: *Hebraicus* item Sesquipedalis ad Mensuram Hebraici Pedis fuit.

Cubitus igitur *Romanus* constabat Pede Romano, & dimidio, cujus quantitas petenda est V. Pes.

Cubitus Græcus communis constabat Sesquipedale Græco communi, nempe Palmis sex minoribus, Digitis 24.; Pedibus verò Romanis uno, & Unciis sex.

Cubitus Græcus Herculeus, sive *Olympicus*, constabat Sesquipedale Olympico, Pedibus verò Romanis uno, Unciis sex, & quarta parte Unciæ.

Cubitus Hebraicus, & ipse Sesquipedem Hebraicum habuit, nempe Palmos sex, Digitos autem 24. Dictus Hebraica voce *Amach*: eratque etiam ipse pars brachii virilis à flexura ejusdem usque ad extremum medii digiti manus porrectæ: ut censent Hebræorum doctissimi, quibus subscribunt Arias Montan. Opuscul. de Sacris Mensur., Joan. Budæus de Arca Noe, Villapandus tom.3. in Ezechiel. par.2. lib.3. cap. 16. & 17., & Salian. ad Ann.

Ann. Mundi 1557. n. 13. , qui addit: *Cubitus*, quo Arca Noe dimensa fuit, *Sequispedem fuisse*, & *Digitum majorem* 18. ; *minorum* 24., & à flexu brachii ad extremum manus viri proceræ staturæ : & ante illos Hieronymus in cap. 40. & 43. Ezechiel. ait, *Palmum esse sextam Cubiti partem*. Habuit autem Cubitus Hebraicus Pedes Romanos unum, Uncias undecim,

& $\frac{62.2}{100}$ ^IUnciæ, ut colligit Ricciol.

De Cubito Hebraico magna est apud Autores varietas : nam inprimis quidam Rabbini, & Serarius in 3. Reg. c. 6. duplicem Cubitum induxerunt, unum majorem, & ordinarium Palmorum sex ; alterum minorem Palmorum quinque : sive unum Sacrum, & Legalem majorem ; alterum verò Prophanum, & minorem. Item Rabbi David excogitavit unum Cubitum majorem, æqualem toti brachio ab axilla usque ad extremum manus extantæ ; alterum verò minorem, & Semibrachio æqualem, à flexura scilicet usque ad extremum manus. His autem opinionibus occasionem dedere aliqua Scripturæ loca, præcipuè autem 2.

H Pa-

Paralip. 3. n. 3., ubi nominatur *Cubitus primæ Mensuræ*, quasi cum respectu ad Cubitum secundæ Mensuræ, ut hi interpretantur.

Tamen, ut antea dictum est, cum de Siclo ageretur, nulla est ex Scripturis necessitas inducendi hanc Ponderum, ac Mensurarum duplicitatem; præcipuè Domino reclamante, apud quem Prov. 20. : *Pondus, & Ponderum Mensura, & Mensura : utrumque abominabile est.* Sicut ergo, salvo Sacræ Scripturæ sensu, illa verba *Pondere Sanctuarii* interpretati sumus, non quod aliud esset Pondus Prophanum aliud Sacrum; sed quod in Sanctuario prima Pondera asservabantur, quibus tum planè justa erant alia Pondera, cum ad amissim respondebant : sic etiam hîc dicimus *Cubitum primæ Mensuræ* illum à Sacra Scriptura intelligi, qui in sacro loco asservabatur, ut à Romanis Mensuræ in Capitolio asservabantur, ut esset prima Regula, & Mensura, cui cæteræ omnes conformarentur; ut sentiunt Perer. tom. 2. in Genes. lib. 10. disp. 3. Vil-
lap. in Ezechiel. tom. 2. lib. 4. c. 24., & Ricciol. lib. 2. Geograph. c. 5. Atque secundum Mensuram Cubiti, quem
sta-

115

statuimus longitudinis unius Pedis Ro-

mani, Unciarum undecim, & $\frac{62 \frac{1}{2}}{100}$,
dimetiendæ sunt omnes quantitates,
quæ in Scripturis per Mensuram Cu-
biti exprimuntur.

Cubitus Alexandrinus, cujus me-
minit Herodot. lib. 2., constitit Ses-
quipede Ægyptio : nempe Romanis
Pedibus uno, Unciis 9., & $\frac{60}{100}$ Unciæ.

Ei par fuit *Cubitus Samius*, ut asserit
eodem loco Herodotus; nec non By-
zantius, ut putat Ricciolus.

Cubitus Babylonicus, seu *Regius*,
quo nempe Babylonii utebantur, ha-
buit magnitudinem unius Pedis Baby-
lonici cum dimidio. Quæ fuerit hu-
jus *Cubiti* quantitas, sic aperit Hero-
dot. lib. 1., ubi sic de moenibus Ba-
bylonis : *Murus quinquaginta Cubito-
rum Regiorum crassitudine, ducentorum
altitudine : Cubitus autem Regius me-
diocri Cubito tribus digitis major est.*
Ubi pro Cubito mediocri intelligit
communem Græcorum Cubitum ad
discrimen Cubiti Herculei, qui ma-
ior, utpote hominis Heroici. *Cubitus*
igitur *Babylonicus* fuit amplior Græco

communi Digitis tribus, habuitque Romanos Pedes unum, Uncias octo, & $\frac{1}{4}$.

Cubitus Antiochenus, quo Syri utebantur, ab Antiochia Syriæ Urbe celeberrima nuncupatus. Ejus magnitudo colligitur ex Herone in Isagoge, ubi ait: *Antiochenam Metretam, sive Amphoram, esse Italiae duplam sesquialteram*: seu ut quinque ad duo. Undè Pes Antiochenus ad Italicum erit, ut latus Cubi 5., ad latus Cubi 2.; & sic, ut Ricciol. computat, Pes Antiochenus continebit Pedem Romanum, Uncias $4\frac{32}{100}$; *Cubitus* verò Pedes Romanos duos, & Unciae $\frac{48}{100}$.

DECEMPEDA Mensura Romana magnitudine Decempedum Romanorum, ut ipsum nomen indicat. Ea etiam Pertica à portando dicta, quasi Portica, ut ex Libell. de Limitibus. Meminit Decempedæ Tullius 14. Philip., & pro Milon. *Qui cum Architectis, & Decempedis villas multorum, hortosque peragrabat.* Ab ea Mensura
res

res dicti Decempedatores, quos hodie Agrimensores dicimus, qui ad agros dimetiendos etiam nunc utuntur Per-tica.

DIAULON Græca Mensura. Ea fuit duorum Stadiorum, ut scribit Vitruvius lib. 5.: *In palæstris Peristylia quadrata, sive oblonga, ita sunt facienda, uti duorum Stadiorum habeant ambulationis circuitiōnem, quam Græcè vocant Diaulon.* Dicebatur autem Diaulos, seu Diaulodoremus is, qui in Ludis Olympicis Stadium cursu confecerat, & rursus à meta ad carceres recurrebat: *Diaulodromas* enim Græcè est recurrere. Et quoniam Cursus ille duo Stadia continebat, unum accedendo, alterum retrocedendo, idcirco spatium ipsum *Diaulon* dicebatur. Erat igitur *Diaulon* $\frac{1}{4}$ miliaris Romani antiqui.

DIDORON vide *Palmus*.

DIGITUS, Mensurarum minima
H 3 apud

apud omnes Nationes est quantitas latitudine ordinarii Digiti per latum æqualis, & apud omnes fuit quarta pars Palmi minoris, qui constat latitudine quatuor Digitorum, nempe Indicis, Medii, Annularis, & Auricularis; qui tamen computantur æquales in latitudine. Fuit autem Digitus major, minorve secundum magnitudinem illius staturæ, quam sibi unaqueque Natio pro mensura constituit, eadem tamen ubique proportionem servata, ut Digitus sit decimasexta pars Pedis, nam, ut ait Vitruvius lib. 3. c. 1., *Palmus habet quatuor digitos; ita efficaciter uti Pes habeat sexdecim digitos*, Romanus nempe Digito Romanos, Græcus Græcos, Hebraicus Hebraicos. Pollex autem, seu Digitus crassior fuit duodecima pars Pedis, ut suo loco dicetur.

DIPIETHRUM, duplex Plethrum. Vide V. Plethrum.

DOLICHUS Græca Mensura, cujus meminit Hero in Isagoge his verbis : *Dolichum* (habet) *stadia duo-*

duodecim : At verò Suidas V. *Dolichus* inquit, *Dolichus est longus cursus 24. stadia continens*. Secundum Heronem ergo *Dolichus* fuit spatium Romani *Milliaris* unius, & med., secundum Suidam trium; sed in Suidæ textu putamus mendum irrepsisse, cum potior sit Heronis fides.

DORON Vide *Palmus*.

HIPPICON Mensuræ Græcæ nomen, cuius meminit Plutarchus in Solone : *Legem, inquit, præscripsit, ut ubi publicus esset puteus, eo aquatum intra spatium Hippici*. Est autem *Hippicon* spatium quatuor *Stadiorum*; nempe dimidii *Milliaris* Romani. Dicebatur autem *Hippicon* ab equorum cursu, quod nempe per id spatium equorum fierent agitationes.

JUGERUM fuit apud Romanos terræ spatium, quod in longitudinem porrigebatur *Pedibus* 240., in latitudinem verò 120. : unde universus *Jugeri* ambitus erat *Pedum* 720. Fuit

H 4

au-

autem hoc spatium terræ appellatum hoc nomine, *quod*, ut inquit Plinius lib. 18. cap. 3., *uno iugo boum in die exarari posset*. Ejus magnitudo, quam prænotavimus, insinuatur à Varrone lib. 1. cap. 10. de Re Rustica: *Jugerum* vocant, *quod quadratos duos Actus habeat*: *Actus quadratus*, qui & *latus*, est *Pedes centumviginti*, & *longus totidem*, nam Jugerum habet duos Actus. Actus autem singuli *Pedes quadratos 120.*; ergo Jugerum habebit duo latera 240. *Pedum*, duo verò 120. *Paria* Varroni scribit Plin. lib. 18. c. 3. *Jugerum*, inquit, *vocabatur quod uno iugo boum in die exarari posset*. *Actus*, in quo boves agerentur, cum aratur, uno impetu justo. Hic erat CXX. *Pedum*: duplicatusque in longitudinem Jugerum faciebat. Magis autem aperte Quintilianus lib. 1. cap. 10. ait: *Jugeri mensuram CCXL. longitudinis Pedes esse*; *dimidioque in latitudinem patere*: cui consentit Appianus lib. 1. Civil. qui scribit, *Jugerum fuisse tantum spatii, quantum uno die par boum arare poterat*: *eiusque mensuram fuisse CCXL. Pedum in longitudine, CXX. in latitudine*: *Mensuram Pedis fuisse Palmorum quatuor*: *Palmi Digitos qua-*

quatuor : Digiti secundum Geometras, tria hordei grana . Nec Columella dissentit, qui lib. 5. c. 1. Actus, inquit, quadratus undique finitur pedibus CXX: hoc duplicatum facit Jugerum; & infra : duo Actus faciunt Jugerum longitudine Pedum CXL., latitudine CXX., quæ utraque summæ, inter se multiplicatæ, quadratorum faciunt Pedum viginti octomilia, & octingentos. Nam centiesvicies duceni quadragenari efficiunt 28800. Fuit ergo in hunc modum Jugeri forma. Vide figur. 5.

Passim apud Authores Jugeri mentio reperitur. Horat.

Arat Falerni mille Fundi Jugera. & Liv. lib. 41. Et Lucam Colonia eodem anno MM Civium Romanorum sunt deducta. Triumviri deduxerunt P. Ælius, L. Egilius, Cn. Sicinius. Quinquagena, & singula Jugera, & Semisses agri in singulos data sunt.

LYCHAS, Mensura Græca, illud spatium amplectens, quod includitur inter Pollicem, & Indicem, quantum potest extentos. Est autem *Lychas* duæ tertiæ partes Pedis Græci, seu
Di-

Digiti $10 \frac{2}{3}$, sicut apud Latinos *Bes* continet duos Trientes Pedis Romanis, sive Uncias octo.

MILLIARE, Celeberrima Mensura, sic dictum quod mille Passibus constaret: Fuit autem pro Gentium, ac Nationum varietate multiplex.

Milliare Romanum constabat Romanis Pedibus quinque millibus: Passibus Geometricis, quorum singuli constabant quinque Romanis Pedibus, mille: Stadiis vero Herculeis octo. Isidorus lib. 15. orig. cap. 16. *singula*, inquit, *Stadia centum viginti-quinque Passibus explicata, quorum octo millenos passus absolvunt. Et Suidas V. Milion Milliare*, inquit, *Terræ est Mensuræ, nam decem Milliaria continent Stadia octoginta.*

Milliaria autem Romæ numerari incipiebant à Columna quadam ab Augusto Cæsare, cum esset Curator Viarum, in foro posita, ut scribit Dio lib. 54. Ea fuit ad Saturni ædem, ut scribunt Tacitus lib. 1. Histor., & Suetonius in Oth. cap. 6.; nec dissentit Plinius lib. 3. cap. 5., dum ait cum

Co-

Columnam statutam in capite Romani Fori : siquidem Saturni ædes fuit ad Fori caput, ubi nunc S. Adriani Templum, ut scribit Faunus lib. 2. c. 11. Antiquæ Urbis. Vocabatur autem hæc Columna Milliarium aureum, quod ex eo metallo, ut censet Lipsius ad lib. 1. Histor. Taciti, & consentit Plut. in Galba : *In forum, inquit, ibat ad eam partem, in qua stabat aurea Columella, ad quam omnes Italiae viæ terminantur.* Memoratur hoc nomine Aurei milliarium à Tacito loc. cit., ubi de Othone loquens : *Inde ad milliarium aureum sub ædem Saturni pergit :* & Sueton. cap. 6. in Oth. *Sub æde Saturni ad milliarium aureum.*

Ab ea igitur Columna numerabantur *Milliaria* per Columellas, seu cippos ad singulos mille passus erectos, cujus rei fuit inventor C. Gracchus, ut scribit Plutarchus in ejus vita : *Ad hæc, inquit, vias omnes per milliaria dimensus Columnas lapideas signandi causa notavit.* Cujus moris, Romana planè magnificentia digni, meminit etiam Strabo lib. 7. : *Ex Apollonia, inquit, per Macedoniam via est Jamnia, quam per millia passuum dimensi sunt, lapideasque Columellas.*

Ec

Et Romæ in ascensu Capitolii una ex his Columnis antiquæ basi imposita cernitur, in cujus fastigio, quæ res fanè majestatem auget, Ænea pila insistit : colligiturque ex Inscriptione, eam fuisse Notam Primi ab Urbe Milliarum. Quæ res mirificè ad levandum Viatorum tædium faciebat, quibus ex ignorantia termini longiora sunt itinera ; quasi illud finem minimè habiturum sit, cujus terminus ignoratur, ut observat Arist. in Problem. ; undè etiam evenit, ut breviores in regressu appareant, quam in accessu viæ. Fecisse id ad laboris levamentum canit Rutilius in Itiner.

*Intervalla viæ fessis præstare videtur,
Qui notat inscriptus millia multa
lapis.*

Hinc autem ortum habuit, ut pro numero Milliarum Scriptores passim lapidum numerum usurpent : undè Sueton. c. 4. in Calig. *Ad vicesimum lapidem effudere sese.* Plinius lib. 36. c. 15. *ab octavi lapidis diverticulo.*

Fuisse autem *Milliaria Romana*, multò quàm nunc sunt, breviora, illud videtur convincere, quod antiquitus ad Pontem Centesimum, nunc *Ponte Centino*, *Milliaria* centum ab Ur-

Urbe erant, undè & Centesimus appellatus; nunc autem non sunt nisi quinquaginta quinque: verùm, ut notat Ricciolus, Romanus Pes modernus est aliquantò brevior antiquo, & consequenter Milliara quoque antiquis breviora: verùm Millaria illa longiora non sunt juxta Mensuram Romani passus moderni, sed juxta eas Mensuras quibus utuntur in Piceno, & Umbria, quæ majora sunt cæteris.

Nobis autem Lucensibus facilè admodum est, Milliarorum Romanorum veterum spatia capere: sicut etiam aliarum nationum antiquas Mensuras tenere comparatione Romanorum veterum, quippe eodem, quo Romani Antiqui utimur milliario. Cujusrei illud apertissimum est Argumentum, quod Oppida quædam sita in via Cassia, quæ Romam per Senas, Lucamque usque Mutinam ducebat, adhuc antiquum nomen retinent à Columnis Milliariis desumpta, secundum spatium, quo aberant à Colonia: sicuti Pons Auxeri impositus operis admirandi, qui nunc quoque dicitur *Ponte à Sesto*, quod nempe esset ad Sextum à Colonia Luca lapidem: &
Pa-

Pagus , qui appellatur *Valdottavo* , nempe quod situs ad octavum lapidem : Oppidumque quod vocant *Diecimo* , quod nempe ad lapidem decimum erat constructum : quorum locorum distantia eadem nunc censetur esse , quæ erat apud Antiquos : nam sex , octo , ac decem milliaria nunc quoque ab Urbe Luca , ut priùs , absunt ea oppida . Undè *Milliare Lucensis Reipublicæ* par est antiquo Romano , saltem quod attinet ad eam ditionis partem , in qua inter Auxerum , & præruptos montes aperitur via Cassia , ferro inter rupes , miro opere excisa : ac proinde illius spatii , quod nobis notum est , comparatione , Romani *Milliarii* antiqui , & aliorum ad illud relatorum magnitudinis , per facile est speciem capere .

Milliare Græcum duplex fuit , *Mediocre* , & *Magnum* : utrumque tamen constitit *Orgiis* , seu *Passibus* mille sui generis . *Milliare commune* fuit majus Romano *Passibus* ducentis ; habuit enim Romanos *Passus* 1200. , *Pedibus* verò mille ; nam 600. *Pedibus* Romanis constitit . *Milliare verò Magnum* , sive *Olympicum* , & *Herculeum* superavit Romanum *Passibus Romanis*

nis 250. ; Commune autem , seu Mediocre 50. , atque utrumque habuit Stadia decem sui generis : quorum singula sexcentenis Pedibus sui pariter generis constabant , ut apertius in V. Stadium.

Milliare Alexandrinum, sive Ægyptium habuit Passus Romanos 1080. , Pedes 5400. : ejusdem etiam Mensuræ fuit Samium , & Byzantinum.

Milliare Antiochenum, sive Syrum, habuit Pedes Romanos 6112. , ac proinde majus fuit Milliari Romano Pedibus 212. , Passibus verò $42 \frac{2}{5}$.

Milliare Hebraicum duplex fuit, Majus , & Minus. Minus fuit cum Chibrath, de quo jam diximus. Majus, quod appellatur Parsach, fuit Stadiorum Hebraicorum 10. , quorum singula habent Cubitos Hebraicos 400. Undè ipsum *Milliare* habebat Cubitos 4000. , ac proinde quatuor Chibrath erat æquale. Continebat autem hoc *Milliare* majus Romanos Pedes 7875. , Passus verò Geometricos 1575. , ac propterea excedebat *Milliare* Romanum dimidia parte , ac Passibus 75. Videatur Ricciol. lib. 2. cap. 5. Geograph.

OR-

ORGYA, Græca Mensura, cuius meminit Aristotel. 6. de Animal., & Xenophon. lib. 2. Memor. Orgya autem fuit Passus Græcorum, qui sex Pedibus constabat, ut disertè tradit Herodotus lib. 4., ubi ait. *Stadia tria millia, & sexcenta efficiunt sexaginta Schoenos: centum justæ Orgyæ implent Stadium sex Plethrorum. Orgya taxata Pedibus sex.* Fuit autem duplex, alia communis sex pedum communium, æqualis sex Romanis Pedibus: Alia Olympica, sive Herculeæ, sex Pedibus Herculeis constans, Romanis verò 6., Unciis 3.

Palmus Mensuræ notissimæ genus, tam apud Romanos, quàm Græcos, Hebræosque à manu hominis dictæ. Fuit autem *Palmus* duplex Minor, Majorque.

Palmus Romanus Minor habuit quatuor Digitos in latitudine: nam, ut ait Pollux, *Palmus sunt quatuor conjuncti arte Digiti*, quod etiam tradit Hesychius.

Palmus Romanus Major, quem Græci *Spithamam*, Itali dicimus *Spanna*, fuit spatium, quod comple-

cti-

Ætatur manus extensa ab extremo Pol-
licis ad extremum Auricularis : fuit-
que novem Unciarum Pedis Romani,
seu trium Quadrantium . Colligitur
id apertè ex Vitruvio lib. 2. cap. 3.
Didorum fuisse longum Sesquipede :
Didorum autem erat mensura duorum
Palmorum ; nam ut ait Plinius lib. 36.
cap. 14. *Græci Doron Palmum vocabant :*
undè oportuit Palmum fuisse Semicu-
biti magnitudine , seu novem Uncia-
rum , aut dodrantis Pedis .

*Palmi item Græcanici , & Hebrai-
ci* ejusdem rationis fuere proportionem .
Nam Palmus Minor Græcus mediocris
habuit quatuor digitos staturæ medio-
cris : *Palmus* Major mediocris habuit
novem partes Pedis staturæ medio-
cris : At *Palmus* Minor Herculeus con-
stitit quatuor Digitis Herculeis : *Pal-
mus* verò Major , seu *Spithama Hercu-
lea* , fuit extensio manus Herculeæ à
pollicis extremo ad extremum auri-
cularis , cum eadem proportionem ad
Palmum , & *Spithamam Romanam* ,
quam habent inter se Pedes cum Pe-
dibus , & Cubiti cum Cubitis ; de
quibus jam dictum .

PARASANGA, Mensura Persica, cujus meminit sæpè Xenophon in Pedia, & expeditione Cyri. Fuit autem incertum spatium *Parasangæ*, ut ait Plinius lib. 6. cap. 26. : *Inconstantiam*, inquit, *mensuræ diversitas Auctorum facit*, cum Persæ quoque Schoenos, & *Parasangas alii alia mensura determinant*. Nos Herodotum sequemur, qui sic scribit lib. 2. de Egyptiis : *Etenim qui modicum terræ possident metiuntur illam Orgiis : qui minus inopes terræ sunt, metiuntur Stadiis : qui multum possident, Parasangis : qui plurimum sanè, Schoenis : constant autem Parasangæ tricenis, Schoeni sexaginta Stadiis*. Ex quibus constat, cum Parasanga habuerit Stadia 30., fuisse spatium trium Milliarium Romanorum, ac $\frac{6}{8}$.

PASSUS, Geometricum intelligo, quo mensurantur Milliaria, fuit apud Romanos spatium quinque Pedum Romanorum, ut omnes consentiunt. Et apertè colligitur ex Columella lib. 5. cap. 1., ubi ait : *Stadium deinde habet Passus centum vigintiquinque, id est*
pe-

pedes sexcentos viginti quinque ; quod idem scribit Plinius lib. 2. cap. 27. si enim pedes 625. per *Passus* 125. distribuas, quinque cuilibet *Passuum* contingent. fuit ergo hic *Passus* millesima pars Millarii. Cur autem *Passus* sit appellatus, quidam dicunt sic vocatum, quod id spatium *Passis*, idest protentis brachiis, manibusque conficeretur, ut tradit Alciatus in l. *Mille passus* ff. de sign. verb. Alii verò quod *Passu*, hoc est gressu hominis, duplicato constet. De Græcorum *Passu* jam dictum est in V. Orgya.

PES, de quo jam abundè dictum est.

POLLEX latitudo crassioris digiti : æqualis Unciæ Pedis Romani, ut dictum est.

PLETHRUM, Mensura Græca, habens centum Pedes, & est sexta pars Stadii, ut scribit Suidas : cum autem Pedes Græcorum alii Mediocres sint, alii Olympici, sive Herculei, uterque

habebit 100. Pedes sui generis, eritque sexta pars Stadii sui etiam generis : ac proinde *Plethrum* mediocre æquale erit Pedibus Romanis 100. *Herculeum* verò 104. A *Plethro* fit *Diplethron*, hoc est duplex *Plethrum*: quod habet spatium duorum *Plethrorum*, sive *Herculeorum*, sive *Communium*.

SCHOENUS, quod funem ex junco significat, est Mensura Græca, varia tamen: nam ut ait Strabo lib. 11. Nos cum Nilum navigaremus, aliis, atque aliis mensuris utebamur, ita ut idem Schoenorum numerus alibi majorem; alibi minorem navigationem contineret: quod etiam evenire hodie cernimus in Milliariis ob varietatem minoris, vel majoris Pasis, quo constant. Duplicem Schoenum legimus, alium Minorem, quem Plinius lib. 7. cap. 10. ait habuisse Stadia triginta: ac proinde ejusdem spatii fuisse cum Parasanga; alium verò Majorem Stadiorum sexaginta, ut colligitur ex Herodoto lib. 2.; nam cum scribat ab Heliopoli ad Thebas intercedere spatium quatuor millium octingentorum,

& sexaginta Stadiorum, hoc est unius,
 & octoginta Schoenorum, oportet singulos Schoenos habuisse Stadia sexaginta; etenim in numero 4860. numerus sexagesimus reperitur vicibus octoginta, & una. Fuit ergo hic Major Schoenus æqualis duobus Parafangis, Milliariis verò Romanis $7 \frac{1}{4}$.

STADIUM Mensurarum Græcarum celeberrima, sic dicta à verbo *Statis*, quia videlicet id spatium Hercules uno spiritu cucurrerit, ibique tandem steterit. Hoc igitur spatium terræ, quod primò *Stadium* est appellatum, fuit Pisis Græciæ Urbe apud Jovem Olympicum, quod scribit Gellius lib. 1. cap. 1. Herculem pedibus suis metatum, idque fuisse longum Pedes sexcentos: ad cuius imitationem *Stadia* in aliis Græciæ terris, ut idem scribit, instituta fuere, Pedum quidem numero sexcentum, sed tamen aliquantò breviora: Hoc igitur *Stadium* ab authore dictum Herculeum, & à loco Olympicum, fuit octava pars Romani Milliariis: undè Plinius lib. 2. cap. 25. : *Stadium cen-*

tum vigintiquinque nostros efficit Passus, hoc est Pedes 625. Cum autem Milliare constet Passibus 1000., Stadium consequenter est octava pars Milliaris, nam octies 125. efficiunt 1000. Sed in hac re non est opus argumentis, cum apertè tradat Isidor. lib. 15. Orig. cap. 16. Singula Stadia centum vigintiquinque Passibus explicata, quorum octo millenos Passus absolvunt: & Strabo lib. 7. Computatis, inquit, per singula Milliaria octo Stadiis. At verò Milliare Græcum constabat Stadiis decem, Pedibus verò Herculeis 6000.; Alexandrinum verò Stadiis 7. & med., ut scribit Plutarchus in Gracch. Milliare autem paulò minus est quam octo Stadia: & Hero Mechanicus in Isagoge: Milliare habet Stadia septem cum dimidio; quod idem scribit Suidas V. Stadium, & Photius in Bibliotheca, quos omnes de Alexandrino Milliari loqui convincit Ricciol. lib. 2. Geogr. cap. 4.

Cum autem, ut dictum est, ex Gellio, alia quoque *Stadia* fuerint ad Herculei imitationem, aliquantò tamen breviora, illud pro comperto tenendum est, quoties in Scriptoribus *Stadii* nomen occurrit, de Magno illo,
&

135

& celeberrimo accipiendum esse; nisi peculiaris nota, vel Scriptoris contextus aliud suadeat.

Omnia ergo *Stadia* apud Græcos Sexcentum sui generis Pedibus constiterunt: Olympicum verò idem fuit cum octava Milliaris Romani parte, habuitque Pedes Romanos 625.; Passus verò Geometricos 125.

STATHMUS, Mensura Græca, idem quod apud Latinos Statio, Stativa, & Castra, quæ militare iter unius dici significant. Undè idem est apud Græcos duobus *Stathmis* aliquò pervenire, ac apud Latinos Scriptores duobus castris. Colligitur hæc significatio ex Herodoto lib. 5. *Ubique sunt Regii Stathmi, idest mansiones, ac diversiones, ac diversoria pulcherrima. Iter omne per loca culta, atque tutum: id nunquam intermissum per Lydiam, ac Phrygiam viginti Stathmorum, hoc est vicenorum castrorum est, Parasangæ nonaginta quatuor, & dimidiatus. Ex quibus etiam Stathmi spatium innotescit; nam si 20. Stathmi continent Parasangas 94. & med. ergo singuli habent Parasangas quatuor,*

I 4

&

& insuper Stadia 21. & med., & aliquid ampliùs. Undè iter unius *Stathmi* erat iter Romanorum Milliarium sexdecim $\frac{7}{8}$, & paulò ampliùs. Idem ferè militare iter apud Romanos: nam nisi urgeret accelerandi necessitas, non temerè ultra viginti milliaria progressum. Videatur Liplius lib. 5. de Milit. Rom.

Quæ cum ad Ponderum, Mensurarumque qualemcumque cognitionem Juveni sufficere possint, calamo imponentes modum, nos quoque, tot spatiis excursis, in *Stathmo* consistimus.

F I N I S.

ABA-

Fig. 1.

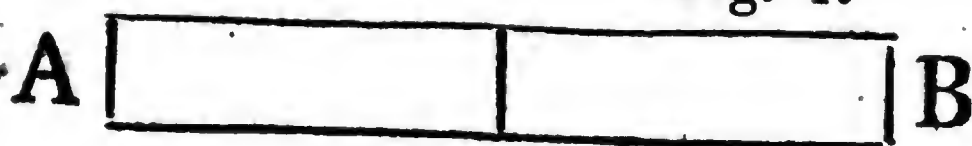

Fig. 5.

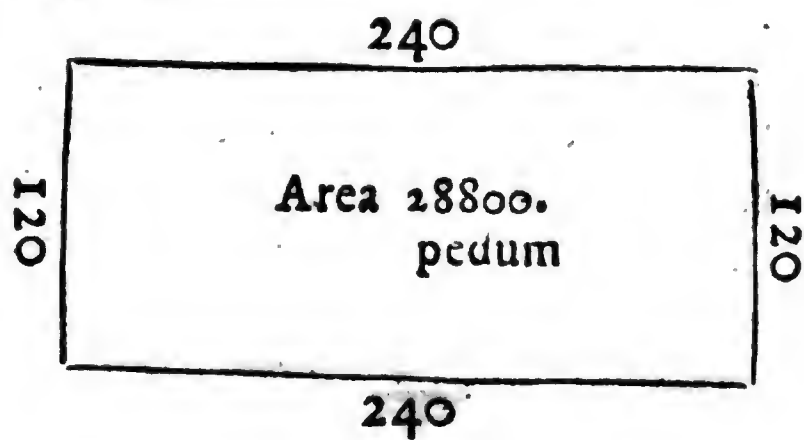

Fig. 3.

Fig. 2.

Fig. 4.

A B A C U S

VETERUM NUMMORUM,

Illorumque valor comparatione Julii Moderni, & Aurei ex decem Juliis conflati, qui decem Quatrinis Lucensis minor est, ob ejus monetæ facilitatem.

Nummi Veteres, Eorumque valor.

A *R*genteus Julios 4.
As libralis decima pars Julii.
As Fabianus decimasexta pars Julii.
As Augustalis duodecima pars Julii.
Aureus Romano Julios 25.
Aureus Hebraicus Julios 48.

Bes Aereus trigesimæ partis Julii duas partes continet.

Bes ex mistura quintæ pars Julii.
Bigatus Denarius Iulium unum continet.
Bigatus Quinarius dimidium Julii.
Bigatus Sextertius quarta pars Julii.

Centussis Antiquus Jul. 10.

Centussis Fabianus Jul. 6., & ex qua-
 tuor

tuor partibus Julii, tres.
Centussis Augustalis Jul. 8., & tertia
 pars.
Cistophorus ferè dimidium Julii.

Daricus Jul. 20.

Decussis Antiquus Jul. 1.

Decussis Fabianus ex sexdecim partibus
 Julii decem habet.

Decussis Augustalis ex duodecim parti-
 bus Julii decem habet.

Denarius Jul. 1.

Deunx æreus ex duodecim partibus Ba-
 jocchi undecim habet.

Dextans æreus ex duodecim partibus
 Bajocchi decem habet.

Dipondius quinta pars Julii.

Dodrans æreus ex quatuor partibus
 Bajocchi tres.

Drachma Attica Argentea Jul. 1.

Drachma Attica Aurea Jul. 10.

Drachma Hebraica Argentea Jul. 2.

Drachma Hebraica Aurea Jul. 20.

Didrachma Atticum Argenteum Jul. 2.

Didrachma Atticum Aureum Jul. 20.

Didrachma Hebraicum Argenteum Jul. 4.

Mina Attica Argentea Aureis 10. pen-
 det.

Mina Attica Aurea Aureis 100. pendet.
 Mi-

*Mina Hebraica Argentea Aureis 24.
pendet.*

*Mina Hebraica Aurea Aureis pendet
240.*

Minutum quinquagesima pars Iulii.

Nummus Iulii quarta pars.

Obolus Iulii sexta pars.

Philippæus Jul. 20.

Quadrans paulò plus quatrino Lucensi.

Quadrigatus Denarius Jul. 1.

*Quadrigatus Sextertius quarta pars
Iulii.*

*Quadrussis Antiquus ex quinque parti-
bus binis pendet.*

Quadrussis Fabianus quarta pars Iulii.

Quadrussis Augustalis tertia pars Iulii.

Quinarius dimidium Iulii.

Semissis Argenteus dimidium Iulii.

Sextertius quarta pars Iulii.

Sextertium Aureos 25. continet.

Siclus Argenteus Iul. 4.

*Siclus Aureus, Aureos habet 4., & ex
decem partibus Aurei octo.*

Stater Hebraicus Argenteus Iul. 4.

*Stater Hebraicus Aureus Aureos ha-
bet 4. Sta-*

Stater Alexandraeus, Aureos 2.

Stater Macedonicus idem.

Stater Philippæus idem.

Talentum Atticum Argenteum habet Aureos 600.

Talentum Atticum Aureum Aureos habet 6000.

Talentum Hebraicum Argenteum Aur. habet 1200.

Talentum Hebraicum Aureum Aur. hab. 12000.

Talentum Alexandrinum Argenteum Aur. hab. 1200.

Talentum Alexandrinum Aureum Aur. hab. 12000.

Talentum Ægineticum Argenteum Aur. hab. 1000.

Talentum Ægineticum Aureum Aur. hab. 10000.

Talentum Ægyptium Argenteum Aur. hab. 800.

Talentum Ægyptium Aureum Aur. hab. 8000.

Talentum Babilonicum Argenteum Aur. hab. 461., & ex decem Aurei partes binas.

Talentum Euboicum Argenteum Aur. hab. 400.

Talentum Euboicum Aureum Aur. hab. 4000. Ta-

Talentum Siculum, vetus Argenteum
Aur. hab. 240.

Talentum Siculum novum Argenteum
Aur. hab. 120.

Talentum Rhodium Argenteum, Aur.
hab. 450.

Teruncius paulò plùs quatrino.

Tetradrachmus Atticus Argenteus Iul.

4.

Tetradrachmus Atticus Aureus Aur.
hab. 4.

Tetradrachmus Hebraicus Argenteus
Iul. 8.

Tetradrachmus Hebraicus Aureus Aur.
hab. 8.

Tressis Antiquus ex decem partibus Iu-
lii tres habet.

Tressis Fabianus ex sexdecim partibus
Iulii tres habet.

Tressis Augustalis quarta pars Iulii.

Victoriatus Idem.

Vigessis Antiquus Iul. 2.

Vigessis Fabianus Iul. 1., & Iulii quar-
ta pars.

Vigessis Augustalis Iul. 1. cum dimidio.

Sy-

Synopsis Mensurarum Liquidorum,
atque Aridorum Earumque
capacitatis.

A Ccetabulum capit aquæ uncias 2.
cum dimidio.

Amphora Romana aquæ libras 80.

Amphora Græca aquæ libras 120.

*Artaba Persica aquæ libras 166., &
ex duabus partibus libræ tres partes.*

*Artaba Ægyptia aquæ libras 133., &
ex duabus partibus libræ tres par-
tes.*

Artaba Medica aquæ lib. 160.

Batus I. aquæ capit lib. 80.

Batus II. aquæ lib. 3., & lib. tert. part.

Batus III. aquæ lib. 5., & uncias 6.

Batus IV. aquæ lib. 2., & unc. 1.

*Batus V. aquæ unc. 6., & uncia duas
tertias partes.*

*Cabas aquæ lib. 4. unc. 5., & uncia
tertiam partem.*

Cadus aquæ lib. 80.

Choenix aquæ lib. 10.

Corus aquæ lib. 800.

Cotyla aquæ unc. 10.

Culcus aquæ lib. 1600.

Cya-

Cyathus aquæ unc. 1., & ex sex partibus uncia partes quatuor.

Ephi aquæ lib. 80.

Gomor aquæ lib. 8.

Hemina aquæ unc. 10.

Hin aquæ lib. 10. uncias 3., & uncia tertia pars.

Lethec aquæ lib. 400.

Log aquæ lib. 1. unc. 3.

Medimnus aquæ lib. 160.

Metreta aquæ lib. 120.

Modius aquæ lib. 26., & duas tertias partes libræ.

Quadrantal aquæ lib. 80.

Quartarius aquæ unc. 5.

Satum aquæ lib. 26., & duas tertias partes libræ.

Sextarius aquæ lib. 1. uncias 10.

Urna aquæ lib. 40.

Sy-

Synopsis Mensurarum Longitudinis.

Actus Pedes Rom. quaquaversum
120.

Arura continet Ped. Rom. quadratos
166., & ejusdem duas tertias partes.

Ascena Pedes 20.

Calamus Hebraicus Ped. Rom. 12. unc.
9., & ex 100. partibus unciae par-
tes 56.

Chibrath Ped. Rom. 1968. cum ejusdem
Pedis dimidio.

Cubitus Rom. Ped. Rom. 1. cum dimidio.

Cubitus Graecus mediocris Ped. Rom. 1.
cum dimidio.

Cubitus Hebraicus Ped. Rom. 1. uncias
11., & ex 100. partibus unciae partes
62. cum dimidio.

Cubitus Herculeus Ped. Rom. 1. unc. 6.,
& ejusdem quartam partem.

Cubitus Alexandrinus Ped. Rom. 1.
unc. 9., & ex 100. partibus unciae
partes 60.

Cubitus Samius idem.

Cubitus Byzantinus idem.

Cubitus Babilonicus Ped. Rom. 20. unc.
8., & ejusdem 4. partem.

Cubitus Antiochenus Ped. Rom. 2., &
unciae partes 48. De-

Decempeda Ped. Rom. 10.

Diaulon Ped. Rom. 1250.

Digitus Rom. Pedis Romani par sextadecima.

Diplethrum Mediocre Ped. Rom. 200.

Diplethrum Herculeum Ped. Rom. 208.

Dolichus Ped. Rom. 7500.

Hippicon Ped. Rom. 2500.

Jugerum Ped. Rom. in ambitu 720., quadratos verò 28800.

Lychas Pedis Rom. Unc. 8.

Milliare Rom. Ped. Rom. 5000.

Milliare Græcum mediocre Ped. Rom. 6000.

Milliare Herculeum Ped. Rom. 6250.

Milliare Alexandrinum Ped. Rom. 5400.

Milliare Samium idem.

Milliare Byzantinum idem.

Milliare Antiochenum Ped. Rom. 5212.

Milliare Hebraicum parvum Ped. Rom. 1968. cum dimidio.

Milliare Hebraicum magnum Ped. Rom. 7875.

Orgya mediocris Ped. Rom. 6.

Orgya Herculea Ped. Rom. 6., & eiusdem 4. pars.

K

Pal-

*Palmus Romanus minor Pedis Rom. 4.
pars.*

*Palmus Rom. major Ped. Rom. 3. tres
quatuor partes.*

*Palmus Græcus mediocris, Ped. Rom.
quarta pars.*

*Palmus Herculeus, Ped. Rom. Unc. 3.,
& ex 100. part. Unciæ pars 12. cum
dimidio.*

*Palmus Hebraicus minor, Ped. Rom.
unc. 3., & ex 100. part. Unciæ pars 93.*

*Palmus Hebraicus major, Ped. Rom.
Unc. 11., & ex 100. part. Unciæ pars
81. cum dimidio.*

Passus Geometricus Ped. Rom. 5.

Parasanga, Ped. Rom. 18740.

Pes Romanus, Unc. 12.

Pes Græcus mediocris, Ped. Rom. 1.

*Pes Herculeus, Ped. Rom. 1. cum Un-
ciæ dimidio.*

*Pes Hebraicus, Ped. Rom. 1. Unc. 3.,
& ex 100. par. Unciæ pars 75.*

*Pes Alexandrinus Samius, & Bizan-
tinus Ped. Rom. 1. Unc. 2., & ex 100.
part. unciæ pars 40.*

*Pes Babylonius, Ped. Rom. 1. Unc. 1.
cum dimidio.*

*Pes Antiochenus, Ped. Rom. 1. Unc. 4.,
& ex 100. part. unciæ pars 32.*

Plethrum mediocre, Ped. Rom. 100.

Ple-

147

Plethrum Herculeum, *Ped. Rom.* 104.
Pollex, *Pedis Romani* *Unc.* 1.

Schoenus, *Ped. Rom.* 18740.
Schoenus major, *Ped. Rom.* 37480.
Stadium Græcum Mediocre, *Ped. Rom.*
600.
Stadium Herculeum, *Ped. Rom.* 625.
Stathmus *Ped. Rom.* 88085.

K 2

SYL-

S Y L L A B U S

A U T H O R U M,

*Qui nobis huic Syntagmati contexendo
utiles fuerunt.*

QUoniam, ut magnus Sapiens agebat, Plin. in Præfat. Natural. Histor. est benignum, & plenum ingenui pudoris fateri, per quos profeceris; placuit eos, quorum opera huic Syntagmati contexendo nobis utilis fuit, honoris causa hinc in operis calce describere.

Sacra Biblia.

Alexander ab Alexandro.

Aloysius Lippomanus.

Andreas Alciatus.

Appianus Alexandrinus.

Aristoteles.

Aulus Gellius.

Benedictus Arias Montanus.

Benedictus Pererius.

Bonfrerius.

Cælius Rhodiginus.

Christophorus Clavius.

Cicero.

Cleopatra.

Codex Justiniani.

Co-

Columella.
 Cornelius d Lapide.
 Cornelius Tacitus.
 Didacus Covarruvias.
 Dio Cassius.
 Diodorus Siculus.
 Dionysius Halicarnasseus.
 Dionysius Lambinus.
 Donatus.
 Eustathius.
 Fannius.
 Faunus.
 Franciscus Ribera.
 Galenus.
 Gulielmus Budæus.
 Hero Mechanicus.
 Herodotus.
 Hesychius.
 S. Hieronymus.
 Homerus.
 Horatius.
 Jacobus Guthenius.
 Instituta.
 Joannes Buteo.
 Joannes Card. de Lugo.
 Joannes Lorinus.
 Joannes Mariana.
 Joannes Pineda.
 Joannes Baptista Ricciolius.
 Joannes Baptista Villalpandus.

K 3

Jose-

Josephus Blancanus.
Josephus Judæus.
Isidorus.
Julius Africanus.
Julius Frontinus.
Julius Pollux.
Justus Lipsius.
Juvenalis.
Lucanus.
Lucas Pætus.
Lucilius.
Ludovicus Cerda.
Ludovicus Molina.
Luisius ab Alcasar.
Macrobius.
Marcus Cato.
Marcus Varro.
Marinus Ghetaldus.
Martialis.
Nicolaus Damascenus.
Nonius Marcellus.
Oecumenius.
Olaus Magnus.
Origenes.
Ovidius.
Paulus Manutius.
Persius.
Petronius Arbiter.
Philo Judæus.
Photius.

Pla-

Plato .
 Plautus .
 Plinius Junior .
 Plinius Senior .
 Plutarchus .
 Polybius .
 Pompejus Festus .
 Quintilianus .
 Rabbi David .
 Robertus Cenalis .
 Rutilius .
 Sabellicus .
 Salianus .
 Seneca .
 Septuaginta Interpretes .
 Serarius .
 Stanislaus .
 Stobæus .
 Strabo .
 Suetonius Tranquillus .
 Suidas .
 Terentius .
 Tucidides .
 Titus Livius .
 Valerius Maximus .
 Virgilius .
 Vitruvius .
 Xantes Pagninus .
 Xenophon .
 Zonaras .

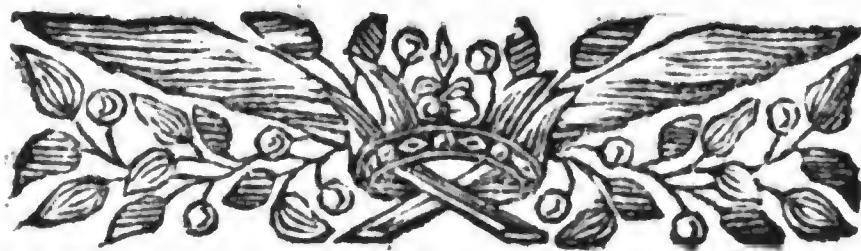
FINIS.

BREVIS
DE ROMANORUM
COMITIIS
TRACTATUS,
E' NONNULLIS
BARTHOLOMÆI BEVERINI

Congregationis Matris Dei,

Primò adumbratis Elucubrationibus,
in gratiam studiosæ Juventutis
excerptus.

Opus Posthumum.

LUCÆ, MDCCXI.

Typis Peregrini Frediani.
SUPERIORUM LICENTIA.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

TRACTATUS

DE VETERUM

ROMANORUM

COMITIIS.

COMITIA in primis inde nomen traxere, quòd Populus in eis comire, hoc est convenire solebat in unum locum : quod quamvis & ludorum, & spectaculorum gratia interdum fieret, tamen Comitiorum nomine ii tantum Populi conventus appellati, in quibus de aliqua re ferendum esset suffragium. Quare possumus rectè definire Comitia, Populi conventus ad suffragium de aliqua re ferendum : quod est adeò Romanæ antiquitatis studiosis notum, ut supervacui proculdubio futurum sit operis in re tam clara paginas testimoniis onerare.

Quod autem attinet ad numerum, ea consensu omnium tria fuere, nempe *Curiata*, *Centuriata*, & *Tributa* : ut videre est apud Agellium lib. 15. cap.

cap. 27.; nec quicquam frequentius his nominibus occurrit in Romanorum rerum Scriptoribus. Ex quibus, ut aliqua saltem curiosæ Juventuti delibem, hæc adnotabo.

De Centuriatis mentionem facit Livius lib. 1. in fine: *Duo Consules inde Comitibus Centuriatis à Præfecto Urbis ex commentariis Ser. Tulli creati sunt: & lib. 2. Collegam sibi Comitibus Centuriatis creavit P. Valerium.*

Tributorum Comitiorum meminit idem Livius lib. 2. *Tunc primum, inquit (anno nempe Urbis 281.) Comitibus Tributis creati Tribuni sunt.* Et Cicero lib. 3. de legibus: *Propterea neque Tributa capitis Comititia rata esse possent.*

De Curiatis scribit Livius lib. 5. *Comitibus Curiatis revocatus de exilio jussu Populi Camillus extemplo dictator diceretur.* Cicero autem tria hæc Comitiorum genera complectitur orat. 2. de lege Agrar.: *Nunc, inquit, quia prima illa Comititia tenetis Centuriata, & Tributata, Curiata auspicioꝝ causa remanserunt.* Nec aliud intelligit Arnobius lib. 2. adver. Gentes cum ait: *Nunquid Magistratus per Populos creatis? Militaria, Urbana, Communia quæ sunt*

sunt Comititia scitis. Nom, ut docet Turnebus lib. 13. cap. 14. Adver. per Comititia Militaria intelligit Centuriata; eò quòd militari more Populus in Centurias esset descriptus, & quia quo primum tempore celebrata sunt, Populus cum armis in campum descendit, armatusque suffragium tulit: per Urbana significat Curiata, eò quòd Curiae erant tantum Urbani Populi: per communia verò intelligit Tributa, eò quòd ex totius Populi Tribubus fiebant; erantque non propria tantum Urbani Populi, sed etiam Rustici, & Suburbani: cum omnes ubique Romani Cives ad aliquam ex XXXX Tribus pertinerent: undè jus erat quandocumque Tributa Comititia congregarentur, unumquemque in sua Tribu adesse.

Addunt nonnulli etiam Comititia Calata, quorum fit mentio apud Agellium loc. cit. ex Labeone, qui ait: *Comititia Calata esse, quæ pro Collegio Pontificum habentur, aut Regis sacrorum, aut Flaminum inaugurandorum causa*. Verum ea Comititia non efficiunt aliquod peculiare genus: nam ab initio omnia Comititia dicebantur Calata, ut ex Lelio Felice constat.

apud

apud Agellium loc. cit. Dicebantur autem Calata à Græco vocabulo *Kal*, quod est *voco*, quia videlicet per Præconem vocarentur, quod antiqui Latini *Kalare* dicebant: undè & *Kalendæ* primus mensium dies appellatus, quod ab eo mensis vocari, seu numerari incipiat. Quamquam autem *Kalandi* vox obsolevisset, tamen usus obtinuit, ut ea Comitia Calata appellarentur, quæ coram Pontificum Collegio, ut dictum est, agebantur inaugurationis causa: vel quæ condendis Testamentis fiebant, ut ex eodem Felice apud Agellium constat. Nam, ut scribit Theophilus lib.2. Instit. tempore pacis bis in anno Præco Urbem circuibat, Populumque convocabat: & eo tempore qui testamentum condere volebat, in concione ipso Populo teste scribebat testamentum: itaque testamenta sic condita nullam fraudem timere poterant, utpote fide publica firmata.

Inveniuntur etiam Comitia Consularia, quæ scilicet Consulibus creandis habebantur: undè Cicero in Orat. pro Murena: *Imperatores, inquit, Comitibus Consularibus, non verborum Interpretes diliguntur: & lib. 2. ad Q. Fr.*

Fr. epist. 2. : *Recordatus est, quid sibi in Campo Martio Comitia Consulium habenti contra auspicia accidisset.*

Alia reperiuntur dicta Prætoria, quod in iis Prætores crearentur, quemadmodum etiam ob eandem rationem Quæstoria, Editilia, Censoria, & Tribunita. Verum hæc omnia ad aliquid ex tribus jam dictis generibus pertinebant, nempe ad Curiata, Centuriata, & Tributa.

Curiata igitur Comitia erant Conventus Populi Romani per Curias convocati : sive in quibus Populus Curiatim suffragium ferebat, hoc est, in quibus Populi per Curias divisi sententia rogabantur, ita ut illud ratum haberetur, quod plures Curie statuis-
sent.

Erant autem Curie, ut alias significationes omittamus, triginta illæ partes in quas Romulus Urbem diviserat, ut scribit Dionysius Halicar. lib. 1. sic dictæ ex Varrone, quod Reipublicæ negocia curarent : sive, ut Festo placet : *quod iis imposita nomina Curium Virginum*, hoc est Sabinarum. Cures enim Sabini dicebantur : unde Virgil. in 8.

Tatioque seni, Curibusque severis.

Ro-

Romulus enim primò in tres partes Urbem divisit, quas Tribus appellavit (quemadmodum Urbs nostra Luca, jam propè à trecentis annis in tres partes distributa est, quas appellamus *Terzieri*, cum antea quinque partibus constaret pro numero videlicet Portarum Urbis, quæ per ea tempora quinque numerabantur, nempe S. Petri, S. Donati, S. Mariæ, S. Gervasii, & S. Salvatoris,) ut scribit Asconius in Comment. Divinationis: *Principio Tribus tres fuerunt, Tatientium à Tatio Rege; Ramnensis altera à Romulo; Luceres altera à Lucomone, sive Lucero, sive à Luco; quem Asylum vocaverat Romulus.* Has verò Tribus deinde singulas in decem alias partes divisit: undè Dyonisius lib. 2. *In tres partes, inquit, divisa universa multitudo, Romulus singulis præclarum aliquem Virum ducem præposuit: deinde unumquemque rursus in decem partitus totidem fortissimos viros eis præfecit. Has Curias, illas Tribus vocari voluit, sicut vocantur & hodie, Augusti nempe temporibus: iis enim scripsit Dyonisius. Livius quoque lib. 1. idem tradit, additque causam appellationis earum. Romulus cum Populum in Curias*

rias XXX. divideret nomina Sabinarum, Curias imposuit. Non autem Tribubus nomina Mulierum Sabinarum imposita, ut perperam contendit Asconius loc.cit. Curias cum Tribubus confundens. Idem Romuli institutum traditur à Plutarcho : Singulæ, inquit, Tribus decem continuerunt Curias. Qui tamen negat, Curiarum nomina à Sabinis Fœminis derivata, cum, inquit, earum quædam à locis appellentur. Quidquid autem illud sit de nominum origine, illud ærtum est, Populum in triginta Curias à Romulo constitutum, quarum octo tantum nomina ad nostram memoriam pervenere, nempe Foriensis, Rapta, Vellensis, Velitia, Titia, Tifata, quarum meminit Festus; Calabra, quam memorat Varro lib.4. de Lingua Lat., & Fautia sive Saucia, de qua sic Livius lib.9. Dictator Papius C. Junium Bubulum, Magistrum Equitum dixit, atque ei legem Curiatam de Imperio ferenti, triste omen diem diffidit, quod Fautiæ, sive Sauciæ, Curia fuit principium, duabus insignibus cladibus captæ Urbis, & Caudinæ pucis, quod utroque anno ejusdem Curia fuerat principium.

Cum ergo Romulus Regia sibi

L

po-

potestate reservata, quandam velut Libertatis imaginem in urbis regimine instituere vellet, Populo permisit, ut scribit Dionysius lib. 2., *Magistratus creare, leges sancire, de bello, referente Rege, decernere*. Cum igitur aliquid horum faciendum esset, Populus in forum conveniebat, in suas Curias distributus, rogabanturque singularum Curiarum sententiæ; idque demum statuebatur, quod pluribus Curiis visum esset: eaque Comitia Curiata dicebantur, & negotia, in iis constituta, lege Curiata sancita appellabantur. Sic Romulo extincto, *Numam Curiatis Comitibus Regem creatum*, scribit Dionysius lib. 2. Quemadmodum etiam alii Reges, Tarquinio superbo excepto, qui per vim Regiam dignitatem occupavit. Verum non solum Magistratus creatos, leges sancitas, & bella decreta per Populi suffragium Regibus imperantibus, sed etiam judicia exercita Comitibus Curiatis reperio: nam Horatius cum provocasset ad Populum, Tullo Hostilio regnante, *Populi Romani Comitibus liberatus est*, ut scribit Cicero pro Milone. Atqui eo tempore nulla alia Comitia nisi Curiata, quippe Centuriata deinde à Ser. Tulio

lio

lio Rege instituta; & Tributa quo tempore Respublica jam Libertate fruebatur lege Voleronis incepta, ut deinde videbimus. Quamquam nullum aliud, præter hoc Horatianum, à Populo Judicium Comitiis latum reperiemus; ut etiam notavit Sigonius lib. 3. de Judiciis cap. 4.

Cum autem Respublica, jam excusso Regum iugo, sese in libertatem vindicasset, Plebsque Nobilium insolentia evicisset, ut Tribuni, & Ædiles plebeji crearentur, ii Comitiis Curiatis creati usque ad legem Voleronis, qui una cum Lætorio tulit, ut deinceps plebejis Magistratus Tributis Comitiis crearentur. Cum autem ferè universa Reipublicæ administratio ad Comitia Centuriata devoluta esset, pauca tantum Comitiis Curiatis agenda remanserunt. Hæc autem fuere: primò Confirmatio quorundam Magistratuum, qui jam Comitiis Centuriatis designati erant, nempe Consul, Prætor, & Ædilis Patriciorum. Qui enim Comitiis Centuriatis hunc Magistratum obtinuissent, confirmari debebant auspicii causa à Comitiis Curiatis, quod disertè traditur à Cicerone in Orat. 2. de lege Agrar. Ma-

jores, inquit, *de omnibus Magistratibus bis vos judicare voluerunt*, nam *Centuriata lex Censoribus ferebatur* (hoc est soli Censores ex Patriciis Magistratibus postquam Centuriatis Comitiis designati fuerant, Curiatis Comitiis confirmari non indigebant: qua de re videndus Manutius in Commentariis ad eum locum) *cum Curia- ta cæteris Patriciis Magistratibus, tum iterum judicabatur, si Populum beneficii sui non pœniteret*. Quod tamen, quia nimium grave videbatur, bis nempe mobile vulgi iudicium subire, paulatim obsolevit. Dixi auspicii causa: quod ipsum à Cicerone ibidem traditur; *Curiata*, inquit, *auspicio- rum causa remanserunt*; quia videlicet nihil auspiciatò geri poterat, nisi ab eo, qui lege Curiata potestatem haberet.

Secundò, *Armorum Imperium Curiatis Comitiis mandabatur*. Unde Cicer. in eadem tract. 2. de lege Agr.: *Consuli, si legem Curiatam non habeat, attingere rem militarem non licet*, & Livius lib. 5. *Ardeam Legati ad Camillum Vejos eum perduxere: seu, quod magis credere libet, non prius profectum ab Ardea, quàm compererit legem la- tam;*

tam ; quod nec injussu Populi mutari finibus posset ; nec nisi Dictator dictus auspicia in exercitu habere , lex Curiata lata est , Dictatorque absens dictus , & lib. 5. ipse Camillus sic loquitur : Comitia Curiata , quæ rem militarem continent : Comitia Centuriata , quibus Consules , Tribunosque militares creantur .

Tertiò, Adoptiones fiebant Comitiiis Curiatis, ut testatur Agellius lib. 5. cap. 19., quod idem tradit Cicero Orat. pro domo sua, ubi de adoptione loquens, qua Clodius à Patricia Familia Claudia in Fontejam è plebe transierat, ut Tribunus Plebis fieri posset, sic ait : *quæro, si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id XXX. Curiae jussissent, nam id jussum esset ratum ?* & Galba apud Tacitum lib. 1. Historiarum sic Pisonem alloquitur : *Si te privatus lege Curiata adoptarem : hoc est Comitiiis Curiatis ; sæpè enim pro eis lex Curiata ponitur, ut observat etiam Manutius ad 2. Orat. de lege Agraria.*

Quartò, condendis Testamentis habebantur Comitia Curiata, ut jam dictum est.

Quintò, Comitiiis Curiatis quidam

Sacerdotes creabantur, ut Flamines;
& Curio Maximus, cujus autoritate
tum Curiones cæteri, tum Curiae om-
nes regebantur, ut scribit Festus: nam
singulis Curiis Sacerdos unus præerat
sacrificiis agendis, quem Curionem à
Curiis nempe, ut scribit Varro lib. 4.
de Ling. Lat. vocabant: isque est,
quem Plaut. in Aulul. appellat Ma-
gistrum Curiae.

*Nam nosler nostræ, qui est Magister
Curiae*

*Dividere argentum dixit Nummos in
Viros.*

Et Festus, ait *Flamines Curiales fuisse
Curiarum Sacerdotes*. Quem Curio-
nem singulæ Curiae sibi seorsim elige-
bant, ut notat Rosinus lib. 3. cap. 13.
His verò Curionibus singularum Cu-
riarum præerat Sacerdos, qui Curio
Maximus dicebatur; & hunc omnes
Curiae Comitibus creabant, ut scribit
Livius decad. 3. lib. 7. *Inter majorum
rerum curas, Comitibus Maximi Curio-
nis, cum in locum M. Æmilii Sacerdos
crearetur, vetus excitaverunt certamen.*
In quibus imaginem quandam nostra-
rum Paroeciarum mihi videor intueri.
Id enim in vetere Roma Curiae, quod
nunc in Christianis Urbibus Paroeciæ:
id

id Curiones, quod Parochi, qui & non dissimili nomine Curati appellantur. Locum verò Maximi Curionis, qui cæteris præsideat, & regat potestate, non injuria dixerim Episcopos tenere.

Illud autem ab Antiquitatis studiosis observandum est, Comitia Curiata non semper triginta Curiatum interventu celebrata fuisse; sed processu temporis ita obsolevisse, ut ferè in speciem tantum remanerent. Etenim per triginta Lictores è singulis Curiis lectos ea demum habita fuisse auctor est Cicero Orat. 2. in Rullum: *Sunt igitur Decemviri, neque veris Comitibus, hoc est, Populi suffragiis, neque illis ad speciem, atque ad usurpationem vetustatis per triginta Lictores auspiciorum causa adumbratis, constituti.* Quibus verbis Curiata Comitia designari perspicuum est, vel ex eo quod ait auspiciorum causa usurpari. Quod etiam observavit Manutius lib. de leg. Rom.

Ut autem hanc de Comitibus Curiatis tractationem absolvamus, tria supersunt explicanda; nam quartum, nempe modum ferendi suffragia, explicabimus in Comitibus Centuriatis.

L 4

Tria

Tria verò hæc sunt, nempe penes quos esset jus convocandi Comitia Curiata: qui haberent in eis jus suffragii: ac demum quo loco fierent.

Quod spectat ad primum, ajo tempore quo sub Regibus erat Res Romana, jus vocandi Populum penes Reges fuisse. Regibus autem defunctis id pertinuisse ad Interreges. (Erat autem Interrex quasi interim Rex, dum scilicet Rex crearetur, utebaturque Regiis insignibus: quod etiam in libera Republica observatum, quoties vel Magistratus abessent, vel vitio facti abdicassent. Hæc autem dignitas, Interregis scilicet, non dabatur nisi in quinctum diem.) Deinde in libera Republica jus convocandi hujusmodi Comitia extitit penes Consules, Prætores, Dictatores, atque etiam Pontifices, & Interreges, quandocumque res ad Interregnum adducta esset. Qua de re videatur Rosin. lib. 6. cap. 4. Antiq. Rom., & Nicol. Gruchius lib. de Comitiis Romanis.

Jus verò ferendi suffragium in Comitiis Curiatis habebant ii tantum Cives, qui in Urbe habitabant. Ii namque Cives tantum in Curiis adscripti erant, qui domicilium in Urbe ha-

habebant, secus verò qui extra illam. Hinc ab Arnobio, ut ex Turnebo jam adnotavimus, Comitia Curiata dicta fuerunt *Comitia Urbana*; quod nempe iis Urbani tantum Cives interessent.

Locus autem in, quo habebantur hujusmodi Comitia, fuit Forum Romanum, cujus pars quædam, quod in ea Populus conveniret, Comitium appellata. Unde Varro lib. 4. de Ling. Lat. ait *Comitium dictum, quod Comitibus Curiatis Populus conveniret*. Meminit ejus loci Tullius pro Sextio: *Cum, inquit, Forum, Comitium, Curiam multa de nocte occupavissent, & in Verrinis: Vidi simul cum Populo Romano Forum, Comitiumque adornatum: & Livius decad. 3. lib. 4. Perfugæ virgis in Comitio cæsi omnes, ac saxo dejecti*: Fuisse autem Comitium circa eum locum Fori, ubi nunc est Templum S. Mariæ Novæ, scribit Marlianus lib. 3. cap. 15. & 20. Topograph. Urbis Romæ. Qui locus per multos annos intectus: undè contingit sæpè Comitia per tempestates, aut convocari non potuisse, aut convocata dimitti opus fuisse. Verùm post adventum Annibalis in Italiam tectum

Co-

Comitio impositum : quod tradit Livius decad. 3. lib. 7. *Eo anno primum, ex quo Annibal in Italiam venisset, Comitium tectum esse memoriae proditum est.* Solebat autem hic locus ab Ædilibus magnificè ornari, certantibus singulis annis, illis qui Ædilitatem gerebant, ut suo anno quàm magnificentissimè Forum, Comitiumque oculis Populi Romani ornatum appareret. Sic de Cæsare apud Sueton. legimus: *Ædilis præter Comitium, ac Forum, Basilicasque, etiam Capitolium ornavit porticibus ad tempus extructis.* Præcipuè tamen statuae, ac tabulae pictae, ex totis Provinciis advectae ad eum tantum usum, ac deinde remittendae Dominis, in Comitio spectabantur: undè Cicero in Verrin. de Verris Ædilitate: *Vidi Forum, Comitiumque adornatum ad speciem magnifico ornatu, & Act. 4. in eundem: C. Claudius, cujus Ædilitatem magnificentissimam scimus, usus est hoc Cupidine tamdiu, dum Forum Diis immortalibus, Populoque Romano habuit ornatum, & cum esset Hospes Aejorum, Mamertini autem Populi Patronus, ut illis benignè usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportandum.* Subditque

que de aliis Nobilibus, qui per similem occasionem Forum, Comitiumque ornarent: *Qui tamen signa, atque ornamenta sua cuique reddebant, non ablata ex Urbibus Sociorum quatrivul causa per simulationem Aedilitatis, domum deinde, atque ad suas Villas auferrebant.*

Venio nunc ad Comitua Centuriata, de quibus loquitur Cicero pro lege Manlia, dum ait se *Prætozem cunctis Centuriis renunciatum*. Eo enim tempore ius creandi Magistratus, haud amplius ad Curiata, sed ad Comitua Centuriata spectabat. Quod autem attinet ad nomen, Centuriata, à Centuriis hæc Comitua dicebantur: quod nempe Populus per Centurias descriptus more militari, ea celebrabat: unde etiam ab Arnobio, ut antè retulimus, *militaria Comitua* dicta, ut nos Turnebus admonuit.

Autor describendi Populum per Centurias, perque eas Comitua celebrandi, fuit Servius Tullius, qui sexto loco apud Romanos regnavit: sic rem gestam narrat Livius lib. 1. Histor. *Censum instituit, rem saluberrimam tanto futuro imperio, ex quo belli, pacis-*

cisque munia , non viritim, ut antè , sed pro habitu pecuniarum fierent . Tum Classes , Centuriaque , & hunc ordinem ex censu descripsit , vel paci decorum , vel bello : & Victor Aurelius de Ser Tullio loquens , mensuras , inquit , pondera classes, Centuriasque constituit .

*Quid autem eæ Centuriæ fuerint, describunt accuratè Livius lib. 1., & Dionysius Halicarnasæus lib. 4. in hunc modum : Servius jussit censeri bona omnium Civium cum jurejurando bonæ fidei , adscriptis ætatis annis , & parentum nominibus , atque adeò liberorum omnium , atque coniugum . Ad hæc quam quisque regionem Urbis , quemque pagum incolet . Ei, qui non censeretur pœna proposita , ut bonis in fiscum redactis , cæsus virgis sub hastâ veniret : diuque lex ea à Romanis servata est . Peracto censu , cum ex scripto , & ipsorum numerum , & opes eorum cognovisset , commentus est institutum longè prudentissimum , & Reipublicæ saluberrimum , ut res docuit . Id autem fuit tale . Unam selectam ex omni numero partem , cuius maximus census erat , nec minor censum minis (quid autem sit Mina in Tractatu de Ponderibus diximus V. Mina) in octoginta centurias digestam
arma*

arma habere imperavit clypeum Argolicum, lorica ex ære, galeam, ocreas, tela, hastam, & gladium. Ex his quadraginta Centurias fecit juniorum, qui foris bella gererent; totidem vero seniorum, qui manerent ad urbis custodiam. Hæc prima classis fuit intra decem millia drachmarum usque ad Minas quinque, & septuaginta (nec variat Livius: ait enim, secunda classis intra centum usque ad quinque, & septuaginta milliam censum instituta) ex his, sequitur Dionysius, conscriptæ viginti Centuriæ: arma gestare jussit eadem, nisi quod loricae ademptæ, & scuta data pro clypeis. Hoc autem intererat inter scutum, & clypeum, quod clypei rotunda forma, undè Homerus dixit *Clypeos rotundos*. Contra verò scuta longa fuerunt, & totum corpus protegebant. Undè Virgilius

Scutis protecti corpora longis.

Videatur Lypsius lib. 2. de Militia Rom. dialog. 2. Hic quoque, sequitur Dionysius, nati super quadragesimum quintam annum a militari ætate divisi. Centuriæ decem juniorum, qui ad bella emitterentur; totidem seniorum ad servanda mœnia. Huic Classi secundus locus dabatur in acie. Tertiæ Centus,

sus, ut ad septies mille, & quingentas drachmas non perveniebat, ita quinquaginta Minas excedebat. Erat ergo census tertiæ classis minor septingentis quinquaginta aureis: major quingentis. Livius autem scribit tertiæ classis fuisse censum millium quinquaginta, hoc est quingentorum aureorum. His, nempe iis qui in tertia classe censebantur, non solum lorice ademptæ, sicut proximis, sed & ocreæ eundem numerum centuriarum explentibus, divisarum æquè in denas ætatis discrimine. Locum in acie tuebantur per secundam classem proximum. Ex reliquis rursum cum detraxisset, qui minus quinque millibus drachmarum in bonis possiderat usque ad viginti minas (nempe quartæ classi census fuit minor aureis quingentis usque ad ducentos. Livius scribit in quarta parte locatos, quibus erat census quinque, & viginti millium, nempe ducentorum quinquaginta aureorum) quartam classem fecit æquè viginti constantem Centuriis. Arma his imperata, scuta, hastæ, & gladii. Locus assignatus in postrema acie. In quintam classem reiecti sunt, quorum facultates censerentur inter viginti quinque minas, & duodecim cum dimidia (nempe

ii in quintam classē reiecti, quorum
 bona non excedebant summam à du-
 centis quinquaginta ad centum vigin-
 tiquinque aureos. Livius scribit cen-
 sum quintæ centuriæ fuisse *undecim*
millium, nempe centum decem aureo-
 rum.) quintæ ergo classis, *Triginta*
erant Centuriæ pro ætatis ratione di-
visæ pariter. Quindecim seniorum, ju-
venum totidem. His imperatum, ut
cum fundis, & jaculis extra ordinem
militarent. Jussæ etiam armatos sequi
quatuor inermes Centuriæ, duæ ad ar-
morum, & machinarum fabricam: to-
tidem tubicinum, cornicinum, quique
aliis instrumentis signa canerent. Opi-
fices in secunda classe censebantur, ad-
scripta senioribus una ejusdem ætatis
centuria; altera juniorum stipendia fa-
ciebat cum Juvenibus. Tubicines, &
cornicines quartæ classis pars erant,
pari ætatis discrimine. Centuriones de-
inde præfecti, ut quisque erat virtutis
spectatissimæ, qui centurias imperatis
faciendis assuefacerent. Hi ordines fue-
re tam Legionariorum, quam levis ar-
maturæ peditum. Cæterum equitum de-
lectum habuit ex opulentissimis nobilium:
illorum octodecim Centurias primis illis
Legionariorum centuriis attribuit cum
suis

suis Præfectis Viris illustrissimis. Reliquos Cives, quorum census minor fuit duodecim minis cum dimidia (nempe 125. aureis) sed numero non cedebant quinque classibus, aut superabant etiam, in unum ordinem congestos, immunes fecit à tributis simul, & militia. Sic etiam Livius: Hoc nempe undecim millium, minor census reliquam multitudinem habuit. Inde una Centuria facta est immunis militia.

Ut igitur perspicuitatis gratia hæc à Dionysio, & Livio tradita in arctum colligamus, à Servio Rege Civitas in sex classes secundum opum diversitatem distributa: & classes ipsæ in Centurias.

Prima classis habuit eos, quorum census fuit minimum centum Minæ Atticæ, seu aurei moderni ex Juliis, mille: constabat centuriis nonaginta octo, videlicet, octoginta Centuriis pedum, decem & octo equitum.

Secunda classis continebat eos cives, qui minimum septingentos aureos in censu numerabant. Hæc distributa erat in Centurias viginti duas: quarum viginti militibus constabant, duæ verò opificibus.

In tertia classe ii fuerunt, qui sal-

saltem habebant centum quingentorum aureorum. Hæc classis continebat Centurias viginti.

In quarta classe ii numerabantur, quibus saltem ducentorum aureorum census erat. Hęc constabat centuriis viginti duabus, quarum duæ erant Tubicinum, Cornicinumque.

Quinta classis eorum fuit, qui saltem censum centumviginti quinque aureorum habebant; distribuebaturque in XXX Centurias.

Sexta classis Egenos omnes complectebatur, quibus erat census minor aureis 125. Eaque una tantum Centuria constabat; dicebaturque, ut ait Dionysius, *Egenorum Centuria*.

Itaque omnes Centuriæ explebant numerum centum nonaginta trium.

His ergo de Origine, & Numero Centuriarum expositis, facile percipitur, quæ nam fuerint Comitia Centuriata; ea videlicet, quæ Populus per Centurias, classesque distributus celebrabat, idque demum ratum habebatur, quod plures Centuriæ jussissent: quemadmodum in Curiatis id erat ratum, quod major Curiarum numerus sensisset. Quo loco, obiter cum Sigonio lib. i. c. 17. de antiquo

M

Ju-

Jure Rom. animadverto, in Comitiiis Curiatis Plebem, ac Pauperes plurimum potuisse: nam cum Cives per Curias distributi essent, major in quolibet Curia erat numerus Plebejorum, & Egenorum. Contra verò Comitia Centuriata tota erant Nobilitatis, & Divitum; cum plures essent Ditiorum, quàm Pauperum Centuriæ. Quin imò, in Comitiiis Centuriatis hic ordo servabatur, ut primò ferrent suffragia nonaginta octo Centuriæ primæ classis, quæ si consensissent, aliorum classium Centuriæ minimè ad suffragium ferendum vocabantur; sed eo tantum casu, si primæ classis Centuriæ variassent. Nam primæ classis Centuriæ plures reliquis omnibus erant, cum ea sola 98. Centuriis constaret, reliquæ verò quinque classes haberent simul tantum Centurias 95. Quæ omnia disertè Livius confirmat lib. 1. Non enim, inquit, ut à Romulo traditum, cæteri servaverant Reges, viritum suffragium eadem vi, eodemque jure promiscuè omnibus datum est; sed gradus facti, ut neque exclusus quisquam suffragio videretur, & vis omnis penes Primores Civitatis esset. Equites enim vocabantur primi, LXXX.

en-

indè primæ classis Centuriæ. Ibi si variaret, quod rarò incidebat, ut secundæ classis vocarentur; nec ferè unquam infra ita descenderunt, ut ad infimos pervenirent.

Autor autem hujusmodi Comitiorum, quemadmodum Centuriarum, fuit idem Rex Servius Tullius. Livius, & Dionysius tradunt.

Cum autem visum sit, quæ fuerint Centuriata Comititia, quisve ea instituerit, jam reliqua prosequamur; nempe, quibus causis Comititia Centuriata habita, quis ea congregaret, in eisve ferret suffragium, quo loco, quo tempore celebrarentur, quid ante, quid in ipsis Comititiis servaretur; ac demùm quo modo, atque ordine suffragia ferrentur.

Quod spectat ad primum, jam superius dictum est, omnem serè administrationem Reipublicæ à Comititiis Curiatis ad Centuriata, post eorum institutionem, devolutam esse: quare quicquid antea Comititiis Curiatis decerni solebat, exinde Centuriatis statuebatur, præter ea, quæ jam suprà adnotavimus, nempe armorum Imperium, & adoptiones. Tria ergo Centuriatis Comititiis peracta, donec Li-

M 2

ber-

bertas Reipublicæ mansit , nempe creati Magistratus , latæ Leges , Iudicia facta , de quibus singillatim .

Creationem Magistratum ad Comitia Centuriata spectasse , colligitur ex Livio lib 1. qui de initiis Libertatis loquens , post Reges exactos , *Duo Consules* , inquit , *Comitiis Centuriatis* , à *Præfecto Urbis* , ex commentariis Ser. Tullii , creati sunt *L. Junius Brutus* , & *L. Tarquinius Collatinus* , & lib. 2. post abdicatum à Collatino Consulatum de Bruto sic scribit : *Collegam sibi Comitiis Centuriatis creavit P. Valerium* . Idem de creatione Consulum per Comitia Centuriata tradit Dionys. lib. 5.

Nec Consules modò , sed & Prætores iisdem Comitiis creati . Quod , cæteris testimoniis rejectis , quæ aliquam ambiguitatem præferre videntur , disertè à Magno Oratore traditur pro lege Man. : *Nam , cum propter dilationem Comitiorum , ter Prætor primus Centuriis cunctis renunciatus sum* .

Censores item per Comitia Centuriata fiebant , quod ex Cicer. colligitur Orat. 2. de lege Agraria : *Nam , inquit , Centuriata lex Censoribus fe-*
re-

rebatur: Creandis nempe, ut ibi observat Manutius.

Proconsules etiam interdum, & Sacrorum Reges Comitibus Centuriatis creati. Ita creatus fuit Hispaniæ Proconsul Scipio, qui Africanus dictus est, ut Livius scribit lib. 26. *Jus*, inquit, *deinde inire suffragium, ad unum omnes, non modò Centuriæ, sed etiam homines P. Scipioni imperium esse in Hispania iusserunt*. Verùm hoc extraordinem factum observant Antiquarii, nam ordinario jure, vel ex S. C., vel tributis Comitibus, Proconsules Provincias obtinebant, ut notat Sigonius lib. 3. de jure Provin. cap. 13.

Rex quoque Sacrorum, (erat autem hic Sacerdos ad ea sacrificia facienda, quæ soli Reges olim facere consueverant) creatus, ne Populus ob Sacrorum defectum Reges iterùm desideraret, undè Livius lib. 2. : *Quia quædam publica Sacra per ipsos Reges factitata erant, necubi Regum desiderium esset, Regem sacrificulum creant*) hic, inquam, Sacrorum Rex Comitibus Centuriatis creabatur, ut probat Gruchius lib. de Comitibus Romanis: Quamquam non ità constare videtur, quemadmodum de aliis Magistratibus.

M 3

His

His etiam Comitiis creati fuere Tribuni militares, & Decemviri legibus condendis, qui Consulari potestate Urbem aliquandiu tenuerunt, ut ex Livio, & Dionysio non obscure colligitur, nam Livius lib. 5. *Dulcedo, inquit, invasit proximis Comitiis Tribunorum militum Plebejos creandi: Unus M. Veturius, ex Patriciis candidatis locum tenuit: Plebejos alios Tribunos militum, Consulari Potestate, omnes ferè Centuriæ dixere: de Decemviris autem lib. 3. Postquam verò Comitia Decemviris creandis in trinum Nundinum indicata sunt. Quæ non nisi Centuriata fuisse, quilibet, in Romana historia non omnino rudis, intelligat.*

Licet autem omnes majores Magistratus Comitiis Centuriatis crearentur, tamen Dictator, Magister Equitum, & Interrex, quia Magistratus extraordinarii erant, per hæc Comitia non eligebantur. Nam quod attinet ad Dictatorem, is eligebatur non à Populo per suffragia, sed viva Consulis voce, ut ex Livio constat pluribus in locis; præcipuè autem lib. 4. : *Mæsta Civitas fuit, vinci insueta: odisse Tribunos, poscere Dictatorem: in eo verti spes Civitatis, &*
cum

cum ibi quoque Religio obstaret, ne non posset Dictator nisi à Consule dici, Augures consulti; eam religionem eximere, & lib. 7. Dictatorem, inquit, dici placuit C. Sulpicium. Consul ad id accitus C. Plautius dixit. (Eo siquidem tempore Tribuni militum Consulari potestate Remp. regebant) Dictatoris etiam creandi jus Populo non fuisse ex eodem Livio constat lib. 22. Itaque ad remedium jamdiu desideratum, & adhibitum, Dictatorem dicendum, Civitas confugit; & quia, & Consul aberat, à quo uno dici posse Dictator videbatur; nec per occupatam armis Punicis Italiam facile erat, aut nuncium, aut literas mitti: nec Dictatorem Populus creare poterat, Prodictatorem Populus creavit.

De Magistro Equitum, qui Dictatoris Collega erat, licet minori potestate, etiam certum est, eum per Populi suffragia non creatum. Nam is, ubi Consul Dictatorem dixisset, statim à Dictatore eligebatur. Sic legimus apud Livium lib. 6.: Creatus, nempe Dictator, A. Cornelius Cossus Magistrum Equitum dixit T. Quinctium Capitolinum. Videtur autem idem Autor alibi insinuare ab alio interdum,

M 4 quàm

quàm à Dictatore Magistrum Equitum creatum . Nam lib. 7. ait : *Magister Equitum Dictatori additus M. Valerius* . Et lib. 23. de Terentio Consule loquens, *Fabium* , inquit , *Buteonem* , ex S. C. *Dictatorem* , *sine Magistro Equitum in sex menses* , non enim ultrà Dictatoris producebatur Imperium , Sylla , & Cæsare exceptis , qui Dictaturam continuarunt , ultimusque Dictator perpetuus dictus est , *dixit* . Tamen hæc loca intelligo , *additum Dictatori* , vel *dictum sine Magistro Equitum Dictatorem* , non quia eum dicere ad Dictatorem non pertineret , vel ab alio dici posset , sed quod Senatus autoritate sua , talem Dictatori addendum Magistrum Equitum censebat , vel Dictatori non adjungendum Equitum Magistrum . Quam autoritatem sequutus Dictator dicebat , aut non dicebat sibi collegam , nempe Magistrum Equitum .

Jam verò Interrex (qui Magistratus , legitimo Magistratuum tempore finito , interim Rempublicam gubernabat , ad eumque pertinebat Comitia creandis Magistratibus habere : dicebaturque Interrex , quod à principio dum Reges Rempublicam

Ro-

Romanam obtinerent, Rege mortuo, Rex interim esset, dum novus Rex crearetur : quod tamen oportebat Interregem intra diem quintum fecisse, alioquin alius Interrex creabatur ; idque cautum erat, ne is captus dominationis cupidine Comitia Regi, aut Consulibus creandis differret, ut ex Livio colligitur lib. 1.) Jam verò, inquam, Interrex, ne quidem ipse per Populi suffragia creabatur, sed Patricii illum eligebant. Sic Romulo extincto, quo tempore primus Interrex creatus est, Centum Patres Interregem crearunt, hoc pacto, ut decem imperitarent, & quinque diebus singulorum finiretur imperium, ac per orbem iret. Alibi etiam docet Livius, Interregem à Patriciis creari solitum : nam lib. 4. ait : *Modò prohibentibus Tribunis Patricios coire ad prodendum Interregem, &c.*, idque, ut apparet, ex veteri Instituto, quoniam sic post Romuli mortem factum.

Secunda Comitiorum Centuriantorum causa fuit Legum ferendarum causa. Quod non est ità accipiendum, ut his solis Comitibus leges ferrentur, nam & Curiatis, & Tributis quasdam perferre leges fuit mos, quæ Curiatæ, vel

vel Tributæ dicebantur : sed quod
 etiam Comitiiis Centuriatis, quasdam
 etiam leges ferre mos erat, quæ ex
 eis Centuriatæ dicebantur. Quæ au-
 tem eæ leges fuerint, arbitrantur An-
 tiquitatis Romanæ studiosi, eas ferè
 fuisse, quæ à Magistratibus majoribus
 ferebantur, autoritate Senatus ; vel
 quæ de rebus majoris momenti roga-
 bantur. Undè Cicero lib. 3. de legi-
 bus : *Propterea quod neque Tributa
 Comitii Capitis rata esse possunt, ne-
 que ullum privilegium maximum Comi-
 tium pro Centuriatis Comitiiis posuit,
 quod his, & majores Magistratus man-
 dari, & summa quæque perfici solerent.*
 Talis fuit lex de Provocatione à Ma-
 gistratibus ad Populum à Valerio Po-
 plicola perlata, de qua sic Val. Max.
 lib. 4. cap. 1. *Legem Comitiiis Centu-
 riatii tulit, ne quis Magistratus ad-
 versum provocationem verberare, aut
 necare vellet.* Hujusmodi Comitiiis
 etiam latæ leges Decemvrales, decem
 Tabularum, ut Livius tradit lib. 3.
*Centuriatis Comitiiis, inquit, decem
 Tabularum leges perlatae sunt.* Sic
 etiam lex qua universum Populum,
 legibus à Plebe scitis teneri caveba-
 tur, autoribus L. Valerio, & M. Ho-
 ratio

ratio Conf. Comitiis Centuriatis lata est, ut meminit Liv. lib. 3. Cum, inquit, *velut in controverso jure esset, tenerenturne Patres Plebiscitis, legem Centuriatis Comitiis tulere, ut quod Tributim Plebs jussisset, Populum teneret. Qua lege Tribunitiis Rogationibus telum acerrimum datum est. Comitiis etiam Centuriatis lex de Cicerone ab exilio revocando perlata, ut ipse gloriatur in Orat. post redit. in Sen. Quo, inquit, die nos Comitiis Centuriatis, quæ maxime Majores nostri justa dici, haberique voluerunt, accersivit in Patriam, ut eadem Centuriæ, quæ me Consulem fecerant, Consulatum meum comprobarent.*

Tertia tandem habendorum Centuriatorum Comitiorum causa fuere Judicia, non quidem omnia, sed unius tantum Perduellionis: hoc est, læsæ Majestatis, quo quis hostis publicus, & contra Rempub. fecisse judicabatur. Tradit id Cic. in Orat. pro Sextio: Cum, inquit, & *sacratæ legibus*, (quia nempe in sacro monte, quo Plebs secesserat, latæ.) & *duodecim Tabulis sancitum esset, ut neque privilegium*, (nempe lex privata, & unum tantum Civem respiciens) *irrogari*
li-

liceret, neque de capite, (cum nempe quis Civitate, aut libertate privatur; ea enim est Capitis diminutio, ut patet ex Jurisconsultis) nisi Comitiis Centuriatis rogari. Idem autem lib.3. de Legib. affert ipsa verba legis, duodecim Tabularum: Privilegia ne irroganto. De Capite Civis, nisi per maximum Comitiatum ne ferunto. Per Maximum autem Comitiatum intelligi à Legislatoribus Comitia Centuriata, monet ibidem magnus Orator iis verbis: Maximum Comitiatum, pro Centuriatis Comitiis posuit: additque rationem, quod, nempe, his, & Majores Magistratus mandari, & summa quæque perfici solerent, ut jam ante præmonui. Sic etiam Valerius lib.6. cap. 5. Tiberium Gracchum, & C. Claudium, quod nimis severè Censura gesta, majorem Civitatis partem exasperassent, à Tribuno Pleb. Rutilio Perduellionis accusatos: Quo in judicio primæ Classis permultæ Centuriæ Claudium apertè damnabant: De Gracchi absolutione universæ consentire videbantur. Hisce Comitiis magnus Orator, malignitate Civium improborum, expulsus est in exilium Clodio adnitente: quamquàm per eadem

dem gloriosissimè revocatus , ut in ejus vita Plutar. , & ipse non uno loco prædicat. Quam furentis, insanique Populi tempestatem, unà cum aliis illustribus Viris, & de Repub. optimè meritis expertus est, ut etiam ipse ad solatium calamitatis refert in Orat. pro Domo sua : *Hæso* , inquit , *ille Quintius* , & *M. Furius Camillus* , & *M. Servilius Ahala* , cum essent optimè de Repub. meriti , tamen Populi incitati vim , iracundiamque subjerunt : Damnatique Comitibus Centuriatis , cum in exilium profugissent , rursus ab eodem Populo placato sunt in suam pristinam dignitatem restituti . Et hæc de causis Comitiorum Centuriatorum .

Ad quem verò pertineret ea Comitia congregare , sine ulla controversia , Scriptorum omnium testimonio convincitur , Majores tantum Magistratus id jus habuisse : nempe Consules , Prætores , Censores , Dictatores , Tribunos Militum Consulari potestate , Decemviros legibus scribendis , & Interreges .

Quoniam verò tribus de causis , ut prædixi , Centuriata Comitia convocabantur , nempe ad Creationem Magistratuum , Legum lationem , & Ju-

Judicia : non erat jus quibuslibet etiam ex Majoribus Magistratibus ea Comitia ad eorum quodlibet indifferenter pro arbitrio convocare : sed Magistratum creandorum causa , soli Consules , Dictatores , Interreges , Tribuni Mil. Consulari Potestate , & Decemviri congregare poterant : Legibus verò ferendis Consules , Dictatores , Prætores , & Decemviri : Judiciorum verò causa Consules , Dictatores , & Prætores tantum . Quibus demonstrandis nonnulla ex antiquis Scriptoribus à Gruchio , Manutio , & Rosino jam observata delibemus .

Et Consulibus quidem jus fuisse , Comitia Centuriata Magistratibus creandis vocare , passim in Romana historia occurrunt exempla : sive in iis Consules , Prætores , sive Censores , sive Tribuni militares Consulari Potestate , sive scribendis legibus Decemviri essent eligendi : Comitia Consularia à Consulibus habita : inter cætera , hæc Livius lib. 10. , ubi de Fabio Consule loquens , *Indè , inquit , Comitiorum causa Romam profectus , maturavit eam rem agere ; & lib. 9. : Dictatorem idem annus habuit P. Scipionem , cum Magistro Equitum P. Decio ,*

cio: ab iis, propter quæ creati erant, Comitia Consularia habita; quoniam neuter Consul potuerat bello abesse. Consul, ergo, erat Comitia Consulibus creandis habere: quorum cum neuter, bello impeditus, adesse posset ad ea celebranda, in eorum locum suffecti Dictator, & Magister Equitum.

Prætoria etiam Comitia à Consulibus habebantur, non à Comitiiis Prætoribus. Luculenter id ex Cicero colligitur lib.9. epist.8. ad Attic. *Id assequitur, si per Prætorem Consules creantur.* Nos autem in libris habemus, non modò Consules à Prætoribus, sed ne Prætores quidem creari jus esse.

Censoribus item creandis Consules Comitia habebant: sic Cicero lib.4. epist. 2. ad Attic. *Si Comitii Censorum proximi Consules haberent, & Liv. lib. 27. Per eos dies, & Censoribus creandis, Q. Fulvius Consul Comitia habuit.*

Eorum etiam fuisse, tam Tribunis militaribus, tam Decemviris creandis indicere Comitia, iisque præsidere, palàm est. De Comitiiis Tribunorum sic Liv. lib.4. scribit de primis
Co-

Comitiis, quibus Tribuni militares Potestate Consulari creati sunt, quod contigit anno Urbis CCCX. *Comitia*, inquit, *Tribunis Consulari Potestate tribus creandis indicuntur*: & ne quis ambigere posset, an iis Consules præsuerint, sic habet inferius: *non tamen pro firmato stetit Magistratus ejus (nempe Tribunorum militum) jus: quia tertio mense, quod injerunt Augurum decreto, perinde ac vitio creati, honore abiere; quod C. Curtius [Consul is ejus anni cum M. Genucio fuerat] qui Comitiis eorum præsuerat, parum rectè Tabernaculum cepisset.* De Decemviris nihil certi occurrit, sed & ipsos primò anno à Consulibus *Comitia* habentibus creatos non dubito: nam sequenti anno iterum re-
fectos ipsis *Comitia* celebrantibus certum est. Nec ultrà biennium ea potestas in Republica extitit.

Quoniam verò bini Consules erant, non uterque, sed unus tantum eorum *Comitiis* præsidebat. Constat ex Livii pluribus locis, præcipuè autem lib. 4. *Consulum ambo projecti sint ad arcem Carvetanam, an alter ad Comitia habenda substiterit, incertum est.* Quis autem eorum id præstiturus esset,

esset, vel inter se comparabant, vel fortiebantur, quod pluribus in locis Livius memorat. Sic lib. 35. : *Consulibus ambobus Provincia decreta est, ita ut inter se compararent, sortirenturque, uter Comitii eius anni præset.* Quoniam verò magni intererat ejus, qui Comitii præfuiisset, magnæque in ea re utilitates ipsius vertebantur, nam ferè ii Consules creabantur, alii-que Magistratus mandabantur iis, quos Comitiorum Præsul commendasset; idcirco, cum difficilè esset, eas alteri spontè concedere, plerumque sorti res committebatur. Sic Appius Claudius, quòd ei fors Comitii habendi obtigerat, contra multorum Competitorum potentiam obtinuit, ut iis Comitii P. Claudius, ejus Frater, Consul crearetur. Et Cn : Bæbius Consul cum Collega comparavit, ut ipse Comitii haberet, quia M. Bæbius, ejus Frater, Consulatum petebat, ut narrat Livius lib. 40. : *Ita inter se Consules compararunt, ut Cn : Bæbius ad Comitii iret, quia M. Bæbius, Frater ejus, Consulatum petebat.* Si verò is Consul, cui sorte obtigisset habere Comitii, aliquo impedimento detineretur, quominus id commodè obire posset,

N

al-

alteri vices suas mandabat. Sic Livius lib. 39. *Jam, inquit, Consularium Comitiorum appetebat tempus, quibus quia M. Æmilius, cujus sortis ea cura erat, occurrere non potuit, C. Flaminius Romam venit. Ab eo creati Consules Sp. Posthumius Albinus, Q. Marcius Philippus.* Manutius ad epist. 2. lib. 2. ad Q. Fr., & in lib. de Comitiiis ait, interdum observatum, ut is Consul Comitia haberet, qui primò loco factus esset. Quod probat factò Ciceronis, qui, ut ipse testatur in Orat. pro Mur., Comitia Consularia habuit. Cicero autem primò loco designatus fuerat, ut ipse scribit in Orat. con. Piso.: *Me cuncta Italia, me omnes Ordines, me universa Civitas, non prius tabella, quam voce, priorem Consulem declaravit.*

Quo verò tempore Plebe adnigente, sublato Consulatu (siquidem, ut ait Livius lib. 5., *Consules invisus Plebi Magistratus erat*) Tribuni militum Consulari potestate Rempublicam administrarunt, quos, & imperio, & insignibus Consularibus usos tradit Livius lib. 4. Ii Comitiiis præsidebant. Qui cum plures essent [nam licet primò tres, tamen aliquando ad VIII. crea.

creati, plerumque verò sex] non est
dubium, quin eadem, qua Consules
ratione sortirentur, quis eorum Co-
mitiis esset præfuturus. Unum autem
tantum de numero eorum præfuisse
Comitiis patet ex Livio, præsertim
lib. 4., ubi ait: *Creati Tribuni Con-
sulari potestate omnes Patricii, L.
Quinctius Cincinnatus III. L. Furius,
Medullinus II. M. Manlius, Aulus
Sempronius Atratinus*: deinde sub-
jungit; *Hoc Tribuno, Atratino vide-
licet, Comitia Quæstorum habente.*
Quibus aperte demonstratur ab uno
Tribunorum habita Comitia. Quibus
Comitiis aliquando Tribuni militares,
aliquando, Consulari dignitate jus
suum repetente, Consules creati: &
de Tribunis quidem, sic Liv. lib. 4.
*Tribuni militum, mentione nulla Comi-
tiorum Consularium habita, Tribuno-
rum militum Comitia edixere.*

Interdum verò Comitia creandis
Magistratibus habebantur à Dictato-
re, siquidem ii Magistratus in Repu-
blica Comitiorum tempore reperire-
tur; quin & aliquando Consulibus
impeditis, quominus neuter eorum
Comitiis præesse posset, ob eam tan-
tum habendorum Comitiorum causam

creati Dictatores. Utrumque ex Livio colligo; nam lib. 23. sic de Fabio tum temporis Dictatore, loquitur: *Dictator de se pauca, ac modicè loquutus, in Magistrum Equitum Ti. Sempronium Gracchum magnam partem gloriae convertit, Comitiatque edixit. Et paulò indè: Dictator, creatis Magistratibus, Theanum in hiberna ad Exercitum rediit. De Dictatore autem habendorum Comitiorum causa tantum creato, hæc scribit lib. 22. Patribus rectius visum est, Dictatorem à Consule dici Comitiorum habendorum causa: & lib. 7. Eademque causa Dictatoris desiderium Senatui fecit, ut esset qui ægris Consulibus Comitiat haberet.*

Interreges denique habendis Comitiiis creatos, si quando Consules impediti munus id suarum partium obire non possent; vel cum, aut ob discordiam civilem, aut aliam ob causam legitimo creandorum Magistratum tempore elapso, res ad Interregnum redibat, passim in Historia Romana legimus. Sic Liv. l. 4. *Q. Fabio Vibulano, inquit, Interrege Comitiat habente, Consules creati sunt, &c., & lib. 5. Consulibus, inquit, morbo*
im-

*implicitis, placuit per Interregnum renovari auspicia. Itaque cum ex S. C. Consules se Magistratu abdicassent, Interrex creatur M. Furius Camillus: qui P. Cornelium Scipionem, is deinde L. Valerium Potitum Interregem prodidit; ab eo creati Tribuni militum Consulari potestate. Quid autem sit causæ, cur tot Interreges creati à Livio dicantur, operæ pretium est scire. Cum enim, ut jam antè prædixi, Interregis potestas non duraret ultra quintum diem, sæpè fiebat, ut per Comitiales dissensiones, sive alias ob causas Magistratum creatio differretur; undè necesse erat alium, atque alium subinde Interregem prodere, donec Magistratus crearentur. Hæc autem plurium Interregum successio, tum ex hoc loco, tum ex pluribus aliis Livii apertissimè constat. Sic lib. 6. legimus: *Interregnum initum. P. Cornelius Scipio Interrex, & post eum M. Furius Camillus iterum: & eodem lib. Res ad Interregnum rediit. Interreges deinceps M. Manlius Capitolinus, Ser. Sulpicius Camerinus, L. Valerius Potitus: hic demum Tribunorum militum Consulari potestate Comitia habuit. Idem factum eo anno, quo Milo sub**

ipsum Comitiorum tempus Clodium interfecit, Autor est in Commentariis Milonianæ Asconius; ea liquidem cæde tota Urbe commota, studiisque in diversa tendentibus, fiebant, inquit Asconius, alii ex aliis Interreges, quia Comitia Consularia propter eorum Candidatorum tumultum, & eandem armatam manum haberi non poterant: quin, & aliquando eò res deducta est, ut undecim Interreges unus alteri succederet. Habetur id in Liv. lib. 7. Prolatandis deinde Comitibus, cum Dictator Magistratu abiisset, res ad Interregnum rediit. Infestam indè Patribus Plebem Interreges cum accepissent, ad undecimum Interregem seditionibus certatum est. Ut autem id obiter observem, Primus Interrex à Patribus creabatur; hic verò, suo tempore finito, alium deinde prodebat, isque tertium, ac sic deinceps; donec tandem, superatis difficultatibus, Magistratus crearentur; quæ duo jam ex locis supra advocatis apertè colliguntur.

Cum autem Centuriata Comititia ferendis legibus congregata essent, id jus erat penes solos Consules, Dictatores, Prætores, Decemvirosque:
Et

et à Consulibus quidem latas leges, ipsum nomen legum Consularium toties à Scriptoribus iteratum, satis aperte declarat. Talis fuit lex de Ambitu Cornelia Bæbia à Consulibus Bæbio, & Cornelio lata anno Urbis DLXIX. *Leges*, inquit Livius, *de Ambitu Consules ex autoritate Senatus ad Populum tulerunt*. Et lib. 3. de L. Valerio, & M. Antonio Consulibus loquens, *Legem*, inquit, *Centuriatis Comitiis tulere, ut quid Tributum Plebs jussisset, Populum teneret*.

Latas etiam à Dictatoribus leges iis Comitiis tum aliis in locis, tum præcipuè colligitur ex Livio lib. 4., ubi loquens de Dictatore Mamercio Æmilio, *Consensu*, inquit, *Populi postero die legem pertulit*: nempe ut Censura, quæ antea quinquennalis erat, in posterum annua, & semestris esset. Atqui ea lex non potuit ferri nisi Comitiis Centuriatis: nam quæ Curiatis ferrentur, jam dictum est.

De Prætoribus etiam ex eodem Livio liquet præsertim lib. 45., ubi legitur, M. Juventium Prætorem tulisse Rogationem de bello Rhodiis indicendo, quod certè Comitiis Centuriatis factum oportuit. De Decem-

viris jam supra dictum, eos Comitiis Centuriatis leges tulisse.

Quod autem spectat ad Judicia, ea Comitiis Centuriatis exercita, primò à Consulibus, deinde à Dictatoribus, tum denique à Prætoribus. Coriolani Judicium per Consules Comitiis Centuriatis factum à Livio disertè tradi, lib. 2. scribit Rosinius; sed ego ubi id, nec indisertè asserat, videre potui. Quin Plutarchus in Coriolano ait, eum non Centuriatis, sed Tributis Comitiis damnatum, cum Tribuni pervicissent, ut suffragia non per Centurias, sed per Tribus ferrentur: quamquam novo more, ut observat Sigonius lib. 3. cap. 5. de Judiciis, cum nondum Comitia Tributa instituta essent. Illud verò est eam causam, nisi vis valuisset, agi Comitiis Centuriatis debuisse. In quibus cum & alii Magistratus actionem haberent, non sequitur à Consulibus habitum omne Judicium, quod Centuriatis Comitiis fieret. Cæterum arbitror ea Comitia, licet invitè, à Consulibus habita, ratione magis id suadente, cum id juris esset ordinarii, ut Consules illa convocarent, iisque præessent, quàm quòd id Livius, aut Plu-

Platarchus , aut Dionysius expresse-
rit.

De Dictatoribus etiam non ob-
scura res est : nam L. Quinctius ad
habendum de Sp. Melio iudicium di-
citur consedissee apud Livium lib. 4.,
quod certè non nisi Comitiis Centu-
riatis fieri potuit , cum de Capite Ci-
vis non liceret nisi per maximum Co-
mitiatum agere Jure XII. Tabular.,
ut ex Cicerone notavimus .

Prætorum etiam id juris fuisse,
colligitur ex Livio lib. 43. : *Tribuni*,
inquit, *Plebis postquam se perduellio-
nis judicare reis pronunciauerunt, diem
Comitiis à Prætore Urbano petierunt.*
Atqui Iudicium perduellionis nonnisi
Comitiis Centuriatis fieri potuisse,
jam ante dictum est. Nec Prætores
aliis id jus tradere potuissent, quod
ipsi non haberent.

Ex quibus colligitur, præter Con-
sules, Dictatores, Prætoresque, qui-
bus ordinario jure competeat, etiam
alios Magistratus Minores hæc Comi-
tia, Majoribus permittentibus, habe-
re potuisse. Quod etiam observat Si-
gonius lib. 3. de Judiciis cap. 5. Et
Tribunos Plebis Centuriata Comitia
habuisse proximè vidimus, ac præte-
rea

rea apud Livium lib.6. legimus *Populi Concilium indictum* ad Manlii iudicium faciendum, Tribunis accusantibus. Quod idem fecisse etiam Quæstores, idem autor est lib.2., ubi ait: *d' Quæstoribus diem dictam Sp. Cassio; damnatumque eum perduellionis fuisse Populi iudicio.* Quæ omnia hos Minores Magistratus fecisse consensu Majorum pro certo habendum.

Quibus non sine aliqua difficultate expeditis, jam postulat propositarum rerum ordo, ut de iis, quibus suffragii jus erat Comitiis Centuriatis, dicamus. Cum ergo, vel Magistratus creandi, vel ferendi Leges, vel exercendi Judicia, Centuriata Comitia ab eo, cui vocare jus erat, haberentur; Cives omnes Romani per Centurias descripti, sive qui Urbem incolerent, sive qui extra illam per Colonias, & Municipia Italiæ distributi essent, jus ferendi suffragii in illis habebant. Et de Populo quidem Urbis inquilino nemini dubium esse potest. In quo tamen illi excipiebantur, qui nota aliqua aut ignominia à Censoribus essent affecti: ii nanque statim ex albo Centuriæ suæ expungebantur, eoque facto jus ferendi suffra-

fragii illis adimebatur, & in Tabulam Cæritum referebatur. Cum enim Cærites, quo tempore Roma à Gallis tenebatur, Romanorum Sacris benignè hospitium præbuisſent, iis post eam Cladem à Romanis gratia relata, donatique Cærites Romana Civitate, non tamen suffragii jure. Undè qui Civium suffragii ferendi jure privabatur, in Tabulam Cæritum referri dicebatur: ut scribit Agellius lib. 16. c. 13.: *Primos, inquit, Municipēs sine suffragii jure Cærites eſſe factos accepimus: conceſſumque illis, ut Civitatis quidem Romane honorem caperent, ſed negotiis tamen, atque oneribus vacarent, pro Sacris Bello Gallico receptis, cuſtoditiſque. Hinc Tabulae Cærites appellatae verſa vice, in quos Cenſores referri jubebant, quos nota causa ſuffragiis privabant. Quod idem innuit Horatius lib. 1. epist. 6.*

..... Cærite cerva

Digni

hoc eſt, digni qui à Cenſoribus privarentur jure ſuffragii, & in tabulam Cæritum referrentur. Idipſum tradit Aſconius Pedianus in Divinationem: *Cenſores, inquit, quinto quoque anno creari ſolebant. Hi prorſus Cives ſic nota-*

notabant, ut qui Senator est, ejiceretur è Senatu; qui Eques Romanus equum publicum perderet; qui Plebejus in Cæritum Tabulas referretur. Quod tamen intelligendum est, quòd attinet ad privationem suffragii, si Populus eam notam Censorum approbasset, ut ex Livio notat Sigonius lib. 2. cap. 16. de Antiquo Jure Civium Romanorum. Censores enim quinque modis notare Civem aliquem poterant: aut Senatu ejicere, si Senator esset; aut equo publico spoliare, si Eques; aut movere Tribu, quod erat ex una in alteram Tribum minus nobilem transferre. (Nobiliores autem Rusticæ Tribus quàm Urbanæ habebantur, ut Plinius lib. 18. cap 3. admonuit: *Rusticæ Tribus*, inquit, *laudatissimæ eorum, qui rura haberent. Urbanæ verò, in quas transferri ignominia esset desidia probro:*) aut in Cæritum Tabulas referre, quod erat, ut prædictum est, suffragii ferendi jus adimere. Hoc tamen, ut ex Livio colligitur, Censori injussu Populi non licebat: undè apud eum lib. 45.: *Negabat Claudius* (Censor is erat cum Tiberio Graccho) *suffragii lationem injussu Populi Censorem cuiquam homini,*
ne-

nedum ordini universo adimere posse : neque enim si Tribu movere posset , quod sit nihil aliud , quàm mutare jubere Tribum ; ideò omnibus V. , & XXX. Tribubus emovere posse , idest Civitatem , libertatemque eripere . Qua nota qui per Censores , Populo eorum iudicium probante , affecti erant , demum inter Ærarios referebantur : quod erat , ut scribit adducto loco Asconius , nullum aliud jus Civitatis in Centuria , atque adeò in Tribu relinquere , quàm ut pro Capite suo tributum nomine æra penderent . Illi ergo Cives , qui in Tabulas Cærites relati erant , vel ærarii à Censoribus facti , in his , aliisque Comitiis suffragium ferre non poterant . Et hæc de Urbano Populo .

*Habebant item jus suffragii in Comitiis Centuriatis ii Cives , qui extra Urbem habitabant ; imò & Coloniae , & Municipia universa , quæ in Italia Civitatis Romanæ pleno jure gaudebant . Constat id apertè ex Hir-
tio lib. 8. de Bello Gallico , ubi sic de Cæsare . Ipsæ , inquit , hibernis per-
actis , contra consuetudinem in Italiam
quammaximis itineribus est profectus ,
ut Municipia , & Colonias appellaret ,
quibus M. Antonii Quæstoris sui com-
men-*

mendaret Sacerdotii petitionem . Et paulò post : Hunc & si , Augurem priùs factum , quàm Italiam attingeret , in itinere audierat ; tamen non minùs iustam sibi causam Municipia , & Colonias adeundi existimavit ; ut eis gratias ageret , quod frequentiam , atque officium suum Antonio præstitissent : simulque se , & honorem suum in sequentis anni commendaret petitione . Idipsum non minùs apertè ex magno Oratore colligitur , in Orat. in Pisonem , ubi de sua ab exilio revocatione sic loquitur : Mei capitis servandæ causa Romam uno tempore , quasi signo dato , Italia tota convenit . Et in Orat. post Redit. in Senatu : Quando tantam frequentiam in Campo . (Martio scilicet , ubi Comitia Centuriata habebantur) tantum splendorem Italiæ totius , Ordinumque omnium ; quando illa dignitate tot Rogatores , Diribitores , Custodesque vidistis ?

Dixi suffragiis admissos in Comitibus Centuriatis eos tantùm Cives ex Coloniis , aut Municipiis , quæ pleno jure Civitatem Romanam habebant . Nam & fuisse multas Colonias , & Municipia diminuti juris , quæque partem tantum Privilegiorum obtinerent ,
 exem-

exemplo sunt Cærites, de quibus jam dictum est : & aperte demonstrat Sigonius lib. 2. c. 3. de Jure Ital.

Et hæ quidem Personæ Comitiiis Centuriatis intererant tanquam eis Præsidentes, aut Suffragatores. Verum præter hos alii quoque his Comitiiis interesse solebant : quemadmodum *Candidati*, qui alba veste Magistratus petebant : *Diribitores*, qui Tabellas Suffragatoribus in aditu Pontium distribuebant ; id enim significat *Diribere*. *Rogatores*, qui Populum, ut alicui suffragarentur, rogabant : *Custodes*, qui Cestas Tabellarum custodiebant, ne quid fraudis in ea committi posset : *Præcones*, qui singularum Centuriarum suffragia, & nomina designatorum clara voce edebant. De quibus postea. Jam de loco narremus.

Locus his Comitiiis habendis erat extra Urbem, Campus videlicet Martius. Quis autem fuerit Campus is, nemo est qui nesciat ex Livio lib. 2. : *Agrum Tarquiniorum, qui inter Urbem, ac Tiberim erat, eis expulsis, Marti consecratum : qui Martius deinde Campus fuit.* Videtur tamen ipse sibi Livius obstare, cum lib. 1. jam scri-

scripsisset de Ser. Tullio , qui ante Tarquinium regnavit : *Cenju perfecto, edixit, ut omnes Cives Romani, Equites, Peditesque in suis quisque Centuriis in Campo Martio prima luce adesset.* Quid ais Livi? Ergo ante Tarquinium Marti sacer Campus : non ergo eo expulso Martius extitit Campus. Sed Dionysium soluit hunc nodum lib. 4. qui ait : Campum Marti sacrum à Tarquinio, utpote Tyranno, spreta Religione in suos usus conversum : qui iterum à Bruto, & Valerio Coss. pristinae Religioni redditus, & Marti sacer factus. Campum autem Martium, sive Tiberinum Populo Romano à vestali Virgine legatum scribit Agellius lib. 6. cap. 7., quod fortasse sub ipso Romulo contigit. Causa verò, cur intrà Urbem, & in Comitio quemadmodum Comitia Curiata, etiam Centuriata haberi non possent, ea est, quam tradit Lelius Felix apud Agellium lib. 15. c. 27. nempe, *Centuriata Comitia intra Pomœrium fieri nefas esse, quia Exercitum extra Urbem imperari oporteat, intrà Urbem imperari ius non sit.* Propterea Centuriata in Campo Martio haberi, Exercitumque imperari praesidii causa solitum;

tum ; quoniam Populus esset in ferendis suffragiis occupatus .

Locum autem his Comitiis solemnem fuisse Campum Martium , præter Agellii testimonium , nil frequentius apud Romanæ Historiæ Scriptores . Verùm pro cunctis sit nobis magnus Orator , totius Antiquitatis non minùs , quàm Eloquentiæ Princeps . Is ergo lib. 2. ad Q. F. epist. 2. *Recordatus est , inquit , quid sibi in Campo Martio Comitia Consulium habenti contra auspicia acciderit . Et in Orat. pro domo : Ille verò dies quis fuit , cum te , P. Lentule , legem de me ferentem Po. Ro. ipse vidit , sensitque , quantus , & quanta dignitate esses ? Constat enim nullis unquam Comitiis Campum Martium tanta celebritate , tanto splendore omnis generis hominum , ætatum , ordinum floruisse . Semel reperio Comitia Centuriata extra Campum Martium habita , quibus scilicet , damnatus est M. Manlius Capitolinus , causamque addit Livius lib. 6. his verbis : In Campo Martio cum Centuriatim Populus citaretur , & Reus ad Capitolium manus tendens ab hominibus ad Deos preces avertisset ; apparuit Tribunis , nisi oculos quoque hominis libera-*

O

ras-

rassent à tant de memoria decoris, nunquam fore in praeoccupatis beneficio animis verum crimini locum. Ita producta die, in Petelinum lucum extra portam Flumentanam, unde conspectus in Capitolium non esset, Concilium Populi indictum est.

Quo autem anni tempore hujusmodi Comitia celebrarentur, quantum ad Leges, & Judicia spectat, nullum certum tempus constitutum reperitur; sed secundum occurrence negotia extimandum est, indicta fuisse. Comitia verò Magistratibus creandis circa tempus, quo veterum Magistratum finis instabat, habita fuisse, non immerito studiosi Antiquitatis arbitrantur: quod cum varium fuerit, ejusdem etiam rationis Comitiorum tempora fuisse oportuit. Nam circa Annum Urbis CCLXXXIX. Kalendis Sextilibus inibant Magistratus: ut testatur Livius lib. 3. Comitia inde habita, creati Consules L. Aebutius, P. Servilius Kal. Sextilibus, ut tunc principium anni agebatur, Consulatum ineunt. Quare non ab re possumus suspicari per Junium, aut Quintilem Comitia habita. At circa Annum CCCII. Magistratibus ineundis solemnes

nes erant Idus Maji, ut idem Livius lib. eod. affirmat, ubi de Decemviris loquens, *Idus*, inquit, *tum Majæ solemnes ineundis Magistratibus erant*. Undè Comitia eo tempore Martio, vel Aprili mense celebrata non erit absonum opinari. Neque is rerum tenor perpetuò stetit, nam secundo Bello Punico, anno videlicet Urbis DXL., pro Idibus Maji Martiæ substitutæ reperiuntur, ut Livius idem lib. 26. testis est. *M. Marcellus*, inquit, *cum Idibus Martii Consulatum inisset*. Et lib. 27. *Q. Fabio Maximo V. Q. Fulvio Flacco IV. Coss. Idibus Martii, quo die Magistratum inierunt*. Et lib. 31. *Omniū primum eam rem laibus Martii, quo die tum Consulatum inibatur, P. Sulpicius Coss. retulit*. Quod servatum reperio ad annum DC. non solum à Consulibus, sed etiam à Prætoribus: testatur id Livius lib. 40., ubi de Consulibus, & VI. Prætoribus ait: *ii omnes Magistratum Idibus Martii inierunt*. Quo tempore Januario, vel Februario Comitia habebantur, constat id ex Livio lib. 38.: *Comitia Consulibus rogandis fuere A. DXII. Kal. Martias*. Ait tamen paulò superius Consulem, solito serius ad Comitia

na venisse, & lib. 42. : Comitia Consularia, in quam edicta erant die A. DXII. Kal. Martias sunt habita. De Mense verò Januario sic lib. 43. : ut A. Hostilius Consul Comitia Consulibus subrogandis ita ediceret, ut mense Januario Comitia haberi possent. At verò anno Urbis DC. Kalendæ Januarii ineundis Magistratibus fuerunt destinatæ : primique, qui iis Consulatum inierunt, memorantur Q. Fulvius Nobilior, & T. Annius Luscus, ut notat Goltzius in Fastis : & lib. de Origine Populi Rom. Circa hæc tempora hanc mutationem Comitiorum, & ineundi Magistratus contigisse memorat Epitome 47. Liviana : Consules, inquit, A. D. DXCVIII. ab Urbe condita Magistratum peractis Comitibus, insequentisque annis Consulibus creatis inire cœperunt. Mutandi Comitia cau'a fuit, quod Hispani rebellebant. Et Ovid. 3. Fast. ait : Martium fuisse mensem. ineundis Magistratibus solemnem usque ad tempora Belli Punici.

Hinc etiam veteres iusti memorantur honores,

*Ad spatium Belli Perfide Pœne tui,
quod de tertio Bello Punico accipien-
dum est; nam sub ejus Belli tempus
facta*

facta hæc mutatio. Siquidem Bellum Punicum tertium incidit in annum Urbis DCIII. Fulvius autem, & Lucus, qui primi Kalendis Januarii iniere, Consules fuere anno DC. Ex quo tempore perpetua mansit consuetudo, ut Kalendæ Januariæ ineundo Consulatu, cæterisque Magistratibus, Tribunis Plebis exceptis, qui Decembri mense inibant, dedicatæ, solemnesque essent. Ovidius 1. Fastor. de Kalend. Januariis loquens, sic ait:

*Tamque novi præeunt fasces, nova
purpura fulget,*

*Et nova conspicuum pondera sentit
ebur*

& lib. 4. de Ponto, eleg. 4. de Ser. Pompejo Consule designato:

*Ergo ubi, Jane biceps, longum resera-
veris annum,*

*Pulsus & à sacro mense December
erit*

*Purpura Pompejum summi velabit
honoris, &c.*

Sic etiam Lucanus.

*Instabatque dies, qui dat nova no-
mina Fastis,*

*Quique colit Primus ducentem tem-
pora Janum.*

Accedit Statius lib. 4. Silv. de XVII.

O 3

Con-

Consulatu Domitiani .

Læta bis Octonis accedit purpura Fastis ,

Cæsaris insignemque aperit Germanicus anno,

ea ratione qua supra Ovidius dixit *referare annum* . Idem ex Martiale colligitur lib. 8. ep. 2. , ubi de Januario mense ,

Fastorum Genitor Parensque Janus .
& lib. eod. Epig. 66.

Quorum pacificus ter ampliavit Janus nomina .

Quibus inhuit Pompejum Magnum , & M. Agrippam ter Consules factos ; sic Magnus Orator de se scribit in Orat. 2. pro L. Agraria : *Popularem me futurum esse Consulem prima mea illa Oratione Kalendis Januariis dixi ; & paulò post : Ego qualem Kalendis Januariis acceperim Remp. Quirites intelligo .* Suet. in Aug. c. 26. *Secundum, Consulatum, inquit, gessit paucissimis horis , nam die Kalendarum Januarii cum mane pro æde Capitolini Jovis paululum curuli sella præsedisset , honore abiit, suffecto alio in locum suum . Et in Herone c. 15. Defuncto , inquit, circa Kalendas Januarii altero è Consulibus, neminem suffecit, improbanus*
tus

tus Caninii Rebilii exemplum uno die Consul. Quem Caninium, ut scribit Suetonius idem in Cæsarem, Cæsar Dictator in paucas horas Consulem fecit: *Pridie Kalendas Januarias repentina Consulis morte cessantem honorem in paucas horas petenti dedit.* Undè illi Ciceronis in Caninium joci, quos refert Macrobius lib. 2. cap. 3. Saturnal. nempe, eum fuisse Consulem vigilantem, qui in suo Consulatu somnum non vidit: alias etiam de illo quæsitum à Cicerone, quibus Consulibus Consul fuisset. Argutum etiam fuit in ejusdem Caninii ridiculum Consulatum Votacilii Pitholai dictum: Ante Flamines, nunc Consules Diales sunt; joco nempe ex ambiguitate vocis *Dialis* petito.

Hunc autem Kalendarum Januarii die ineundi Consulatus morem perductum usque ad novissima tempora, quibus tandem Consulatus è Rep. Romana omninò sublatus est, colligimus ex Sidonio, & Cassiodoro; quorum primus lib. 8. ep. 6. Cum, inquit, *Pater meus Præfectus Prætorio Gallicanis tribunalibus præsideret, sub cujus videlicet Magistratu Consul Asterius anni sui fores votivum trabeatus aperuerat.*

Quid sit autem fores anni aperire , jam ex Papinio , & Ovidio superiùs adnotatum est . Cassiodorus autem sic de editiali Consulium die l. 2. ep. 1. *Felix à Consule sumat annus auspicium, portamque dierum tali nomine dicatam Tempus introeat* : Uterque autem horum Scriptorum Gothorum temporibus floruerit , quibus magna illa , & præclara Dignitas Consulatus à L. Bruto annis ampliùs mille in Romana Rep. viguerat , in Fl. Basilio novissimo Consule defecit ; factumque est , ut , sicut per Consules exacti reges erant , sic per Regem , id enim Basilius Græcè , tolleretur Consulatus .

Quo igitur mense celebrarentur Comititia , siquidem & ipsa mutato ineundi Magistratus die loco mota fuisse Epitome Liviana nos admonuit , postquam ab Idibus Martiis ad Kalendas Januarias translata est Magistratum ineundorum solemnitas , colligitur ex Cicerone Orat. 1. in Verrem : nempe ad finem Julii , & initium Augusti haberi Comititia creandis Magistratibus consuevisse . Ait enim ibi Magnus Orator : *Ecce autem repente his diebus paucis Comititiis Consularibus factis* . Atqui ea Oratio habitata

bita est Nonis Augusti, ut ibidem dicitur : *Nonæ sunt hodie Sextiles* : igitur si paucis diebus ante facta Comitia, vel fine Julii, vel initio Sextilis oportuit facta. Idem colligitur ex ep. 1. lib. 1. ad Attic., ubi de Comitibus loquens : *In Campo Comitibus Tribunicis ad XVI. Kal. Sextiles competitors, qui certi esse videbantur* : in fine autem epistolæ novos Consules designatos nominant, L. Cæsarem, & C. Figulum. Idipsum ex epistolis Cælii ad Ciceronem habetur : sic enim l. 8. Famil. ep. 8. *Has ego tibi literas majore misi intervallo, quod Comitiorum dilationes, impeditiones me habebant, & expectare in dies exitum cogebant, ut confectis omnibus te facerem certiore ; ad Kal. Sext. usque expectavi*. Igitur Quintili mense Comitia celebrabantur, sed per dilationes usque in Sextilem processerant.

Reperio etiam aliis, præter istos, mensibus habita Comitia, & quidem Martio mense scribit ad Q. Fratrem Cicero lib. 2. ep. 12. fore, ut Comitia haberentur. Et quod Gabinia lege sancitum sit, etiam cogi ex Kalendis Februarii, usque ad Kalendas Martias, Legatis Senatum quotidie dari. Ita putan-

tantur detrudi Comitia in Mensem Martium. Ubi notat Manutius id extraordinem contigisse, quod scilicet res deducta esset ad Interregnum, Magistratibus, qui succederent veteribus, ebeuntibus, minimè designatis. Sic etiam eod. lib. ep. 2. supra dixerat: *Nam Comitia, sine mora futura, videntur edicta sunt ad xi. Kalendas Februarias.* Pariter etiam quo anno Cicero gessit Consulatum, Comitia per Octobrem mensem habita ab eodem Cicerone colligit Fabricius in Chronico ejus anni, ex Orat. 1. in Catilin., & pro Muræna. Verùm quotiescumque id accidit, à legitimis mensibus per altercationes, & intercessiones Comitia translata reputare debemus. Præcipuè iis temporibus Republica, turbulentissima, & bella civilia jamdudum parturiente.

Quid autem fuerit in causa, cur inituri tandem Kalendis Januariis Magistratus tanto ante crearentur, illud existimare possumus fuisse, ut eo spatio daretur locus Accusatoribus inquirendi, si quid fortè contra leges, præcipuè ambitus, in eorum creatione peccatum fuisset. Hinc Syllam, & Autronium jam designatos, à Torqua-

quatu , & Cotta Consulatu dejectos legimus , quod Populi suffragia pecuniis emissent : & Murænam Consulem designatum Cicero , tunc Consul , adversus Catonem , & Sulpicium de ambitu eum accusantibus defendit . Illud etiam utilitatis ex hac præpropera Magistratuum designatione consequebatur , quòd designati eo temporis spatio , quod à die creationis ad initionis diem intercedebat , se comparare poterant ; ac negocia , & munera Consularia ante prædiscere : sicque meditati , comparatique ad regendam Rempublicam accedebant . Solitos autem fuisse , qui primò aliquem Magistratum gesturi erant , curare à perito aliquo viro Formam ejus optimè gerendi sibi confici Pompeji exemplo docemur , de quo sic apud Agellium l. 14. c. 7. *Eum Magistratum , Consulatum primum , Pompejus cum initurus foret , quoniam per militiæ tempora , Senatus habendi , consulendique rerum expers humanarum fuit , M. Varronem familiarem suum rogavit , uti Commentarium faceret Isagogicum , ex quo disceret quid facere , dicereque deberet , cum Senatum consuleret .*

Ne-

Neque tantum certi Comitiorum habendorum menses; sed etiam certi in mensibus servati dies, quibus aut ea possent agi, aut agi non liceret. Traditur id apertè ab Ovidio lib. 1. Fast.

Nec tamen ignoras variorum jura dierum:

Non habet officium Lucifer omnis idem.

Et post pauca

Est quoque quo Populum jus est includere septis,

id enim est habere Comititia: Septa enim, sive Ovilia in Campo Martio erant extructa loca, quibus inclusæ Centuriæ ferebant suffragium, ut paulò infra videbimus. Qui dies, eo quod in ipsis haberi Comititia possent, Comitiales dicebantur: Cic. lib. 2. ad Q. Fr. epist. 12.: *Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur*, [ea sunt ludi, qui in Romuli honorem quotannis Februario mense ad Kal. Martii celebrabantur: qui etiam Stultorum Feriæ dictæ, ut inter cæteros scribit Paulus Diaconus apud Rosinum lib. 4. c. 16. Antiq. Rom., quod eo die intermissa per errorem, aut incuriam Sacra Fornacalia, peragi solebant]

Ap.

Appius interpretatur non impediri se lege Papia; & eodem lib. ep. 2. Consecuti sunt dies Comitiales, per quos Senatus haberi non poterat. Et Varro lib. 5. de Lingua Latina, Comitiales, inquit, dies dicti, quod tunc esset Populus constitutus ad suffragium ferendum, nisi quæ Feriæ conceptæ essent, propter quas non liceret. Quod discrimen dierum, quibus haberi Comititia poterant, ab iis quibus habere nefas erat, his etiam Plautus testatur in Poenulo:

Nam iterum nullus nefastus est, Comitiales sunt meri.

Nefasti enim dies illi dicebantur, quibus agere cum Populo non licebat. Undè in 1. Fast. Ovidius:

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur.

Nempe, in quibus tria verba solemnia DO, DICO, ADDICO à Prætore dici non poterant. Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 16. : *Fasti (dies) sunt, quibus licet fari Prætori tria verba solemnia DO, DICO, ADDICO. His contrarii sunt Nefasti. Comitiales sunt, quibus cum Populo agi licet. Quot autem per annum Comitiales dies essent, quibus haberi Comititia,*
&

& agere cum Populo liceret , Rosinus ait fuisse CLXXXIV.

His autem de loco , & tempore Comitiorum Centuriatorum expolitis, reliqua quæ sunt proposita, persequamur : & primum quid antè, ut legitimè haberentur, fieri oportebat. In primis autem, ut observant Romanæ Antiquitatis Studiosi, Senatus Autoritas necessaria erat, ut Comitia indici, haberique possent. Cum enim ab initio Patrum autoritate gesta in Comitiiis confirmarentur ; quoniam id Populi potestate grave videbatur, si Senatus acta per eum retractare posset, processu temporis id jus illi ademptum per legem à Dictatore P. Philone latam, qua sancivit, ut Patres exinde fierent autores de rebus, quæ Comitiiis agendæ erant. Colligitur id ex Liv. lib. 8. , ubi sic ait : *Dictator Popularis, & orationibus in Patres criminosus fuit, & quod tres leges secundissimas Plebi, adversas Nobilitati tulit ; unam, ut Plebiscita omnes Quirites tenerent : alteram ut legum, quæ Comitiiis Centuriatis foverentur, ante initum suffragium autores fierent, &c.* Quod idem de imminuto Patrum jure super Comitiorum actiones tradit Cicerone

cero in Orat. pro Plancio : Hunc tantum disputo de jure Populi , qui & potest , & solet non numquam dignos præterire : nec si à Populo præteritus est , quem non oportuit , à Judicibus condemnandus est , qui præteritus non est ; nam si ita esset , quod Patres apud Majores nostros tenere non potuerunt , ut reprehensores essent Comitiorum , id haberent Judices . Tum enim Magistratum non gerebat is , qui cæperat , si Patres auctores non erant facti . Quod jus post Romuli mortem sibi Patres usurpaverant , cum de novi Regis creatione ageretur : Decreverunt , inquit Liv. l. I. ; ut cum Populus Regem jussisset , id sic ratum esset , si Patres auctores fierent (hoc est si electionem à Populo factam Senatus confirmaret ; quod erat reprehensorem esse Comitiorum , ut Cicero nuper agebat) hodieque in legibus , Magistratibusque regendis usurpatur idem jus vi adempta , priusquam Populus suffragium ineat , in incertum Comitiorum eventum , Patres auctores fiunt . Hæc Livius . Quam Patrum potestatem , suis temporibus , ait Livius sine vi fuisse , cum scilicet vim omnem autoritatis Senatoris Lex Publilia , de qua paulò ante , ademisset ; eam-

eamque in Populum transtulisset. Cum enim id antea ratum esset ex Populi iussis, quod autoritate sua Patres comprobassent, deinceps ea lege factum, ut id ratum foret, quod autoritate sua à Patribus Populo ostensum, Populus iussisset, & comprobasset.

Necessariam fuisse hanc Senatus auctoritatem ante Populi iussa, illud etiam ostendit, quod narrat Appianus l. i. Civil., ubi ait, Syllam tulisse legem, ne quid ad Populum ferretur, quod prius decreto Senatus sancitum non esset: additque, id etiam veteri lege cautum fuisse. Unde nihil in Romana Historia frequentius, quàm aliquid autoribus Patribus ad Populum latum. Sic apud Liv. lib. 8. *Itaque, & in Senatu causam obtinere, & ex auctoritate Patrum, latum ad Populum est, ut Privernatibus Civitas daretur*; itaque ut nos patria lingua diceremus: *Il Senato aveva la proposta*. Quoties ergo Comitia indicenda essent, Patres Senatus consulto id jubebant, ut ex Liv. pluribus in locis colligitur. Sic lib. 8. *Cum se Dictatura abdicare vellet, Papirius Cursor, jussu Patrum, priusquam ab-*
dica-

dicaret, Consules creavit: & lib. 22. Ab eodem Prætor ex S. C. literæ ad Consules missæ, ut, si iis videretur, alter eorum ad Consules creandos Romam veniret: se in eam diem, qua iussissent, Comitia edicturum: & lib. 26. Jam fermè in exitu annus erat: itaque Senatus Romæ decrevit, ut P. Cornelius Prætor literas Capuam ad Consules mitteret, ut alter eorum, si ita videretur, ad Magistratus subrogandos Romam veniret. Et sexcenties alibi, præcipuè verò lib. 43. Propter quæ veri Patres, ne quæ major ignominia acciperetur, decreverunt, ut A. Hostilius Consul Comitia Consulibus subrogandis ita ediceret, ut mense Januario Comitia haberi possent: apertiùsque l. 44. Itaque Senatusconsultum factum est, ut M. Servilius primo quoque tempore ad Comitia habenda veniret.

Cum ergo Patres autores fuissent, hoc est, Senatusconsulto haberi Comitia iussissent, à Consulibus, vel si Consules absentes essent, à Prætorè proponebatur edictum, quo Populus ad Comitia evocabatur, & die habenda, quo Consul iussisset. Liqueat primum horum ex Agell. lib. 13. c. 14. *In Edicto Consulum, quo edicunt, quis*
P
dies

dies Comitii Centuriatis futuris sit .
 Alterum verò ex Liv. l. 22., apud quem
 Emilius Prætor scripsit Consulibus ,
se in eam diem Comitia edicturum , qua
ipsi iussissent . Quod edictum per plu-
 res dies publicè pendebat , siquidem
 Populus etiam in agris habitans ad
 Comitia venturus esset : quod non nisi
 per Nundinarum dies fiebat ; hoc est
 nono quoque die . Nam , ut scribit
 Macrobius . l. i. Satur. c. 16. *Nundinæ*
Feriæ Paganorum erant , idest Rusti-
corum , quibus in Urbem conveniebant ,
negociis propriis , vel mercibus provi-
suri . Quidam autem à Romulo insti-
 tutas Nundinas tradunt ; alii à Ser-
 Tullio ; alii demum exactis Regibus ,
 ut apud eundem Macrobius constat .
 Quicumque autem illas ordinave-
 rit , id certum est , ad Populi rustici
 commoditatem ordinatas fuisse : undè
 & Plin. l. 18. c. 3. *Rusticæ Tribus*
laudatissimæ eorum , qui rura haberent ;
Urbanæ verò , in quas transferri igno-
minia esset , desidiæ probro . Itaque
 quatuor solæ erant à partibus Urbis in
 queis habitabant , Suburrana , Palatina ,
 Collina , Esquilina . Nundinis Urbem
 revisitabant ; & ideò Comitia Nundinis
 haberi non licebat , ne Plebs Rustica
 advocaretur .

Ut

Ut igitur Populus Rusticarum Tribuum ad Comititia frequentia conveniret, meliusque nosset, quo die habenda essent, ordinariè proponebatur Comitiorum Edictum (sive ad rogandos Magistratus, sive ad Leges ferendas, aut exercenda Judicia convocarentur.) Tribus Nundinis ante, ut ex Rutilio scribit adducto loco Macrobius, qui ait, Romanos instituisse Nundinas, ut octo diebus in agris Rustici opus facerent, nono autem die, intermisso rure, ad mercatum, Legesque accipiendas Romam venirent: & ut Scita, atque Consulta, frequentiore Populo referrentur: quæ Trinundino die proposita, à singulis, atque universis facile noscebantur: undè etiam mos tractus, ut leges Trinundino die promulgarentur. Quem de legibus in Trinundinum promulgandis morem lege Cæcilia, & Didia inductum, auctor est Cicero Philipp. 5. inquiens: Num etiam hanc legem Populus accepit? quid? promulgata fuit? quid? non ante lata, quàm scripta? ubi lex Cæcilia, & Didia? ubi promulgatio Trinundinum? Quod non tantum in legibus Centuriatis servatum, sed etiam Curiatis: undè idem Magnus

Orator Orat. pro Domo sua : Hora nona , illo ipso die , tu adoptatus . Si quod in cæteris legibus Trinundinum esse oportet , id in adoptione satis est trium esse horarum , nihil reprehendo . Sin eadem observanda sunt , decrevit Senatus M. Drusi legibus , quæ contra legem Cæciliam , & Didium latæ essent , Populum non teneri . Nec legibus tantum ferendis , sed & agendis Judiciis Comitia per Trinundinum indicebantur : undè Dionis. Dies , inquit , à Tribuno Plebis Marcio Reo ad causam dicendam Tertiæ Nundinæ præfinitæ . Et Cicero in Orat. pro Domo Moderata Populi Judicia sunt à Majoribus constituta ; primum ut ne pœna capitis cum pecunia conjungatur : deinde ne nisi prædicta die quis accusetur : ut ter ante Magistratus accuset , intermissa die , quam multam irroget , aut judicet : quarta sit accusatio Trinundinum prædicta die , qua judicium futurum sit .

Morem hunc indicendi Comitia per Trinundinum , etiam in creatione Magistratum servatum ex Liv. constat lib.3. , ubi sic ait : Postquam verò Comitia Decemviris creandis in Trinundinum indicta sunt . Illud etiam videtur , ad hanc rem facere , quod scri-

scribit Macrobius loc. cit. *Ea re*, inquit, *etiam Candidatis usus fuit ; in Comitium Nundinis venire, & in colle consistere, unde coram posset ob universis videri* : Quibus verbis significari videtur etiam Comitia Magistratum per Nundinarum spatia indicta fuisse. Siquidem ait, à Candidatis Nundinarum diebus in publicum procedi solitum, quo se Populo ostentarent, & tacita commendatione, proximis Comitiis, Populi ad Nundinas frequenter convenientis ambirent suffragia. Quod tamen tranquillis Reip. temporibus, & nullo alio impedimento obsistente factum. Nam in ipso Punici Belli fervore, quoniam celeritate opus erat, hanc Trinundinum prolationem minimè servatam fuisse, autor est Liv. lib. 22., ubi de Q. Fabio Dictatore, *Inde*, inquit, *Romam Comitiorum causa veniens, in eum, quem primum diem Comitiale habuit, Comitia edixit, atque ex itinere, præter Urbem in Campum descendit* : & lib. 24. ait idem factum à Dictatore Claudio Centhone, iisdem Pœnis Bello rem Romanam urgentibus : *Dictator primo Comitiali die creavit Consules*.

Nequidem hæc Trinundinum spatia servata, quo tempore per Interregem Comitia haberentur: Siquidem interdum à secundo, vel tertio Interrege Magistratus creatos reperimus, ut supra visum est. At cum Interregis potestas quintum diem non excederet, aperte liquet, nec Trinundinum spatia inter edicta, ac celebrata Comitia intercedere potuisse.

Quoniam verò Romani admodum Religionum suarum, usque ad anilem, ac propriè ridiculam superstitionem, observatores fuere; quod etiam in minimis rebus diligenter carebant, ut omnia scilicet auspiciatò fierent, in re maxima, qualis erat Comitiorum celebratio, non neglexere. Nam ante omnia, ut ritè haberentur Comitia, Deorum voluntas per Auspiciorum observationem captabatur: quod fiebat vel signum aliquod è Cælo servando; vel aves, siquidem ea præstarent, quæ boni alicujus eventus indicia putabantur, inspiciendo. Præcipuè autem haberi Comitia nefas erat Cælo tonante. Undè etiam jam congregata, fulgure aliquo interveniente, dirimebantur. Tradit id Cicero lib. 2. de Divin. *In nostris Com-*
men-

mentariis scriptum habemus, Jove tonante, fulgurante, Comitia Populi habere nefas: cum tamen fulmen in rebus cæteris boni omnis haberetur. Et Cicero idem Philipp. 5. leges Antonii carpit, velut contra auspicia latas, Cælo videlicet tonante. Ait enim: Quæ porro illa Tonitrua? quæ tempestas? ut in auspicia M. Antonium non moverent, sustinere tamen eum, ac ferre posse tantam vim tempestatis, imbris, ac turbinum, mirum videretur: quam legem igitur te Augur dicit tulisse, non modò tonante Jove, sed propè cælesti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auspicia latam confiteri? Et apud Appianum lib. 1. Civil. sic legimus: Tundem rediit, (Carbo Consul) & de creatione Consulis proposuit. Die infami habita, aliam præscripsit: in qua cum Lunæ, & Cereris ædes de Cælo tactæ dicerentur, Vates ad æstivas conversiones Comitia differenda esse pronunciant.

Ne autem, ut sæpiùs accidere poterat, per ambitiosorum observationes Comitia turbarentur, cautum erat prudentissima lege, ut tantummodò Magistratus majores de Cælo servarent; & siquidem in prosperum

aliquod signum apparuisset , id nunciarent ; quod cum facerent , obnunciare dicebantur . Tradit id Agellius disertè lib. 13. c. 14. *In edicto*, inquit, *Coss. quo edicunt , qui dies Comitibus Centuriatis futurus sit , scribitur ex vetere forma perpetua , ne quis Magistratus minor de Cælo servare velit .* Quem morem de Cælo servandi per leges Eliam , & Fufiam , quas appellat Cic. *propugnacula , & muros tranquillitatis* , constabilitum ; Clodius deinde bonarum omnium in Rep. institutionum everfor , ut liberius cuncta ad arbitrium gerere posset , lata lege sustulit , ut scribit Cicero pro Sextio : *Isdem*, inquit, *Coss. sedentibus , & inspectantibus , lata lex est , ne auspicia valerent , ne quis obnunciaret , nequis legi intercederet .* Quod idem scribit Dio lib. 37. licet eam legem antiquatam deinde fuisse credendum est , nam auspicia valuerunt , & de Cælo servatum , obnunciatumque ; etenim cum Cæsar Consulem sibi subrogare vellet ; dixit Antonius , ut ei Cicero objicit in 2. Philipp. *Eo te Sacerdotio præditum , ut Comitibus auspiciis vel impedire , vel vitare posset .* Ex quo apparet etiam Augures , (An-

to-

tonius enim Augur) habuisse potestatem impediendi Comitia.

Verùm hoc inter Consules, aliosque Magistratus Majores, Auguresque discrimen erat : quod Magistratus non tantum obnunciationem auspiciorum habebant, sed etiam inspectionem : hoc est, non tantum poterant impedire, aut vitiosa pronunciare Comitia, si quid fortè eis signum aliquod improspere videre, aut observare contigisset ; sed etiam ad eos spectabat de Cælo servare. At verò Augures non id muneris habebant, ut Cælum inspicerent ; sed si quid fortè vidissent, denunciabant, eorumque denunciationi parebatur. Didicimus hoc discrimen à Cicerone in 2. Philipp. *Istud, quod te Sacerdotii jure facere posse dixisti, nempe ut impedires Comitia ; si Augur non esses, & Consul esses, minus facere potuisses ? vide, ne etiam facilius. Nos enim, Augures nempe, inter quos etiam Cicero, nunciationem solum habemus ; Consules & Reliqui Magistratus etiam inspectionem.*

Quæ autem forma esset, aut Magistratus, aut Auguris obnunciantis ex eodem Tullio constat. Etenim sic in eodem Orat. 2. in Anton. *Ecce Dol-*

labellæ Comitiorum dies ; sortitio , prærogativæ ; quiescit ; renunciatur ; tacet ; prima classis vocatur , renunciatur ; deinde , ita ut assolet , suffragia . Tum secunda classis , quæ omnia sunt citius facta quàm dixi ; confecto negotio , bonus Augur ALIO DIE INQUIT ; Qua voce Consulis , vel alterius Magistratus , vel Auguris audita , aut Comitia non habebantur , aut jam incepta dimittebantur .

Tantumque valuit , in animis Romanorum hæc superstitio , ut sæpius legamus Consules , aliosque Magistratus abdicasse , quod in eorum creatione aliquid contra auspicia esset commissum . Sic apud Liv. lib. 4. legimus : *Non tamen pro firmato stetit Magistratus ejus ius , quia tertio mense quam inierunt , Augurum decreto , perinde ac vitio creati , honore abiere : quod C. Curtius , qui Comitibus eorum præfuerat , parùm rectè tabernaculum cepisset .* Inter cæteras enim observationes , illud in primis cavebatur , ut Consul , vel qui alius Comitibus præesset , faustis auspiciis locum , in quo Tabernaculum figeretur , caperent . Cum enim hæc Comitia militari more celebrarentur , undè & *Militaria* vidi-

dimus jam ab Arnobio appellata, is qui Comitiiis præsidebat, tanquam Imperator in exercitu, sedebat in Tabernaculo. Hanc in capiendo Tabernaculi loco superstitionem commemorat etiam Plutarchus in Marcello: *Ti. Sempronius*, inquit, *Consul*, successores cum designasset *Scipionem Nasicam*, & *C. Marcium*; postea iis jam in Provinciis profectis, ipse *Commentarios militares* relegens, deprehendit à se aliquid patriorum rituum per ignorance neglectum. Id autem erat tale. Magistratum, cum extra Urbem conducta ad hoc domo, aut tabernaculo augurii capiendi gratia consedisset, si, prius quàm id esset peractum, necessaria aliqua de causa in Urbem redire coactus esset, oportebat, priori loco relicto, aliam conducere, indeque augurium petere. Id fortè fefellerat *Tiberium*, bisque erat eodem usus tabernaculo cum dictos *Cost.* crearet. Itaque post, errore cognito, rem ad Senatum detulit: Senatus minimè negligendam ratus *Consulibus* scripsit, iique è Provinciis reversi, Magistratu se abdicarunt.

Illud etiam ominosum erat, si quis eorum, qui Comitiiis intererant,
co

eo morbo, quem Latini Sacrum, & Herculeum appellant, correptus concidisset. Hoc enim ubi accidisset, statim Comitia dissolvebantur, in aliumque diem prorogabantur; undè & morbus is ea de causa Comitialis appellatus. Sic apud Catonem legimus: *Quod Comitia prohibere solet, nec id quidem mihi vitium fuit*; & Serenus Samonicus sic eum morbum à Comitiorum diremptione describit:

*Est subiti species morbi, cui nomen
ab illo*

Quod fieri nobis suffragia justa recusat:

*Sæpe etenim membris atro languore
caducis,*

*Concilium Populi labes horrenda di-
remit.*

Jam ergo ritè omnibus peractis Senatus autoritate exquisita edicto per Trinundinum proposito, Comitiali die servato, captatis auspiciis, nec ulla obnunciatione, aliove impedimento interposito, tum etiam sacris quibusdam legitimis factis, de quibus Dionisius lib. 7. & 10.; tum demum Magistratus, una cum Populo, in Campum Martium veniebat, ibique antequam Populus per Centurias distribu-

bueretur, Concionem de ea re, quæ per Populum agenda erat, habebat: & siquidem Comitia Magistratibus creandis indicta essent, solebat is, qui Comitius præerat, unum, aut alterum ex Candidatis præcipuè commendare, quorum rationem à Populo in suffragatione haberi vellet: aut etiam denunciare ne quempiam eligerent, quoniam aut lege prohiberetur, aut aliàs is esset indignus, cujus ratio haberetur. Constat id sæpè ex Livio. Sic lib. 3. legimus, cum Senatus, quoniam Plebs eosdem Tribunos Plebis, qui anno superiori Magistratum gesserant, in annum sequentem refecisset, & ipse ne Plebi cederet, eosdem refici Consules adlaboraret, Consules, qui tunc erant L. Quintius, & C. Claudius, ne rem pessimi exempli, nempe continuationem Magistratus, Reipublicæ semper exitiabilem, suo facto probarent: *Comuniter*, inquit, Livius *edicunt, ne quis L. Quintium* (is enim magno favore reficiebatur Consul) *Consulem faceret, si quis fecisset, se id suffragium non observaturos*. Sic l. 10. Cum Q. Fabius vincere non posset, ne se Populus Consulem reficeret, hac oratione usum apud eundem Populum
le.

legimus : Dei approbent quod agitis ,
 acturique estis , Quirites ; ceterum
 quoniam in me quod vos vultis facturū
 estis , in Collega sit meæ apud vos gra-
 tiæ locus . P. Decium expertum mihi
 concordi collegio virum , dignum vobis ,
 dignum Parente suo , quæso mecum Con-
 sulem faciatis . Justa suffragatio visa :
 Omnes , quæ supererant Centuriæ , Q.
 Fabium . P. Decium Consules dixerunt .
 Quanta autem esset in Comitibus auto-
 ritas Consulis , per quem illa habe-
 bantur , ostendit etiam Fabii Cuncta-
 toris factum : siquidem cum die Co-
 mitiorum fors Prærogativæ Juniorum
 exisset , eaque F. Otacilius , M. Emi-
 lius Regillus Consules diceret , Fa-
 bius Consul gravissima oratione studia
 Populi fregit adeo , ut revocatis ite-
 rum suffragiis , ipse Fabius IV. , &
 M. Marcellus III. Consules Centuriis
 cunctis fuerint renunciati .

Qui verò sequitis temporibus , &
 jam ad Cæsares re traducta , mos in
 Comitibus servaretur , sic Plinius de-
 scribit lib. 4. ep. 20. *Supersunt , inquit ,*
Senes , ex quibus audire soleo nunc or-
dinem Comitiorum . Citato nomine Can-
didati , silentium summum . Dicebat ipse
pro se , vitam suam explicabat , testes ,
 &

& laudatores dabat ; vel cum, sub quo militaverat, vel eum, cui quæstæ fuerat, vel utrumque si poterat. Addebat quosdam ex suffragatoribus : Illi graviter, & paucis loquebantur ; plus hoc quam preces proderat ; nonnumquam Candidatus, aut natales competitionis, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat Senatus gravitate Censoria ; ita sæpius digni quàm gratiosi prævalebant. In quibus toties repetitum Senatus nomen indicat eo tempore jus Comitiorum, non ampliùs apud Populum, sed apud Senatum fuisse, ut infra copiosius adnotabimus.

Si autem Comitia ferendis legibus haberentur, licèt jam legis Capita in Trinundinum proposita publicè perpendissent, tamen ne quis ignorantiam pretendere posset, iterum per Præconem alia voce recitabatur, Scriba subjiciente ; ut colligitur ex Commentariis Asconii in Cornelium : Ubi, inquit, legis ferundæ dies venit, et Præco, subjiciente Scriba, verba legis recitare Populo cœpit ; & Scribam sub-
jicere, & Præconem pronunciare passus non est. Tum Cornelius ipse Codicem legis recitavit. Hunc etiam morem testatur Plutarchus in Catone minore :
siqui-

siquidem, cum Populus de lege, quam Metellus Nepos Tribunus Plebis ferre statuerat, suffragia lataturus esset: *Cum Apparitor*, inquit Plutarchus, *legis tabulam promeret, Cato legere cum non esset passus. Metello etiam eum sumentis, & recitare incipientis de manibus eripuit; eidem verbis suis legem referre absque tabula conanti, manibus ori injectis, vocem interclusit Thermus.* Ejusdem consuetudinis specimen in Appiano lib. i. Civil. habemus, ubi de Graccho legem Agrariam ferente, *Nectus*, inquit, *Scribæ, ut ad Populum legem referat, edicit; & paulò superius: Scribam jussit legem recitare.*

Lege itaque per Præconem, ac Scribam publicè recitata, Conciones habebantur suadendæ, vel dissuadendæ illius causa: quemadmodum ex historiis notissimum est, & præcipuè constat ex pro lege Manilia Oratione: quam Magnus Orator latæ à C. Manilio Tribuno Plebis, de Pompejo ad Mitridaticum Bellum mittendo, legi suadendæ, pro Rostris habuit: cum adversus eandem legem, jam Q. Catulus, & Q. Hortensius Conciones habuissent. Ex quo facto constat,

stat, non solum has Conciones habitas, Populo jam in Campo Martio congregato, sed etiam pro Rostris, antequam ad ferenda suffragia in Campum descenderet.

Quæ omnia etiam in Judiciis per Comitia Centuriata actis servabantur: siquidem ea per legem ad Populum latam fiebant.

Quæ verò cum Populo agendi forma esset, tam Comitibus aut Magistratum, aut legum, aut judiciorum causa, congregatis communis, jam supra insinuavimus: nempe **ROGO VOS, QUIRITES, VELITIS, JUBEATIS, &c.** His enim verbis solemne erat Magistratibus Populum interrogare, ut aliquid statuere suffragiis vellet: unde, ut ibi quoque notavimus, Actionibus ad Populum Rogationis inditum nomen.

Quibus ordine peractis, jam demum Populo jam per suas Classes, atque Centurias distributo, suffragia inibantur: nisi fortè aut obnunciaret aliquis, aut intercederet. Erat autem intercessio (quoniam de Obnunciatione jam diximus) paris, vel majoris Magistratus, ad invicem oppositio: legibusque Romanis ita constitutum

Q

tum

tum erat, ut id demum ratum esset, quod Magistratus ad Populum ferret, nisi alter ejusdem, vel majoris Magistratus honore, insignitus contradiceret, quod intercedere dicebatur meminit hujus legis Cicero lib. 3. legibus. *Parere jubet Intercessori lex, quæ nihil præstantius.* Additque causam, cur tanta Intercessioni esset autoritas constituta, ut ei parendum esset utique: adeò ut si novem Tribuni Plebis, exempli causa, aliquid juberent, decimus intercederet, hujus unius contraria sententia cæteris novem prævaleret: nempe quia: *impediri bonam rem melius, quàm concedi malam.* Ut scilicet, aliquis saltem esset, qui improbis actionibus obsisteret: licet interdum, & bonas disturbari contigeret. Jus autem Intercessionis fuisse apud parem, vel majorem potestatem, idem Tullius eodem lib. 3. de legibus est autor, ubi hanc recitat antiquam legem: *Par, majorve potestas plus valet*, videlicet in Intercessione. Hunc suffragii ferendi ordinem, jampridem à vestra curiositate cupidè expectatum, persequamur.

Populo, igitur, Centuriatim distributo, tandem suffragia ferebantur,
&

& quidem primis temporibus, ut scribit Dionis. lib. 4. hic ordo servabatur. Primum ad suffragia vocabantur Centuriæ primæ Classis, nempe XVIII. Equitum, & LXXX. Peditum, quæ, quoniam cæteris omnibus Classium aliarum Centuriis plures erant, si consentirent, vincebant: idque ratum erat, quod statuissent. Sin verò aliqua esset inter eos dissensio, deinde secundæ Classis Centuriæ vocabantur: quæ si quoque discreparent, tum tertiæ, ac quartæ, ac demum quintæ Classis Centuriæ ad ineunda suffragia advocabantur, donec tandem XCVII. Centuriæ in unam aliquam sententiam convenirent. Quod si contingeret, ut Centum nonaginta duæ quinque Classium Centuriæ in æquas partes scinderentur, itaut singuli Competitores, vel sententiæ, nonaginta sex Centurias retulissent, tum demum ultima Egenorum Centuria advocabatur, eaque momentum faciebat in eam partem cui accesserat, illamque potiorē altera reddebat: quod tamen, ut inquit, Dionisius, non nisi admodum rarò accidebat. Siquidem plerumque prima vocatione absolvebantur Comitia, raròque ad quartam

Q 2 Clas-

Classẽm proveniebatur : Quintaue ,
& Sexta erant supervacanæ .

At verò in libera Civitate non nihil hic ordo immutatus . Etenim non ut factum sub Servio , maximi Censù Centuriæ primò ad suffragia ferenda vocabantur , sed coniectis in urnam Centuriarum nominibus , quæ prima sorte exisset , ea suffragium primo loco ferebat : eaque Centuria Prærogativa appellabatur : quod scilicet primo loco rogaretur . Colligitur id ex pluribus Livii , & Ciceronis locis , quorum aliquos in gratiam studiosæ Juventutis dabimus . Et quidem fuisse Centuriam aliquam Prærogativam scribit Livius lib. 10. *Nemini dubium erat , quin Q. Fabius omnium consensu destinaretur : eumque & Prærogativa , & primò vocatæ omnes Centuriæ Consulem cum L. Volumnio dicebant , & lib. 26. Cum Comitia Consulibus rogandis haberet , Prærogativa Veturia Juniorum (id est Centuriæ nomen) declaravit T. Manlius Torquatum , & T. Octacium .*

Hanc autem Centuriam , quæ primo loco latura esset suffragium , sorte duci solitum , non minùs apertè ex eodem Livioprehenditur : nam
lib.

lib. 24. sic scribit. *Eo die cum fors Prærogativæ ante Juniorum exisset, eaque T. Otacilium, & M. Emilium Regillum Consules diceret: & lib. 27. Galeria Juniorum, quæ sorte Prærogativa erat, Q. Fulvium, & Q. Fabium Consules dixerat: & Cicero in 2. Philipp. Ecce Dolabellæ Comitiorum dies; sortitio Prærogativæ quiescit.*

Tanta autem erat Centuriæ Prærogativæ in Comitiiis autoritas, ut illud plerumque sequentes statuerent, quod ea sensisset: undè Cicero pro Plancio: *Ant tandem una Centuria Prærogativa tantum habet autoritatis, ut nemo umquam prior eam tulerit, quin renunciatus sit.* Ex quibus apparet, quanti Candidatorum interesset Centuriæ Prærogativæ in Comitiiis habere suffragium. Nec in suffragiis ferendis solum id servatum, ut Centuria aliqua cæteris autoritatis gratia præferretur; sed etiam in ipsa Centuria Prærogativa unus aliquis electus, qui primus ferret suffragium; quod tamen non sorte, sed arbitrio Candidatorum permissum, ut cui vellent in Centuria Prærogativa suffragium primo loco mandarent. Colligo id ex Cicerone Orat. in Pisonem: *Ad eum, inquit,*

Q 3

quit, *cui primam Comitiis tuis dederas tabulam Prærogativæ*; hoc est is, erga quem tantam benevolentiam ostenderas, ut in iis Comitiis, quibus Consul creatus es, ei dederas, ut primus in Centuria Prærogativa ferret suffragium.

Sicut autem prima Centuria, cui forte datum esset, ut primo loco ini-
ret suffragia, Prærogativa dicebatur, sic cæteræ post eam *Jurevocatæ* appel-
labantur. Colligitur id ex Liv. lib. 27. *Galeria*, inquit, *Juniorum*, quæ sorte *Prærogativa* erat, *Q. Fulvium*, & *Q. Fabium* Consules dixerat. Eodemque *Jurevocatæ* inclinassent, ni *Tribuni Plebis Caius*, & *L. Arius* se interposuis-
sent. Quæ verò causa esset, cur eo nomine dicerentur, paulò post aper-
riemus.

Illud nunc observo, non tantum reperiri in Comitiis Centuriatis no-
men Centuriæ Prærogativæ, & *Jure-
vocatarum*, sed etiam *Tribunum*: nam Liv. lib. 5. *Non invitis Patribus*, in-
quit, *P. Cicerium Calvum*, *Præroga-
tiva Tribunum Militum non petentem*,
potestate Consulari creat, qui prius-
quam renunciaretur, *Jurevocatis Tri-
bubus*, *permissu Interregis*, ita verba
fecit,

fecit : & Asconius in 1. Verrinam Prærogativæ , inquit , sunt Tribus , quæ primò suffragium ferunt ante Jurevocatus . Et nequis ambigere posset Asconium loqui de Comitiis Tributis potius , quàm de Centuriatis ; subjungit : Mos , enim , fuerat , quò faciliùs in Comitiis concordia Populi firmaretur , bina omnino de iisdem Candidatis Comititia fieri : quorum Tribus primæ , Prærogativæ dicebantur , quod primæ rogarentur quos vellent Consules fieri ; secundæ Jurevocatæ , quod in his sequente Populo , ut sæpè contigit , Prærogativarum voluntatem jure omnia complerentur . De quorum verborum intelligentia admodum inter se digladiati sunt Gruchius lib. de Comitiis , & Sigonius lib. 3. c. 3. de Antiquo Jure Provinciarum : cujus postremi sententiæ adhærens dico , cum , ut supra adnotatum est , ii , qui Centuriatis Comitiis designati essent , iterum Populi voluntatem experiri Comitiis Curiatis deberent : eo more sublato , quoniam bis subire inconstantis , ac mobilis Vulgi judicium , grave nimis videbatur , in locum Comitiorum Curiatorum introductum fuisse , ut is obtineret Magistratum ,

Q 4

quem

quem Centuriæ, vel Tribus Jurevocatæ, hoc est, secundo loco vocatæ, Prærogativæ Judicium sequentes, elegerint: Ita ut Prærogativæ sententia esset instar primorum Comitiorum, & ei adhærens Jurevocatarum judicium instar secundorum. Quam esse legitimam Asconii mentem, prudens, ac doctus lector satis per se ipse animadvertet.

Cæterum illud turbat non parum, cur in iis Comitiis, quæ Populus non Tributim, sed per Classes, Centuriasque celebrabat, mentio Tribuum inducatur, adeo ut etiam Tribus Prærogativa in iis dicatur valuisse. Cui Turbæ nos facile eximemus, si locum Livii lib. i. diligenter observabimus: ait enim de Censu à Ser. Tullio instituto loquens: *Nec mirari oportet, hunc ordinem, qui nunc est, post expletas Vet. XXX, Tribus, duplicato earum numero, (nam sub Servio Tribus fuerunt tantum XIX.; quatuor nempe Urbanæ, cæteræ Rusticæ; quare processu temporis earum numerus ferè duplicatus) Centuriis Juniorum, Seniorumque, ad institutam à Ser. Tullio Summam non convenire. Quadrifariam enim Urbe divisa (quatuor Urbanas*
Tri-

Tribus intelligit : nec tamen idèd Ruiticas , de quibus silet , negat eo tempore fuisse) Regionibus , Collibusque , quæ habitabantur partes , Tribus , eas appellavit , ut ego arbitror à Tributo . Nam ejus quoque æqualiter ex censu conferendi , ab eodem inita ratio est , neque hæ Tribus ad Centuriarum distributionem , numerumque quicquam pertinere . Dicit ergo , non esse mirandum , in quo tempore ipse scribebat , amplior esset Centuriarum numerus , quam fuerit ille , quem Servius instituit . Siquidem Servii tempore nulla ratio Tribuum habita fuit in Centuriis distribuendis , sed tantummodo Censui . At verò Tribuum numero aucto , adèd ut ferè duplicaretur antiquarum Tribuum Summa , mutata non nihil est ratio Servii ; & Tribus , quæ antea in Centuriarum distributione nullum locum habebant , nec ad eam quicquam pertinebant , considerari coeptæ , auctusque numerus Centuriarum pro numero Tribuum . Cum ergò jam Classes , ac Centuriæ tanquam partes Tribuum considerari cæpissent , nam & Cic. in Orat. pro Plancio sic Centurias appellat cum enim de autoritate Cen-
tu-

turiæ Prærogativæ dixisset, tum subiungit: *Cujus in honore, non unius Tribus pars, sed Comitia tota, Comitibus fuerint prærogata*: ubi certissime partem Tribus Centuriam Prærogativam intelligit:) Cum, inquam, Centuriæ tanquam partes Tribuum spectari cæpissent, inde factum est, ut etiam earum in Comitibus aliqua ratio haberetur. Quare sicuti institutum erat, ut inter Centurias sorte educeretur, quæ primo loco suffragium esset latura, ita etiam Tribum Prærogativam extitisse adducta Scriptorum loca convincunt.

Quantum ergo in re obscura, & plena difficultatis versantes, conjectura consequi possumus, hunc in Comitibus ordinem servatum arbitramur, cum præcipuis Romanæ Antiquitatis Studiosis. Primò igitur Tribuum nomina in urnam, sive situlam conjiciebantur. Tum quæ primò educeretur, ea Tribus Prærogativa dicebatur. Alia deinde subsortitio fiebat, omnesque Centuriæ Tribus Prærogativæ, cuiuscunque Classis essent, seu Peditum, seu Equitum, pariter in urnam demittebantur: quæque primò exisset, ea Centuria Prærogativa dicebatur, pri-

primaque suffragium inibat. Et hæc est causa, cur in Comitibus Centuriatis Tribus Prærogativæ, & Jurevocatarum mentio reperiat. .

Quando autem primò fuerit Serviana illa ratio immutata, nihil certi definire possumus. Illud compertum est, id accidisse ante annum Urbis CCCLVII. nam in ejus anni Comitibus primùm legimus nomen Tribuum Jurevocatarum, & Prærogativæ, ut jam ex Livio retulimus. Quare dum idem Livius lib. I. insinuat Centuriarum numerum auctum, Tribusque ad earumdem divisionem pertinuisse, cum ipsæ Tribus jam duplicatæ numero fuissent, non ita accipiendus est, ut ante plenum Trigintaquinque Tribuum numerum id etiam non contigerit; sed tum maximum fuisse Centuriarum numerum, cum fuit maximus Tribuum numerus. Etenim Tribus non fuerunt XXXV. ante annum Urbis DXII.; jam autem anno 357. Prærogativam, & Jurevocatas legimus Tribus.

Sorte igitur ducta Tribu Prærogativa, & ex ipsa Tribu deinde Centuria Prærogativa, postquam ea suffragium inisset, tum deinde in cæteris ratio à Servio Rege instituta serva-

va-

vabatur: nam post Prærogativam prima Classis, tum deinde secunda, tertia, aliæque, donec iustus haberetur suffragiorum numerus, suo ordine vocabantur. Testatur id Tullius in 2. Philipp. *Ecce Delabellæ Comitiorum dies: sortitio Prærogativæ: quiescit; renunciatur: tacet, * prima Classis vocatur: deinde, ut assolet, suffragatum secunda Classis vocatur.*

Et primis quidem temporibus, tam in Comitibus Magistratum, quam Legum, ac Judiciorum Populus viva voce suffragium ferebat. Cum autem ea vocis testificatione imminui libertas videretur, si resciri potuisset quis nam, præcipuè in damnatione, suffragium contra tulisset; aut etiam in damnandis Magistratibus gratiæ, aut invidiæ pateret locus, si constaret, qui nam suffragatus esset, vel refragatus in honore acquirendo; hinc est, admodum sapienter per leges Tabellarias provisum fuisse, ut deinceps, non ampliùs voce, sed tabella suffragia ferrentur. Prima lex Tabellaria lata est à Gabinio Tribuno Plebis, *homine*, ut inquit Cicero lib. 3. de legibus, *ignoto, & sordido*: qui primus ad Populum tulit, ut in mandandis
Ma-

Magistratibus, Populus Tabella uteretur. Contigit id anno Urbis DCXI. Cn. Pisone, & Popilio Cænate Coss. quod ex ipso Cicerone facile deprehenditur. Nam paulò post ait, legem Cassiam, & ipsam Tabellariam, biennio post latam: atqui lex Cassia lata est Coss. Lepido, & Mancino, ut scribit Cicero in Bruto, qui Consules fuerunt anno Urbis DCXIII. Biennio igitur post legem Gabinam L. Cassius, nobilis homo, aliam legem tulit Tabellariam *de Populi judicio*: hoc est, ut in Judiciis Populus non amplius voce, sed tabella uteretur. Id ipsum scribit in lib. de El. Orator. *Tum L. Cassius multum potuit, non eloquentia, sed dicendo tamen; cuius quidem legi Tabellariæ M. Antius Briso Tri. Plebis diu resistit, M. Lepido Consule adjuvante; quæ res P. Africano vituperationi fuit, quod ejus auctoritate de sententia deductus Briso putabatur.* Quam legem Africano minore adnitente latam fuisse scripsit etiam lib. 3. de leg. Nam Cassiæ legis culpam Scipio tuus sustinet, quo autore lata esse dicitur. Meminit etiam ejusdem Cassiæ legis, qua Populo in Judiciis tabella data est, in Orat. pro Cor-

Cornelio, cujus fragmenta extant in Commentariis Asconii Pediani his verbis : *Ponam principium iustissimæ libertatis Cassiam, qua lege suffragium, vis, potesta'que convaluit.* Quam legem idcirco appellat principium iustissimæ libertatis, quod Populus in Judiciis sine ullo invidiæ, aut inimicitiarum metu, liberè sententiā posset ostendere. Qua mente dixit idem Magnus Orator. 2. de lege Agr. *Tabellam vindicem tacitæ libertatis.* Licet autem Cassia lex tabellam Populo in Judiciis dedisset, tamen exceperat Judicium perduellionis, in quo Populus veteri more voce ferebat suffragium. Quare Cælius Tribunus Plebis legem tulit, ut etiam in hoc Judicio Populus Tabella voluntatem suam significaret. Utrumque testatur Cic. lib. 3. de leg. Uno, inquit, *in genere videbatur relinquere vocis suffragium, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis; dedit huic quoque Judicio Cælius Tabellam.* Quam legem Cæliam Q. Metello T. Flaminio Coss. latam suspicatur Manutius lib. de leg. Romanis; eo quod à Cicerone dicatur Cælium opprimendi Popillii causa eam legem tulisse: atqui Popillius in exilium iis Consulibus C. Grac.

Graccho adnitente fuit eiectus.

Quoniam verò Populus Comitibus etiam leges statuere consueverat, nequidem in eis sanciendis Tabella defuit. Siquidem Papirii Carbonis lege, sicut Gabinia in Magistratibus mandandis, Cassia in Judiciis Tabellam Populus acceperat, in rogandis legibus tabellam accepit. Narrat id Cicerō lib. 3. de legibus: *Carbonis est tertia* (nempe tertia lex Tabellaria; siquidem Cœlia, de qua proximè, aliquantò post Papiriam lata est) *de iudicandis legibus, ac vetandis, seditiosis, atque improbi civis*. Quæ lex ab eisdem Carbonis nomine Papiria dicta est: eamque latam opinatur Manutius P. Popillio, P. Rupilio Coss. eo siquidem anno Carbo gessit Tribunatum.

Cum autem lex Gabinia de creandis per Tabellam Magistratibus, paulatim abolevisset, reditumque esset ad antiquum modum voce ferendi suffragia, sub Traiano Principe per Senatusconsultum revocatus est iterum Tabellæ in Comitibus usus. Utrumque testatur Plinius lib. 3. ep. 20. *Meminiſti ne, inquit, te sæpè legiſſe quantas contentiones excitavit lex Tabellaria: quantumque ipſi latori, vel gloriæ, vel*

*vel reprehensionis attulerit? At nunc in Senatu sine ulla dissensione hoc quidem, ut optimum placuit, omnes Comiti-
tiorum die Tabellas postulaverunt. Ex-
cesseramus sanè manifestis illis apertis-
que suffragiis licentiam concionum; non
tempus loquendi, non tacendi modestia,
non denique sedendi dignitas custodie-
batur. Magni undique, dissonique cla-
mores. Procurrebant omnes cum suis
Candidatis: multa agmina in medio,
multique circuli, & indecora confusio.*

Quando autem id agimus, non
erit abs re eam quæstionem tractare,
melius ne fuerit palàm, ac voce,
apertè ferre suffragia; an verò occul-
ta, ac tacita tabella voluntatem suam
significare: in qua quidem quæstione
multa occurrunt, quæ in utramque
partem disputari possunt. Quod au-
tem attinet ad apertum illum, publi-
cumque suffragandi morem; non est
dubium quin manifesta illa sententiæ
significatio, excelsi magnique animi,
& odia hominum improborum præ
amore justitiæ continentis, esset in-
dicium. Illud etiam boni, ex aperta
illa suffragiorum latione consequeba-
tur, quod homines improbi minorem
nocendi facultatem habebant, cum
pu-

pudore simul , ac metu , veluti duobus frænis coercerentur . Fuisse autem optimam hanc ferendi suffragii rationem , illud ostendit , quod quatuor hæ Tabellariæ leges à viris , seu sordidis , seu improbis latæ sunt : quia nempe viam conatibus suis perficiendi præclusam videbant , si publicè sententiæ proderentur . Lux enim malorum consiliorum est inimica . Hæc illud objici potest , minus libertatis habuisse publica , quam secreta suffragia : cum multo severiora exercita sint judicia nondum inuenta Tabella . Verùm præstat audire Ciceronis de hac re iudicium lib. 3. de leg. Nam , inquit , *in ista sum sententia , nihil ut fuerit in suffragiis voce melius ; quis enim non sentit , auctoritatem omnem Optimatum Tabellarum legem sustulisse ? quam Populus liber numquam desideravit , idem oppressus dominatu ac potentia Principum flagitavit ; itaque graviora iudicia de potentissimis hominibus extant vocis , quàm Tabellæ . Quamobrem suffragandi nimia libido in non bonis causis eripienda fuit Potentibus , non latebra danda Populo ; in qua bonis ignorantibus quid quisque sentiret , Tabella vitiosum occultaret suffragium . Itaque*

R

iste

isti rationi neque lator quisquam est inventus, neque autor umquam bonus. Sunt enim quatuor leges Tabellariæ, Gabinia lata ab homine ignoto, & sordido: Cassia, quæ à nobili homine lata est L. Cassio, sed pace familiæ dixerim, dissidente à bonis, atque omnes rumulos populari ratione aucupante. Carbonis est tertia seditiosi, atque improbi civis. Uno in genere relinqui videbatur vocis suffragium, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis. Dedit huic quoque iudicio Cælius tabellam, doluitque quoad vixit. Et in Bruto, idem magnus Orator dicit, legem Cassiam fuisse vituperationi Africano minori, cujus autoritate lata est.

Itaque, ut rationes Ciceronis in arctum colligam, undè apparet, fuisse optimam suffragiorum apertè ferendorum rationem; primò, quia Optimates autoritate, & prudentia sua rudi, atque imperito Vulgo præibant; suaque sententia quid sentiendum esset ostendebant. Secundo, quia donec Respublica pleno libertatis jure fruebatur, Tabellam numquam desideravit. Tertio, quia graviora de Civibus potentioribus judicia per vocem, quam per Tabellam fuere. Quarto, quia lege

Ta-

Tabellaria Populo data est latebra, qua maligni, atque perditii cives vitiosa suffragia occultarent. Quinto, quia nullus legum Tabellariarum lator fuit, nisi obscurus, aut improbus. Sexto, quia aliquos ex eis latæ legis coepit pœnitentia, qualis fuit Cœlius, qui de eo factò, quoad vixit, doluit. Septimo, quia autor unius earum, nempe Scipio Africanus minor, licet tanti in Remp. meriti Civis, nihilominus quod Cassiam legem de Tabella in Judiciis adhibenda, autoritate sua promovisset, vituperationi fuit obnoxius, veluti rem parùm salutarem fovisset.

Nec à Ciceronis iudicio dissentit Junior Plinius, non minus eloquens Orator, quàm prudens Senator; sic enim scribit in ep. ad Maximum lib. 4. ubi cum dixisset, ad tacita suffragia ab apertis, veluti ad remedia recursum, *Sed vereor, inquit, ne procedente tempore, ex ipso remedio vitia nascantur; est enim periculum, ne tacitis suffragiis impudentia irrepat. Nam quocuique eadem honestatis cura secretò, quæ palàm? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Nec sanè conjectura illum fefellit: siquidem,*

R 2

hæc

hæc idem lib. 5. ep. ad eundem: *Scripteram, inquit, tibi verendum, ne ex tacitis suffragiis, vitium aliquod existeret; factum est proximis Comitibus, in quibusdam Tabellis multa jocularia, atque etiam fœda dictu, in una verò pro Candidatorum nominibus, Suffragatorum nomina inventa; Excanduit Senatus, magnoque clamore, ei, qui scripsisset, iratum Principem est comprecatus. Ille tamen fefellit, & latuit, & fortasse etiam inter indignantes fuit: tantum licentiæ pravis ingeniis adjicit illa fiducia. Quis enim sciet? poposcit Tabellas, stylum accepit, demisit caput, neminem veretur, se contemnit.*

Contra verò illud ex tacita suffragatione boni consequitur, quod sine ullo Potentiorum metu, sine ullo invidiæ subeundæ, aut conflandarum sibi inimicitiarum periculo, liberè, quod quisque sentiat, licet aperire: necdum aut potentes offendere, aut amicos timemus, servili sententia eorum cupiditati cogimur famulari. Undè Cicero Tabellam appellavit *Principium iustissimæ libertatis*: & alibi eam appellavit *Vindicem tacitæ libertatis*, ut jam suprà adnotavimus. Tanti autem sapientissimi legum latores

res

res hanc in ferendis suffragiis libertatem fecerunt, ut dum ea constaret, cætera, quæ ex tacita suffragatione provenire poterant, incommoda, præ illius utilitate nullius momenti reputaverint. Undè eum ubique morem invaluisse videmus, ut non tantum in rerumpublicarum Consiliis, sed etiam in sanctioribus, & ad Religionem spectantibus, tacita ferantur suffragia: novaque quotidie excogitentur inventa, ut adversus ingeniosam hominum calliditatem suffragiorum secretum custodiatur. Sic Jure Pontificio sancitur in cap. *Quia propter* De electione, & electi potestate: dicit enim ibi Innocentius III. *Statuimus, ut cum electio fuerit celebranda, presentibus omnibus, qui debent, & volunt, & possunt commodè interesse, assumantur tres de Collegio fide digni, qui secretè, & sigillatim vota (nempe suffragia, sive sententiam) cunctorum diligenter exquirant.* Quo loco, ait Glossa secretè vota scrutanda; quia quidem, fortè timore, vel favore, timent aliquem nominare in publico, quem nominant in secreto: libera enim debet esse voluntas in eligendo. Adedque hoc secretum in electio-

ne Canonica necessarium est, ut eo non custodito, illegitima electio censeatur, quemadmodum sentiunt Doctores apud Barbosam in cap. *Quia propter* : & apud Fagnan. in idem cap. atque ita judicavit Rota Romana in Treverensi in causa Abbatiae; adeò ut, etiam si unus ex Suffragatoribus Tabellam suam alteri tantum ostenderit, irrita censeatur electio: dummodò ex ea ostensione, vel sequuta fuerit, vel præsumatur sequuta, potius in unam, quam in aliam partem electio. Quo casu ea suffragia non debent cum aliis numerari, ut notant Navarrus hic consil. 4., & Emanuel Rodericus tom. 1. Summæ cap. 102. n. 4.

Sic etiam in omnibus publicis Consiliis secretè feruntur suffragia; & ut aiebam, quotidie nova excogitantur inventa adversùs hominum malitiam, in tacitam hanc suffragiorum libertatem per indicia, & conjecturas irrumpere tentantem. Sic in nostra Republica, aliarum exemplo, ex duabus Urnis suffragiorum, quo liberiùs, occultiùsque ferantur à Senatoribus suffragia, una tantum effecta: in quam manus ita inseratur, ut nemo curiosis ocu-

oculis explorare possit, ater, an albus calculus, in hanc potius, vel illam Urnæ partem demittatur. Quin, & in Veneta Republica calculi suffragiorum, non ex ære, & stamno, sed ex linteis fragminibus conficiuntur, ne ex diverso inter decidendum sono, quem ea diversa metalla reddunt, deprehendi possit, albi ne in partem atram, an atri in albam Urnæ partem dejiciantur. Contra quam curiosorum calliditatem in cæteris Consiliis ea cautio adhibetur, ut Urnæ intus molli materia sternantur, quæ sonum decidentis calculi hebetet, atque obtundat: adeò necessarium publico bono censetur suffragiorum secretum. Cum enim malitia pravorum hominum in tantum excreverit, has artes adhibere opus fuit, ut jus suum libertas retineret.

Quapropter hunc tam receptum, tam publicum, tam, ut nunc homines sunt, necessarium taciti suffragii morem improbare non ausim, ne solus in tot gravissimorum hominum, imò & Urbium, atque Regnorum, aliter sentientium, multitudine sapere videar. Cum nedum ratione, quæ iustissima, & gravissima est, sed auto-

R 4

ri.

ritate etiam obrui possim. Verum, si quod sentio, liberè aperire liceat, momentis utriusque partis attentè exploratis, utrosque sapienter fecisse existimo, & qui aperta, & qui tacita suffragia ferenda censuerunt: quippe utrique temporum habuere rationem, qua immutata, etiam immutari oportuit morem suffragandi: quemadmodum in plerisque consiliis evenire solet, quæ secundum ea, quæ incidunt tempora, ipsa quoque etiam in partem contrariam convertuntur.

Quo enim tempore, propria illa hominis virtus, inter homines sinceritas, veritasque valebat, securum fuit liberè, & apertè sententiam animi significare; causæ iustitiam, nulla hominum ratione habita, tantum attendere: dumque id, quod rectum, iustumque esset, statueretur, cætera nihil pensi habere. At verò postquam, veluti publicum malum, simulatio genus humanum pervasit; postquam frontis nulla fides, sed parvi, magnique callidè consilia sua tegere; aliud animo, aliud vultu præferre; omnia, non publica, sed sua utilitate metiri; plurimum spei, multum timori tribuere; libertas quoque animorum infracta,

ista, atque imminuta est: nec tuta res fuit libera in posterum voce uti; sed ad vitandas hominum potentiorum offensiones, declinamdamque invidiam, tum etiam ne dum quis Justitiæ consulit, suas rationes domesticas perturbaret; id excogitatum, ut occultè sensus animi proderentur.

Quarè, sicut illa optanda potiùs, quàm speranda tempora, quibus licebat aperta fronte incedere; sic ista qualiacumque toleranda, laudandique veteres anni, ut aiebat magnus Poeta, sed nostris utendum.

Sed ut jam redeamus in spatium, formula suffragandi hæc erat. Quo tempore nondum erat Tabellarum usus, Rogatores, quibus id munus, singulos rogabant, an illi, vel illi mandare Magistratum vellent; an eam legem probare; an illum, vel illum damnare; & siquidem is qui rogabatur approbaret id, de quo à Rogatore requirebatur, clara voce dicebat: *Uti rogas*. At verò si contra sentiret, respondebat: *Antiquo*: quæ verba, post Tabellarum usum, eis inscripta fuisse, autor est Cicero lib. i. epist. ad Atticum, ut jam supra adnotavimus. At in Comitibus Magistratum
tot

tot Tabellæ cuique dabantur, quot Candidati erant, eorum nominibus inscriptæ: Capitali tantum litera brevitas causa adnotata; ut colligitur ex Tullio in Orat. pro Domo.

Quæ Tabellæ non domo afferebantur à Populo, sed in ipso Comitiorum loco à quibusdam ad id munus electis distribuebantur. Testatur id Cicero in ep. lib. i. ad Atticum: *Tabellæ ministrabantur, ita ut nulla daretur: Uti rogas.* Qui verò distribuebant huiusmodi Tabellas, Diribitores appellabantur. Sic Cicero in Orat. post reditum in Sen. *Quando illa dignitate Rogatores, Diribitores, Custodesque vidistis?* & in Orat. in Pisonem. *Hoc certè video, vos Rogatores, vos Diribitores, vos Custodes fuisse Tabellarum.* Utrobique autem loquitur de lege Comitiis Centuriatis lata de revocatione ipsius ab exilio.

At verò postquam Comitia è Campo in Senatum translata sunt, Tabellas singuli Senatores in loco ab arbitris remoto inscribebant, ut ex Plinio superius allato jam cognovimus.

Ubi ergo suffragiorum tempus
ad.

adesset, Centuria Prærogativa à Magistratu per Præconem citabatur, atque aliæ deinde eo, quo superius ordine diximus. Non enim accessisse nisi vocatas ad suffragium ferendum ex Livio constat. Sic enim lib. 10. *Populus nihilominus suffragia inibat : & ut quæque intrò vocata erat Centuria, Consulem, haud dubiò Fabium dicebat, & lib. 26. Tum Veturia, & autoritate mota viri, & admiratum circa fremitu, petit à Consule, ut Veturiam Seniorum citaret. Velle se se cum majoribus natu colloqui, &c.*

Centuria autem vocata, è loco suo, discedebat in spatium quoddam prope Tribunal Consulis, vel alterius Magistratus habentis Comitia, tabulis, cancellisque circumseptum, quod Septa dicebatur, & Ovile à similitudine ejus spatii, quo Pastores Oves includunt. Fuisse autem hujusmodi locum in Campo Martio, eo nomine dictum, talique muneri destinatum, testatur inter cæteros Servius ad illud Virgilii Ecl. 1.

*Quamvis multa meis exiret victima
septis.*

ait enim : *Septa proprie sunt loca in Campo Martio, inclusa tabulatis, in
qui-*

quibus stans Populus Romanus suffragia ferre consueverat. Sed quoniam hæc septa similia sunt ovilibus, duo hæc invicem pro se ponuntur. Quæ septa ex lignis marmorea Cæsar efficere cogitavit. Ut Cic. lib. 4. ad Attic. ep. 17. Nam in Campo Martio septa Tribuniis Comitibus marmorea sumus, & tecta facturi, eaque cingemus excelsa porticu, ut mille passuum conficiatur. Simul adjungetur huic operi Villa etiam publica.

De iisdem septis loquitur Ovidius lib. 1. Fast.

Est quoque quo Populum fas est includere septis;

eaque intelligit Lucanus lib. 1.

Et miseræ maculavit Ovilia Romæ; nec non Juvenalis Sat. 6.

Ameroe portabit aquas, quas spargat in æde

Isidis, antiqua quæ proxima surgit Ovili.

Et signatè de hac suffragiorum in Ovili latione loquitur Liv. lib. 26. *Citatis Veturiæ Senioribus datum secretò in Ovili colloquendi tempus. Senioribus dimissis, Juniores suffragium ineunt, &c.* idque etiam iis verbis paulò ante significaverat: *Et ut quæque*
 in-

intro vocata erat Centuria, &c. nempe intra Septum, seu Ovile.

Quoniam verò hujusmodi Septa in modum Amphiteatri constructa erant; in iis interdum ludi Populo, & spectacula exhibita. Sic legimus apud Suetonium cap. 18. de Caligula: *Munera, hoc est spectacula, Gladiatoria, partim in Amphiteatro Tauri, partim in Septis, aliquot edidit.* Pariterque in vita Claudii c. 21. de illo Principe scribit, eum dedisse *anniversarium in castris Prætorianis sine venatione, apparatuque, justum & legitimum in Septis munus.* Nec non idem à Nerone factum testatur c. 12. *Gymnica, inquit, quod in Septis dabat, inter Buthysiæ apparatus, barbam primò posuit.* Ubi obiter noto magna solemnitate Romanos consuevisse primam barbam in signum initæ virilitatis ponere. Dio lib. 48. sic de Ottaviano Augusto: *Cæsar tum primum barbam radens, & ipse diem cum planè festum habuit, & aliis publicam festivitatem indixit.* Quin & munera ad barbam reddendam dari solita, notat ex Ammiano Lipsius ad 14. *Annal. Taciti: Barba autem sic primò rafa, alicui Deo sacrabatur.* Testis Sue-

Suetonius in Nerone *Barbam*, inquit, *primam posuit, conditamque in auream pixidem, & prætiostissimis margaritis adornatam, in Capitolio consecravit.* Quæ ponendæ barbæ solemnitas adeò vulgata erat, ut idem Suetonius pro magno notaverit, id sine ulla celebritate à Caligula peractum. Unde *vigesimo*, inquit, *ætatis anno accitus Capreas à Tiberio, uno eodemque die Togam sumpsit, barbamque posuit sine ullo honore.* Sed hæc parergi loco sint dicta; jam ad suffragia revertamur.

Ad hoc igitur Septum, aut Ovile ducebant angustæ quædam viæ, tabulis à terra in similitudinem Pontium superiùs compactæ. De his Pontibus sunt illa Scriptoris Rethoricæ ad Heren. lib. i. *Cæpio, ut illum contra Senatusconsultum, intercedentibus Collegis, adversus Remp. vidit ferre, cum viris bonis impetum facit, Pontes disturbat, cistas dejicit, impedimento est, quominus feratur lex.* In his Pontibus ad sollicitandos animos Populi, ut in eam, quam vellent, partem, suffragia converteret, stare solebant plerumque ii, quorum intereat: interdumque etiam vim adhibebant, & quos adversarios putabant fore, tumul-

multu excitato, ab Ovilis ingressu prohibebant. Indicat hanc vim Tullius lib. 1. ad Attic. ep. 12., ubi de lege quadam ad Populum ferenda: *Operæ Clodianæ Pontes occupaverant; tabellæ ministrabantur, itaut nulla daretur: uti rogas.* Cui malo ut occurreret C. Marius, legem tulit, ut deinceps Pontes angustiores fierent, ut in iis scilicet turba fraudibus, & vi apta non posset consistere. Meminit ejus legis Cicero lib. 3. de legibus. *Pontes, inquit, etiam lex Maria fecit angustos.* Quam legem significat Plutarchus in Mario illis verbis: *In Tribunatu legem de suffragiis tulit, qua Potentium opes, tum in ferendis suffragiis, tum in creandis Magistratibus imminuit.* Hac enim lege ambitiosis aditum præcluserat fraudes, & vim adhibendi, cum propter angustiam Pontium pauci illis possent insistere; atqui earum rerum utraque multitudinem desiderat.

Illud in his Pontibus ridiculum accidebat, quòd cum Senex ultra sexagesimum annum ad suffragia ferenda per Pontem in septa transiret, à Populo lasciviente exclamari solebat *Sexagenarius de Ponte*: quibus significabat Senes, tamquam Reip., & ne-
go.

gociis gerendis ineptos, è Pontibus præcipitandos; hoc est à suffragiis excludendos. Indicat hanc Vulgi petulantiam in Comitibus Ovid. lib. 5. Fa-
stor.

*Pars putat, ut ferrent Juvenes suf-
fragia soli,*

Pontibus infirmos præcipitare Senes:
eoque respicit locus Ciceronis in T. Roscium, qui nescio quem in Tiberim è Ponte dejecerat. Sic enim ludit in Orat. pro Sex. Roscio: *Habeo etiam dicere, quem contra morem Majorum, minorem annis sexaginta, de Ponte in Tiberim dejecerit.* Ex hujusmodi Pontibus voluerunt conjurati Julium Cæsarem dejicere, ut scribit Suetonius: *Cunctati, inquit, utrum ne illum in Campo per Comitibus Tribus ad suffragia vocantem, divisis partibus, è Ponte dejicerent, atque exceptum trucidarentur.*

In aditu horum Pontium verisimile est, eos, quos diximus Diribitores stetisse, ad ministrandas Tabellas suffragatoribus; quod colligi videtur ex illo Ciceronis ad Attic. *Operæ Clodianæ Pontes occupaverant; Tabellæ ministrabantur; in quem locum ait Manutius: Pontes occupant Operæ Clo-*

Clodiana, ut ex iis, quas vellent, tabellas suffragium laturis ministrarent. Qui Manutius eodem loco, & in Commentariis ad Orat. pro Sex. Roscio, putat eos Pontes non fuisse aditus angustos in Ovile, sed mensulas tripedes, quibus suffragiorum cistæ imponi solebant; quod videtur firmari ex illo Scriptoris ad Herennium lib. 1. *Pontes disturbat, cistas dejicit:* de quo non valde laboro, dum id ratum maneat, hos Pontes in Comitibus fuisse ad usum suffragiorum.

Cum igitur per Pontes in Ovile Suffragatores transissent, demittebant tabellam, quam vellent, in Cistam ei muneri destinatam; & quidem suffragia in Cistas dejici solitum, præter adductum Scriptoris ad Herennium, testimonium, colligitur etiam ex Plinio lib. 33. c. 2., ubi de Equitibus Romanis, sic loquitur: *Præter etiamnum nongenti vocabantur ex omnibus selecti ad custodiendas Cistas suffragiorum in Comitibus.* Ex quibus Plinii verbis ille mos etiam firmatur, appositos Cistis ad suffragia tuenda, ne qua fraus committeretur, Custodes. Quod etiam Cic. indicavit in Orat. in Pisonem: *Vos Diribitores, vos Custodes*

stodes : & in Orat. post Reditum in Sen. Quando illa dignitate Rogatores, Diribitores, Custodesque vidistis.

Horum Custodum præcipuum munus erat Tabellas dirimere, hoc est, ad invicem separare, atque in Tabula adnotare numerum affirmantium, negantiumque; ut deinde ea Centuriæ sententia renunciaretur, in quam plures Tabellæ consentire reperiiebantur. De qua suffragiorum discretione, sic Varro lib. 3. de re Rustica. *Comitiis Ædilitiis, cum Sole caldo, ego atque Axius Senator Tribulis suffragium tulissimus, & Candidato, cui studebamus, vellemus esse præsto cum domum rediret, Axius mihi, dum dirimuntur, inquit, suffragia, vis potius villæ publicæ utamur umbra, quàm privati Candidati Tabula dimidiata domificemus nobis?* Ut legit Lipsius ad ep. 118. Senecæ in quibus vox *dirimuntur* ad suffragiorum secretionem pertinet. Quam retinendam contra novitiorum librorum corruptas emendationes, in quibus pro *dirimuntur* legitur *diribentur*, vetustiora, & cum eis Viri docti monent exemplaria.

Quamquam ex his Varronis, agnosco alium in Comitiis morem cum Sca-

Scaligero in Notis ad lib. 3. de Re
rust., nempe extrui solita in Campo
Martio, tempore Comitiorum, ad
arcendum imbrem, solemque, taber-
nacula quædam ad tempus; Candida-
tosque solitos fuisse intra suum fau-
tores suos recipere: illud enim signi-
ficat Varro, dum ait, melius esse spa-
tiari in umbra Villæ publicæ (quæ
Campo Martio apposita erat: in eum
usum ædificata, ut in ea Legati Ho-
stium exciperentur, cum eos in Ur-
bem admittere nefas haberetur) quàm
manere sub umbra tabulæ dimidiæ,
hoc est modici tabernaculi, in Campo
à privatis Candidatis extructi. Ad
quem morem respexit etiam Seneca
ep. 118., ut Lipsius censet: *Quidm pu-
tas, inquit Seneca, jucundum esse Tri-
bubus vocatis, cum Candidati in Tem-
plis suis pendeant?* hoc est, cum Se-
necæ Campus Martius esset ædificiis,
Templisque insecus, Candidati, non
sibi, ut ante, parabant Tabernacula
ad inumbrandum, sed ad propinqua
Templa divertebant, ut Comitiorum
eventum expectarent. Sic Lipsius.

Singula autem suffragia singulis
punctis notabantur, ut non obscure
ex multis Veterum Testimoniis colli-

gitur. Sic Cic. in Orat. pro Plancio, quæ tota Comitialis est : *An una fieri potuerunt, si una Tribus non tulissent? cum nonnullas punctis penè totidem: quippe cum jam facti, prope superioribus Comitibus, declaratique venissent: & in Orat. pro Murena: Admonitus reipsa recordor, quantum hæ quæstiones in Senatu habitæ punctorum nobis detraxerint.* Ad quem morem, ut Cambinus ad eum locum, & Manutius ad Orationes pro Plancio, & pro Murena advertit, respectum est ab Horatio in Arte Poet.

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.

Nec sine allusione ad eundem Sidonius Apollinaris lib. 1. epist. 9. *Cui si examinis quoque tui puncta tribuantur; & lib. 3. ep. 14. Gloriæ punctum, quod dictioni negares, das amicitia:* qua loquendi forma utitur etiam lib. 8. ep. 6. & lib. 9. ep. 11. & 16. Idem Sidonius mentionem facit ejusdem moris notandi punctis suffragia in Panegyrico, quem Anthemio Augusto, secundum Consulatum ineunti, Romæ dixit:

*..... Te Curia plausu,
Te punctis scripsere Tribus.*

Et in Panegyrico, quem Avito eidem
Im-

Imperatori, ac Socero dixit:

*Non tibi Centurias aarum popolare
paravit,*

*Nec modo venales, numeroque asse
redemptæ*

Concurrunt ad puncta Tribus.

Cui libet adtexere carmina Veteris
Poetæ:

Ciconiarum Rufus ille Conditor

Ipse est duobus elegantior Plancis;

Suffragiorum puncta non tulit septem.

Quorum punctorum inito tandem numero, ea Centuriæ sententia renunciabatur, quæ plura in unam, vel alteram partem retulisset. At si puncta essent æqualia, totidemque Tabellæ *Uti rogas, & Antiquo* reperirentur: nulla ejus Centuriæ sententia renunciabatur, præterquam in Judiciis perduellionis, in quibus pars suffragiorum numerus pro reo stabat: absolutusque censebatur reus, qui cum tulisset Centurias, absolventes, condemnantesque pares numero, si una parium suffragiorum Centuria addita fuisset, quæ inter absolventes computabatur, ut scribit Dionis. lib. 7.

At in suffragiis Candidatorum illa Centuriæ sententia renunciabatur, in quam convenirent plures Tabellæ

S 3

idem

idem Candidati nomen habentes : quod si plures Candidati æqualia puncta in una Centuria retulissent , ejus Centuriæ nulla sententia renunciabatur , nisi fortasse forti res commissa : quemadmodum videtur innuere Cic. in Orat. pro Plancio : *Neque enim , inquit , Majores nostri Sortitionem Ædilitiam constituissent , nisi viderent accidere posse , ut Competitores pares suffragiis essent .*

Ille ergo tandem in Comitiiis electus censebatur , qui plures , vel omnes Centurias tulisset : quod postremum , non nisi rarò , & magnis , clarisque viris contigit . Hoc populi favore creatus fuit , Consul M. Marcellus Syracusarum expugnator , ut scribit Liv. lib. 27. *Hanc , inquit , Tribuni Orationem (qui eum nempe ad Populum accusaverat) ita obruit Marcellus , ut non solum rogatio de Imperio ejus abrogando Antiquaretur ; sed postremo die ingenti consensu Consulem eum Centuriæ omnes crearent . Eodem consensu Consulatum accepit Scipio , qui deinde Africanus dictus est : Comititia inde , inquit Liv. lib. 28. Creandis Consulibus habuit L. Veturius Philo , Centuriæque omnes ingenti favore P. Sci-*

Scipionem Consulem dixerunt. Nec minori studio illi antea, quamquam vigesimum quintum ætatis annum agentis, Provinciam Hispaniam Populus mandaverat: Jussi deinde, scripsit Liv. lib. 26. inire Suffragium, ad unum omnes non Centuriæ modò, sed etiam homines, P. Scipioni Imperium esse in Hispania iusserunt. Qui favor etiam maximo Oratori, tum in adipiscenda Prætura, ut ipse in hac Orat. testatur, quamquam ter Comitiis iteratis, tum in Consulatu contigit: undè ipse idem gloriatur in Pis. Me cuncta Italia, me omnes Ordines, me universa Civitas, non priùs Tabella, quam voce, priorem Consulem declaravit: quod etiam confirmat Asconius in Comment. ad Orat. in Toga Candida, quam scilicet habuit Cicero in ipso Campo Martio: Cicero, inquit, Consul omnium consensu factus est: Antonius pauculis Centuriis Catilinam superavit. In qua electione illud etiam fuit Ciceroni gloriosum, quod Populus favorem suum Tabella non textit, sed publica voce, contra tot Patricios Competitores eum Consulem declaravit, ut ipse Orat. in Pisonem testatur; & in 2. de lege Agraria, ubi

sic ait: *Sed tamen magnificentius, atque ornatius esse illo nihil potest, quod meis Comitibus, non Tabellam vindicem tacitæ libertatis, sed vocem vivam præ vobis, indicem vestrarum erga me voluntatum, ac studiorum tulistis.*

Cum verò suffragia inter multos Competitores dividerentur, is renunciabatur, qui plures aliis Centurias tulisset; quod si accideret, ut suffragia inter Competitores æqualiter dividerentur, in Ædilium creatione sorti res committebatur, ut ex Cicerone paulò ante notavimus. Et quidem in Consulatu videtur quidam certus numerus Centuriarum requisitus, quem qui non expleffer, eum consequi non poterat. Significat id Livius lib. 36. *Inde Consularia Comititia magna contentione habita, M. Æmilius Lepidus petebat, adversa fama hominum; petebant cum eo M. Fulvius Nobilior, Cn. Manlius Vulso, M. Valerius Messalla. Fulvius Consul unus creatur, cum cæteri Centurias non explefferent; isque postero die Cn. Manlium Lepido deiecto, nam Messalla tacuit, collegam dixit. Ex quibus suspicari possumus, necessarium fuisse, ut Consul renunciandus, non tantum plures*
Com-

Competitoribus Centurias, sed etiam certum numerum earundem, nempe supra dimidium ferret.

Qui verò numerum Centuriarum expleisset, is voce Præconis renunciabatur. Testis Cicero in 2. contra leg. Agr. *neque singulæ voces Præconum, sed una voce universus Populus Romanus Consulem declaravit; Quin, & ipse Magistratus, qui Comitiis præfuerat, clara voce designatum renunciabat.* Colligitur id ex eodem Cicerone in Orat. pro Murena: *Quæ precatus sum à Diis immortalibus, more, institutoque Majorum, illo die, quo auspicato Comitiis Centuriatis L. Murenam Consulem renunciavi, ut ea res mihi, Magistratuique meo, Populo, Plebique Romanæ, benè, atque feliciter eveniret.* Ex quibus etiam indicatur, quæ esset formula Consulis successorem suum renunciantis: nempe, *Quod mihi, Magistratuique meo, Populo, Plebique Romanæ, benè, atque feliciter eveniat, L. Murenam Consulem renuncio.*

Solutis jam Comitiis, ii, qui Magistratum obtinuissent, magna hominum celebritate, & frequentia, inter gratulationes domum è Campo dedu-

S 5 ce-

cebantur. Quod ex eodem Cicerone liquet, 2. in Verre. Nam, ut Hortensius designatus reducebatur è Campo cum maxima frequentia, & multitudine. Quod etiam officii genus præstatur iisdem, cum Magistratu abirent, præcipue si illum præclaris rebus gestis insignem fecissent. Quod Ciceroni contigit, ut ipse gloriatur Orat. in Pison. Quo quidem tempore (*abdicato videlicet Consulatu*) is meus domum fuit è foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum esset, Civium esse in numero videretur: qui mos deducendi cum pompa, ac celebritate Domum è Rostris eos, qui Magistratu abirent, etiam antiquis temporibus valuit. Siquidem hæc Liv. lib. 23. de Fabio Duteone scripsit: Ita CLXXVII. cum ingenti approbatione omnium, in Senatum lectis, ex templo se Magistratu abdicavit, privatusque de Rostris descendit, Licetoribus abire jussis: turbæque se immiscuit privatas agentium res, tempus hic sedulò terens, ne deducendi sui causa Populum de foro abduceret: neque tamen elanguit cura hominum ea mora, frequentesque cum demum deduxerunt. Et hæc quidem fuit Comitiorum Centuriatorum forma, eligendorumque

que in iis Magistratuum, donec Respublica tenuit libertatem : ea verò bellis Civilibus amissa, Comitiorum quoque ratio immutata fuit ; omniaque ad victoris arbitrium constituta. Siquidem Cæsar, cum jam Dictaturæ nomine, Regiam potestatem in Rep. exerceret, sustulit etiam libera Populi suffragia. Sic enim de illo Sueton. *Binos Consules substituit sibi in ternos novissimos menses, ita ut medio tempore Comititia nulla habuerit, præter Tribunorum, & Ædilium Plebis ; præfectosque pro Prætoribus constituerit. Et alibi in ejusdem vita c. 41. Comititia, inquit, cum Populo partitus est ; ut exceptis Consulatus competitoribus, de cætero numero Candidatorum pro parte dimidia, quos Populus vellet, renunciarentur : pro altera parte quos ipse edidisset. Et edebat per Libellos circum Tribus mistas scriptura brevi : Cæsar Dictator illi Tribui : commendo vobis illum, & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant. Civilior admodum fuit Successor ejus Augustus ; nam, ut idem Sueton. testatur c. 40. Comitiorum pristinum jus reduxit : ac multiplici pœna, coercito ambitu, Comitiorum die Tribulibus suis, ne quid*

à quoquam Candidato desiderarent, singula millia nummum à se dividebat. Idem colligitur ex Dione l. 33. Populus autem ad Comitia conveniebat, & si nihil tamen fiebat, quod Augusto displiceret.

At verò Populi animis jam in servitutem compositis, Tiberius Comitia à Populo ad Senatum transtulit, ut apertè Tacitus lib. i. *Tunc primum Comitia è Campo ad Patres translata sunt. Veruntamen in Consulibus eligendis non ita certum, quid sub eo Principe in usu fuerit. Nam ipse Tacitus in finem ejusdem libri primi: De Comitibus, inquit, Consularibus, quæ tum primum illo Principe, ac deinceps fuere, vix quicquam firmare ausim; adeò diversa, non modo apud Autores, sed in ipsius Orationibus reperiuntur.*

Caligula iterum reducere Comitia ad Populum cogitavit, ut Suet. est autor c. 16. *Tentavit, inquit, & Comitiorum more revocato, suffragia Populo reddere. Sed conatus illius, exitum non habuit, & sequuti Principes Tiberii jus tenuerunt. Et quidem sub Trajano Principe Comitia in Senatu habita, testatur Plinius, ut jam supra adnotavimus.*

Sub

Sub eo tamen Principe Comitia Consularia in Campo, & per Populum habita, idem Plinius in Panegyrico est Autor: *Vidit, te, inquit, Populus in illa vetere potestatis suæ sede: (hoc est in Campo Martio) perpeßus es longum illud carmen Comitiorum; Consulque factus es, ut unus ex nobis, quos facis Consules. Et paulò infra, quod spectat ad Comitia Consulum, etiam sub aliis Principibus in Campo Martio celebrata, idem asserit: Alii marculi sonno, hesternaque cæna redundantes, Comitiorum suorum nuncios opperiebantur: alii sanè pervigiles, & insomnes; sed intra cubilia sua, illis ipsi Consulibus, à quibus Consules renunciabantur, exilia, & cædem machinabantur. Verùm hæc omnia in speciem acta: cum jam Principes ipsi, quos vellent, Consules designassent. Nec Populus in Campum vocabatur, nisi ut eo coram renunciarentur, jurarentque in acta Principis, ut ad eum Plinii locum sentit Lipsius.*

Eandem vanæ libertatis imaginem non nulli alii Principes Populo præbuerunt. Sic Honorium Imperatorem scribit Claudianus in 6. Consul. in Campo Consulem creatum:

Mars

*Mars Augusta sui novat suffragia
Campi:*

idque non tantum in speciem, sed
veris suffragiis; ait enim

.... *Nec enim Campi solemnibus et urnæ
Luditur in morem, (ut ante scilicet)
species nec dissona cœtu,*

*Aut peregrina nitet simulati Juris
imago.*

*Indigenas habitus nativa Palatia su-
munt,*

*Et patriis Plebem castris sociante
Quirino,*

*Mars augusta sui renovat suffragia
Campi.*

Et de Antemio Imperatore Consula-
tum obtinente scripsit Sidonius:

..... *Te punctis scripsere Tribus:*
quemadmodum etiam de Aviti Imp.
Consulatu

..... *Concurrunt ad puncta Tribus.*
Et hæc de Comitibus Centuriatis dicta
sufficiant. Jam ad reliqua pergamus.

Tributa nunc restant, in quibus
illa eadem præstabantur, quæ in aliis
Comitiis. Nam & in eis leges fan-
ciebantur, quæ Plebiscita dicebantur;
& Judicia exercebantur; & eligeban-
tur Magistratus minores, ut Tribuni
Plebis, Ædiles tam Curules, quàm
Ple.

Plebeji, & Quæstores; ac denique mandabantur etiam in iis Sacerdotia. Celebrabat ea Populus per Tribus, idque ratum habebatur, quod plures Tribus jussissent. Erant autem Tribus XXXV. quatuor Urbanæ, nempe Suburana, Esquilina, Collina, Palatina; reliquæ verò Rusticæ, quæ Urbanis, ob agriculturæ laborem, honestiores censebantur, ut Varro, & Plinius testantur: & fuerunt Romilia, Lemonia, Pupinia, Galeria, Pollia, Voltinia, Claudia, Emilia, Cornelia, Fabia, Horatia, Merenia, Papinia, Sergia, Veturia, Crustumina, Vejentina, Stelatina, Tromentina, Sabatina, Arniensis, Pomptina, Popillia, Macia, Scaptia, Ufentina, Falerina, Anienfis, Terentina, Velina, Quirina: quarum nonnullæ à locis, aliæ à præcipuis familiis nomen habuere. Locus, in quo habebantur Comitia Tributa, fuit Campus Martius: jusque habuerunt ea congregandi Tribuni Plebis, Consules, & Prætores. In eis verò omnes Romani Cives Tributim ferebant suffragium: cætera verò servabantur, quæ in Centuriatis. Videatur Gruchius de Comitibus, Manutius, item, & Rosinus lib. 5. Antiq. Rom.

F I N I S.

JOANNES BERNARDINI

*Congreg. Cleric. Regularium
Matris Dei.*

RECTOR GENERALIS.

CUM Librum Inscriptum *Syntagma de Ponderibus, & Mensuris, &c. cui novissime accessit de Veterum Romanorum Comitibus Tractatus, &c.* : Opus Posthumum Bartholomæi Beverini prædictæ nostræ Congregationis Sacerdotis, duo è nostris Patribus, quibus id commisimus recognoverint, atque in lucem edi posse probaverint; ad id & nos facultatem concedimus, si ita ad quos spectat videbitur.

Romæ è nostro Collegio S. Mariæ
in Campitelli die 16. Septemb. 1711.

Joannes Bernardini.

Syn-

Syntagma de Ponderibus, & Mensuris, cui accessit de Veterum Romanorum Comitibus Tractatus: Opus Authore Bartholomæo Beverinio Lucensi ex commissione Illustrissimi, ac Reverendissimi Vincentii Torre Prioris S. Alexandri, & Vicarii Generalis Eminentissimi, ac Reverendissimi Cardinalis Spada Episcopi Lucani attente legi, & cum S. Matri Ecclesiæ, bonisque moribus adversans nihil reperiri, quin potius ad erudiendos viros per utile invenerim, prælo dignum judico.

Datum in Canonica S. Mariæ Filicorbi die 14. Julii 1711.

*Ego Dominicus Maria Martini
Præp., & S. T. D.*

Jussu

JUSSU Illustrissimi, & Reverendissimi Domini Vincentii Torre Prioris Collegiatæ Ecclesiæ S. Alexandri, & Vicarii Generalis Eminentissimi, ac Reverendiss. Domini Cardinalis Spadæ Episcopi Lucani perlegi : *Syntagma de Ponderibus, & Mensuris, cui accessit de Veterum Romanorum Comitibus Tractatus*, collectum à celeberrimo Viro P. Bartholomæo Beverini omnium virtutum genere ornato, editisque variis ingenii sui monumentis præclarissimo, & dignum publica lucæ censeo ad multorum utilitatem, ac eruditionem.

Die 4. Julii 1711.

Marius Florentinius.

Imprimatur.

VINCENTIUS TORRE VIC. GEN.

**PHILIPPUS DE JUSTIS PRO ILL.
OFF. SUPER JURISD. PRÆP.**

005662898

